

Ljubljana: Festfest

PREDIGRA

Še preden smo izgubili spomin

/ Št. 1 / september 2020 /

Jure Apih

I N Č E S E M L E V E T R U
B R A T , K A J Z A T O !

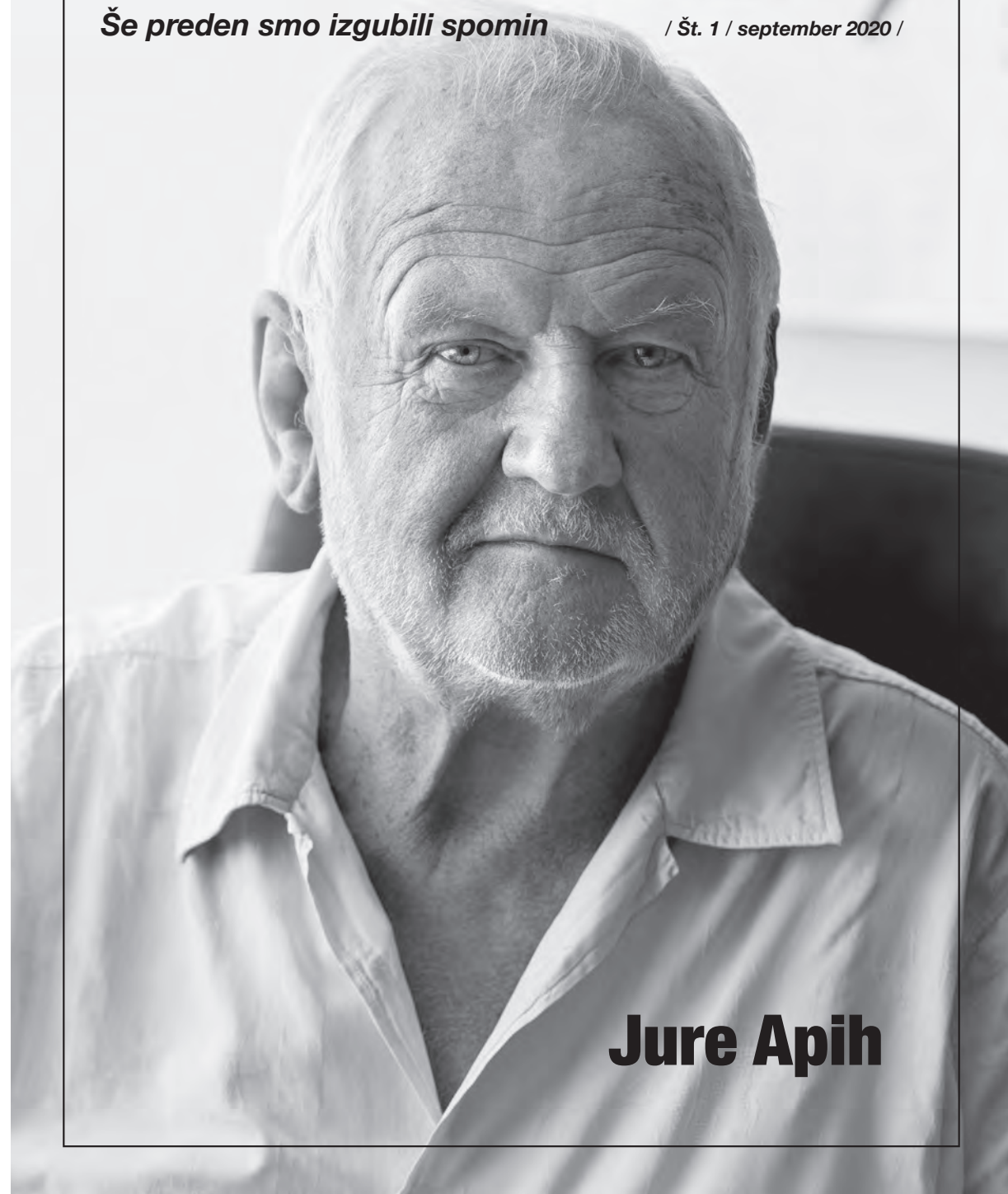
~

Srečko Kosovel

PREDIGRA

Še preden smo izgubili spomin

/ Št. 1 / september 2020 /

Jure Apih

CIP - Kataložni zapis o publikaciji

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

821.163.6-94

APIH, Jure

Predigra : še preden smo izgubili spomin / Jure Apih.

- Ljubljana : Festfest, 2020

ISBN 978-961-93978-5-5

COBISS.SI-ID 28612355

PREDIGRA

Š E P R E D E N S M O
I Z G U B I L I S P O M I N

Jure Apih

2 0 2 0

Kazalo

1. *Vrata mi je odprla Marjana Deržaj ...*
11-15
2. *Prva leta po drugi svetovni vojni ...*
16-17
3. *Šestnajst let pozneje ...*
19-20
4. *Velikih dilem o svetu ...*
21-22
5. *Mit o dobrih starih časih ...*
23-24
6. *Kmalu sem se zaljubil ...*
25-27
7. *Sredi sedemdesetih let so dekleta ...*
28-29
8. *Partija bo za družbeno koristno ...*
30-33
9. *Zares težak je v resnici le prvi korak ...*
34-38
10. *Pa zakaj, to mi res ne gre v glavo ...*
39
11. *Samoupravljanje je bilo v zenitu ...*
41-43
12. *Teleks gre do konca ...*
45-47
13. *Imel sem šestintrideset let ...*
48-49
14. *Časopis je intimna zgodba ...*
50-51
15. *Dimitrij Rupel je bil moj prvi izbor ...*
53-54
16. *Broz je bil leta 1979 še živ ...*
55-57
17. *Po Kaporja sva šla ...*
58-59
18. *Vidi Slovenca! ...*
61-63
19. *Manca Košir je bila svetla inovacija ...*
65
20. *Valentin Zdravko Duša ...*
67-69
21. *Mobitelov še ni bilo ...*
71-72
22. *Država se je odpirala ...*
73-77
23. *Pohod skozi institucije ...*
79-80
24. *Nisem se še dobro usedel ...*
81-85
25. *Izkušnja nedotakljivosti ...*
87-91
26. *Sestopanje z oblasti ...*
93-95
27. *Morda najpomembnejša ...*
97-99
28. *Počasi, a vztrajno ...*
101-103
29. *Načrtno odpiranje časopisa ...*
105-107
30. *Angleški 'but' ...*
109-111
31. *Če bi imel ugodno ponudbo ...*
113-115
32. *Partijski pranger ...*
117-118
33. *Mnogo let kasneje ...*
119-123
34. *Povsem brez refleksa ...*
124-127
35. *Država je bila v krizi ...*
129-131
36. *Začelo se je s šestimi vrsticami ...*
132-134
37. *Zgodba, ki je razburila ...*
135-139
38. *Ivan Maček Matija ...*
141-143
39. *Meta je posodila roko ...*
145-147
40. *Kot mačka okrog vrele kaše ...*
149-153
41. *Obiskala sta me ...*
154-161
42. *Oriana Fallaci ...*
163-168
43. *Miro Poč ...*
169-171
44. *Po svoje sem morda res imel srečo ...*
173-190
45. *Januarja 1980 ...*
191-193
46. *Povreda ugleda ...*
194-197
47. *Samoupravni mlini so mleli počasi ...*
199
48. *Tekma je bila odpovedana ...*
201-202
49. *Umrli je Jean-Paul Sartre ...*
203-207
50. *Momo Kapor je šel v planine ...*
209-210
51. *V prilogi vračam člansko izkaznico ...*
211-213

TO MORATE videti, slišati, prebrati

1.

Vrata mi je odprla Marjana Deržaj. Bila je nedelja in prav nič primeren trenutek za obisk šefa na njegovem domu.

- O, dober dan, me je prva dama slovenske popevke veselo in prijazno pozdravila, kot da bi se že od nekdaj poznala.

- Stopite naprej, Ante bo takoj, le obrije se še. Boste kavico? Ante mi je že toliko pravil o vas, da sem prav vesela, da se končno srečava. S sladkorjem ali brez?

Ante Mahkota, do nedavna pomočnik glavnega urednika, je po nenadni smrti karizmatičnega Mitje Gorjupa moral prevzeti mesto direktorja Časopisnega in grafičnega podjetja Delo in se v novi vlogi še ni povsem znašel. Ko sem ga poklical, da bi nujno rad govoril z njim o zame zelo pomembni zadevi, preprosto ni našel časa.

- Deset, petnajst minut bi morda še nekam stlačil, cele ure, kolikor bi radi, pa nikakor. Če je res tako pomembno, da ne more počakati teden ali dva, pa pridite v nedeljo k meni domov. Saj veste, kje stanujem.

Z Mahkoto sva bila tesna sodelavca. Deset let sem mu asistiral pri njegovih ključnih projektih, pa me je še vedno vikal. S skoraj vsemi drugimi na Delu je bil na ti, midva pa sva na neki ne povsem jasen način ohranjala distanco. Imponirala mi je energija, s katero je urejal in razvijal revijo Avto, časopis, ki nam je v resnici, ne da bi se morda tega zavedali, prodajal vehikel svobode. Močno sem se angažiral, razvijal in izvajal promocijske projekte, s testnimi avtomobili sem obiskoval prodajna mesta, reguliral in pospeševal prodajo.

Ilustracija: Marijan Amalietti

— Nikar! Bo postala debela in grda!
— Ma — bo imela otroka.

Ko smo skupaj z beograjsko Politiko začeli izdajati srbohrvaško izdajo, sem vajo ponovil na jugoslovanskem trgu.

Sto dvajset tisoč izvodov skupne naklade je bil rekord in Ante je zablestel kot prva uredniška in novinarska zvezda Dela. Ko je uredništvo časopisne hiše prevzel Mitja Gorjup, je Mahkoto, ki je proti prihodu sedemindvajsetletnega mladinskega funkcionarja odkrito protestiral, imenoval za svojega izvršnega namestnika, mene pa na Antejev predlog za vodjo novega biroja za marketing in propagando.

Bili so novi časi. Trg je bil nova stvarnost, in tisti, ki so se mu prilagajali, so lahko šli hitro naprej. Bil sem zraven, ko smo ustanavljali in promovirali ženskam namenjeno revijo (Možje, to se vas ne tiče), prvič smo z računalnikom izbirali ime in čisto naključje (!) je, da je bilo izbrano tisto, ki ga je že nosila moja pravkar rojena hči. Oglasi so postajali vedno pomembnejši in s stroški komajda obremenjen prihodek časopisa. Slovenska podjetja so intenzivno osvajala jugoslovanski trg, gradila blagovne znamke in potrebovala pomoč. Na mojo pobudo smo ustanovili oglasno agencijo. Postal sem njen direktor in kreativni vodja, bili smo uspešni in zdelo se je, da sem dosegel vse, kar sem lahko.

- Rad bi kandidiral za mesto glavnega in odgovornega urednika Teleksa. Presenečenje je bilo popolno. Teleks je bil Antejev najljubši otrok. Ne nekdanj popularen družinski Tovariš, ne prvi malce drugačen tednik TT, Tedenska tribuna, ne njun skupni naslednik ITD, ilustrirani tednik Dela, niso prestali tržne preizkušnje. Svet se je odpiral in pričakovanja bralcev so postala drugačna, zahtevnejša. Ante je zrasel s Tetejem, popeljal je sto žensk na Triglav, in je doživljal polom nekdanj uspešnega

časnika kot osebni poraz. Hrvati so imeli Vjesnik u srijedu, Danas, Start, Srbi Ilustrirano politiko, Dugo in NIN, Slovenci pa le Delu konkurenčni Nedeljski dnevnik.

Tisto poletje, ko je bil Mitja na večtedenskem študijskem potovanju po Kitajski, je sestavil projekt novega Delovega informativnega tednika, ga imenoval Teleks, se kar sam postavil za glavnega in odgovornega urednika, in ko se je Gorjup vrnil, je bila prva poskusna številka že natisnjena.

- Ja, lepo ste me presenetili. Sem mislil, da ste v Studiu marketing zadovoljni. Le kako si to predstavljate, saj nimate nobenih novinarskih izkušenj.

- Nekaj pa že. Za Avto sem kar dolgo vodil in pisal nadaljevanko Iščemo dobre gostilne, v poslu, ki ga opravljam, je pisanje pomemben del, časopisni marketing, za katerega sem bil vsaj deloma v tej hiši zadolžen, pa je tudi neka izkušnja. Ko ste sestavili Teze za ustanovitev nove revije Teleks, ste mi jih dali prebrati in me povprašali za mnenje. Vzel sem si čas, napravil analizo časopisnega trga in napisal Antitezo. Niste je zavrnil, upoštevali pa tudi ne. Morda je sedaj prilika, sem pomislil, ko ste generalni direktor in se z urejanjem ne morete več ukvarjati ter iščete novega urednika, da se preizkusim in moje antiteze dokažem.

Toliko me že poznate, da lahko presodite, ali bi bil takšnega projekta sposoben. Dolgo je zmajeval z glavo, premišljeval, rekel pa nič. Iz hladilnika je vzel steklenico rebule in dva kozarca, ju nalil in me pogledal.

- Ne vem, Jure, malce noro je tole, mi pa po svoje imponira. Iz néba pa u rebra! Brez korajže in nekaj predrznosti ne prideš na vrh. Nič ne obljubim.

Sami veste, da bi bilo takšno imenovanje v novinarski hiši šok, pa to še ni najhuje. Malce bom še razmislil in se malce posvetoval, pa bova videla. Spijva tole.

2.

Prva leta po drugi svetovni vojni v trgovinah ni bilo veliko izbire. Kadar so pri Bati, ki še ni bila Borovo, dobili gumijaste škornje, se je po pločniku pred trgovino vila več deset metrov dolga vrsta. Imel sem srečo, pri Peku so dobili imenitne nizke čevlje z belim podplatom iz surove gume, najbrž ostanek ali prebirek od izvoza, in mati mi jih je, ker so od vseh imeli le mojo številko, meni pa je spet noga zrastle, in ker bi bil brez njih bos, kupila. Vsi so mi jih zavidali. Vendar se je kmalu pokazal problem. Domači so me karali, da sem sam kriv, ker sem v novih čevljih cunjasto žogo brcal, drugi so vedeli, da so krivi čevljarji, ki so s premalo lepila podplat pričvrstili, jaz pa sem moral izumiti način hoje, da se podplat, ki je spredaj visel od čevlja, ne bi spodvil, ko sem stopil nanj. Stopala sem moral dvigovati odločneje kot običajno, da se je podplat zaradi vztrajnosti pritiskal ob čevlji, in jih potem kar najhitreje, še preden bi ga lastna težnost spodvihala, odločno potisnil ob tla. Lahko si predstavljam, da sem bil nenavadna pojava, ko sem kot v lipicanskem paradnem koraku racal po Ljubljani. Tovarišica učiteljica me ni mogla več gledati in me je sredi pouka poslala k čevljarju.

Na Resljevi ulici malo pred Zmajskim mostom je v mali polkletni izbi delal čevljar. Na čisto majhnem trinožniku je bolj čepel kot sedel in na nove, pravkar kupljene čevlje pribijal kovinske podkvice. Povsem nepredstavljivo je bilo, da bi si kdo drznil nositi nove čevlje, ne da bi najprej podplate zaščitil pred obrabo na prstih in petah. Police v izbici brez oken so bile polne raznovrstnih obuval, ki jih je bilo treba na novo potempljati ali zašiti. Obrabljenih in pošvedranih čevljev takrat pač še nismo stran metali. Čevljarček me je strogo in očitajoče odmeril z očmi, ko sem mu razložil zadrego. Potem me je potolažil. Odvihal je oba podplata, kolikor se je le dalo, skoraj odtrgal ju je, očistil in namazal z lepilom ter stisnil s klemama.

Morala sva počakati, da se je klej posušil, in dovolj časa sva imela, da mi je povedal svojo zgodbo in me podučil, kar je bilo treba povedati malemu pobalinu. In nikar naj ne buljim v črno-belo iz časopisa ali revije iztrgano fotografijo, ki me je gledala zataknjena med dvema gojzarjema na zgornji polici. Pozneje sem zvedel, da je bila lepotica na fotografiji prva slovenska filmska diva Ita Rina, ki v takratno podobo slovenske javne spodobnosti nekako ni sodila. Bil sem očaran, ko je še z majhnimi lesenimi žeblički pribil podplata in mi zabičal, da to res niso čevlji za fuzbal. Ko je bil on mlad, so imeli čevlje za v cerkev, žogo so pa brcali bos. Denarja, ki ga sicer tako ali tako nisem imel, pa za plačilo sploh ni hotel.

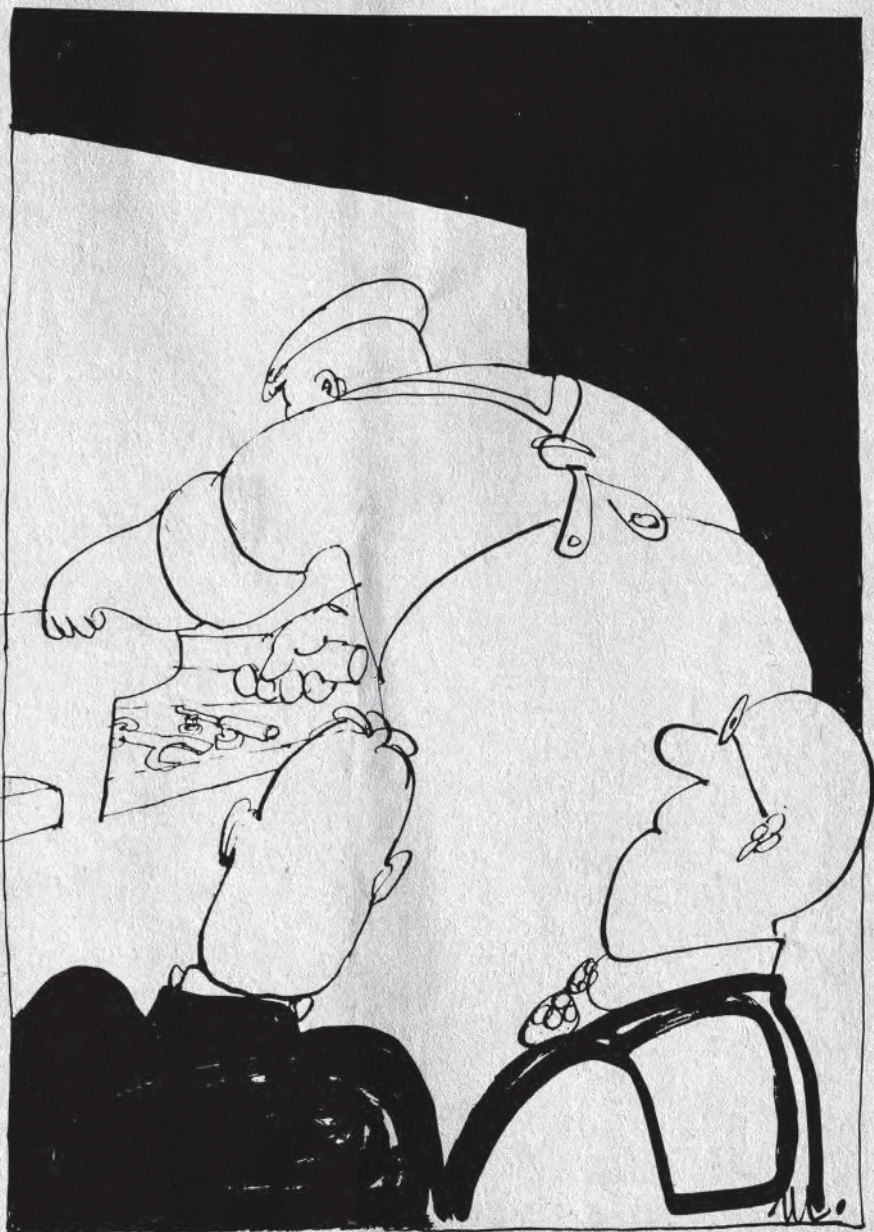
Učiteljica je zahtevala, da izostanek od pouka opravičim z domačo nalogo; tema: pri čevljarju. No ja, so mi rekli, saj pišeš pa kar dobro, če le ne bi tako kracal.

Kasneje sem spis poslal Pionirskemu listu, ki je prav takrat uvedel rubriko Pisma mladih bralcev. Tekst so sicer objavili, vendar s pripombo, da tako grdo in nečitljivo napisanih prispevkov ne bodo več sprejemali.

Grožnja je hudo prizadela moje pravkar prebujene pisateljske ambicije. Saj morda bi lahko kdo pretipkal moje čačke, ampak potem bo on tisti, ki je knjigo napisal, bo pisalo, sem razmišljal.

A črv domišljije se je že zavrtil v mlado bučo, ki bi bila lahko nekoč novinar, reporter ali pa kar pisatelj.

Ilustracija: Milan Maver

– Kakšen sijajen delavec – Škoda, da ravno v razpravi ni za nobeno rabo

3.

Šestnajst let pozneje sem v četrtem nadstropju Metalkine stolpnice prodajal jeklene žične vrvi. Leto dni po veliki gospodarski reformi leta 1965 kar naenkrat služb ni bilo več na pretek. Po prihodu iz vojske sem na Delavski univerzi poučeval strojepis, asistiral na svetovnem prvenstvu v hokeju na ledu in iskal službo. V Cerknico k Brestu se mi ni dalo, prodajati obešalnike v Hoji tudi ne, na televiziji me za novinarja pripravnik niso vzeli, direktor Metalke, ki je bil kolega hokejskega predsednika, me pa je. Trimesečni poizkusni rok se mi je iztekal, ko je v časniku Delo izšel oglas, da v podjetju iščejo več propagandnoprodajnih referentov, ki naj bi pomagali širiti prodajo njihovih časopisov. Novinarstvo, kamor sem si še vedno želel, to res ni bilo, prav daleč od njega pa tudi ne. Vsaj streha naj bi bila ista. Opravil sem pogovor s kadrovsko komisijo delavskega sveta in bil sprejet.

Veličastno sem se počutil, ko so me posadili za ogromno mizo v majhni pisarni in me poučili, da bom odslej skrbel za prodajo Naših razgledov in pravkar ustanovljene nove revije Avto. O delu, ki naj bi ga opravljal, nisem vedel ničesar, šefi in kolegi pa tudi ne. Ekonomska reforma je postavila stvari na glavo in povsem nove prioritete so postale problem. Kolegi za nenavadnim omizjem se niso zmenili zame. Pesnik v kotu je večino časa predremal, Emil, ki je bil neke vrste tehničar, je prezirljivo užival v mojem nepoznavanju grafičnih pravil, Janez pa se je ves čas ukvarjal, telefoniral in dogovarjal s povsem drugimi stvarmi kot s tistimi, za katere je bil plačan. Dela in zadolžitev nihče ni imel prav veliko in večino časa so le urine kazalce sledili, kdaj bodo lahko šli domov. Le kadar so se pri Tedenski tribuni spravili organizirat promocijsko uredniško akcijo, TT rally ali Sto žensk na Triglav, je bilo obsedno stanje, ki ga je komisarka šefica Vika po partizansko komandirala.

V bistvu sem užival, ko mi je urednik revije Avto Ante Mahkota zaupal testni avto in sem po prodajnih mestih, trafikah in kioskih od Murske Sobote do Štanjela in od Kobarida do Metlike preverjal in reguliral prodajo, neprodane izvide pa distribuiral po frizerijah in zdravniških čakalnicah. Imel sem srečo, čas se je odpiral, avtomobili so bili očitni znanilci svobode in novega prestiža, in akcije, ki sem si jih zamislil in organiziral, so dvigovale naklado in ugled. Bil sem zraven, ko smo skupaj z beograjsko Politiko zasnovali srbohrvaško izdajo, prevozil in prekontroliral sem vso Jugoslavijo. Sto dvajset tisoč izvodov skupne naklade smo prodali in Ante, ki je bil že tako popularen, je postal prvi zvezdnik časopisne hiše. Kot predsednik delavskega sveta je sicer protestiral proti nastavitvi sedemindvajsetletnega novega glavnega urednika, vendar je bil Mitja Gorjup pametnejši in ga je nastavljal za svojega pomočnika, izvršnega direktorja pravzaprav, Ante, ki se je hitro učil, pa je meni zaupal vodenje novoustanovljenega biroja za marketing in propagando.

Za češnjo na torti je sprejel še moj predlog nove rubrike Iščemo dobre gostilne, ki sem jo smel koncipirati, organizirati in tudi pisati vanjo. Vsaj dve desetletji pred novo časopisno fajnšmekersko modo sem z visoko kvalificirano komisijo in s predsednikom Danilom Zbrizajem prekrizaril in poznavalsko preselekcionaliral takratno gurmansko Slovenijo. Ko sem objavil svoj prvi podpisani prispevek, se mi je zdelo, da sem na konju.

4.

Velikih dilem o svetu, v katerem smo živeli, pravzaprav nismo imeli. Planet je bil nepomirljivo razdeljen na dva dela in le genialnosti (ali pa samoljubju!) Broza smo se lahko zahvalili, da smo se zatakneli nekje vmes. Naučili so nas, da je zgodovina ireverzibilen proces, vsa historično materialistična veda je izhajala iz tega, zato se proti usodi, ki sta jo Churchill in Stalin na Jalti zapisala na listek papirja, ni dalo boriti. Vsi poskusi, od Madžarske in Češke do Koreje, Vietnama in Afganistana, so se klavrno končali. Še dobro, da nas je strah pred svetovno kataklizmo varoval pred sicer neizogibno vojno.

Kako smo se Jugoslovani pogovarjali za svojimi štirimi stenami, ni zanesljivih podatkov. Udbi seveda ne moremo verjeti, javnim medijem še manj. Šok, ko so nam čez noč sneli s sten uradov in učilnic slike batjuške Stalina, je bil zanesljivo velikanski, piarovski salto mortale partijskega agitpropa pa zgodovinski, primerljiv s preobratom Marlboro leta 1954 iz damske cigarete v moško, ki jo je ustvaril Leo Burnett, ali z Repovševo, Studio marketing Delo, preobrazbo licenčnega Deita v Radenskin Stil.

Pavliha, ki je bil takrat silno resen časopis, je pisal o novinarju, ki je bil poslan na delo v Moskvo. Poročaja izključno pozitivno, mu je naročil urednik, le tisto, kar je res, piši s plavo, kar je pa ravno obratno, pa z zeleno tinto. Življenje v Sovjetski zvezi je čudovito, raj na zemlji, ljudje so srečni in zadovoljni, poroča novinar s plavo tinto, le malenkost, ki moti, nikjer ni dobiti zelene tinte.

A vsakega dvoma je bilo konec, ko so na olimpijskih igrah v Helsinkih 1952. Mitić, Bobek in Čajkovski zabili sovjetski nogometni reprezentanci vsak po en gol in za Jugoslavijo osvojili srebrno medaljo.

5.

Gagarin pa je leta 1961 kot prvi Zemljan poletel v vesolje. »Nebo je črno, zemlja je modra,« je poročal.

Šele leta 1988 so sovjetski bralci lahko prebrali, kako so jugoslovanski nogometaši pred šestintridesetimi leti porazili njihovo 'zbornajo komando'.

Opredeliti se pravzaprav ni bilo težko. Iz revščine, zaostalosti in neumnosti smo se le počasi prebijali, vendar smo se. Lačni nismo bili, zares siti pa tudi ne. Iz Pliskovice so nam poslali vrečko fižola in stara mama me je s skodelico v roki poslala po bloku od vrat do vrat, kdo bi imel pol decilitra olja za posodit. Ne vem, če sem kdajkoli kasneje jedel boljše fižolovo solato za večerjo.

Mit o dobrih starih časih sloni menda predvsem na dejstvu, da smo bili takrat pač vsi mlajši. Kakorkoli, dokazi so bili oprijemljivi. Partizan in Rog se resda nikoli nista navadila proizvajati sodobnih koles, elegantnih italijanskih pa je bilo na cestah vendarle vsak dan več. Frajerji, ki so imeli družinske ali švercarske vezi, so se kmalu vozili z vespami ali lambretami – pručkami, prišli so Tomosovi mopedi kolibriji in za povrh fički. Dobrih trideset plač je bilo treba odšteti za takrat sanjski avtomobilček, in tisti, ki smo komajda povezali prvega z zadnjim, če sploh, si nismo znali predstavljati, kako do njega. Ustvarjalno socialistično finančno ministrstvo pa nam je s potrošniškimi krediti in hitro rastočo inflacijo kmalu olajšalo na prvi pogled težko dosegljivo investicijo.

'Tovarne delavcem' je bilo le eno od mnogih zvenečih gesel partijskih umetnikov za agitacijo in propagando. Nekateri niso verjeli, nekaterim se je zdel blef, direktorji podjetij pa so zgrabili priložnost. Z novimi pooblastili sta jim rastla moč in ugled, marsikateremu tudi napuh, in ni bilo dolgo, ko so partijski sekretarji zaznali konkurenco. Kdo bo vplivnejši na občinskih komitejih, tisti z denarjem ali oni s parolami? In bolj ko smo se odmikali od sovjetizma, bližji in prijaznejši je postajal Zahod. Meje so se odpirale, v enih samih šolskih počitnicah si v Nemčiji zaslužil za lep motor ali rabljen avto, in tudi oči so bile vse bolj odprte. Kapitalistična država blaginje z vsemi svojimi protislovji ni šla vstric s prakso socialistične samoupravne ekonomije. Od Sorbone do Kolarca* je zavrelo.

Prva povojna študentska generacija se je legendarnega osemindesetega leta na videz enotno uprla državi, za katero naj bi se šolala. Najradikalnejši so bili v Parizu, kjer so se v revolucionarnem zagonu spravili na same temelje razvite kapitalistične družbe in njene institucije.

6.

Demonstranti v Pragi so protestirali proti sovjetski nadvladi in domači komunistični vrhuški, v Beogradu pa so študentje v ostrem spopadu s policijo protestirali proti vse večjim socialnim razlikam in neenakostim ter zahtevali doslednejšo in radikalnejšo uveljavitev socialističnega samoupravljanja. Le v Ljubljani, potem ko so zasedli filozofsko fakulteto, demonstranti niso znali prav usmeriti svoje silne revolucionarne energije. Protestirali so na videz predvsem proti hrupu s prometnice mimo njihove fakultete in proti poletnemu oddajanju študentskih sob turistom.

Spopad generacij leta 1968 je globoko zarezal v evropsko zavest in v mnogočem spodbudil kulturne in civilizacijske premike nove evropske povezave. Praška pomlad je resda izzvala sovjetsko vojaško intervencijo, pa hkrati dokončno zarezala v umetno bratstvo brežnjevskega imperija in tudi najavila njegov skorajšnji konec. Le v Beogradu je bil Broz pametnejši od pravovernih mladinskih funkcionarjev, in se je postavil na študentsko stran. Podprl je njihove zahteve in okrcal partiokrate, ki bi s trdo roko zagotavljali red. Ko je podprl še Dubčka in čehoslovaško osamosvojitveno gibanje, po sovjetski vojaški okupaciji pa odprl mejo za čehoslovaške begunce, je tudi sebi podaljšal mandat.

Še ljubljanski mladinci so dobili minigolf in nov blok v študentskem naselju, radio Študent in pravico, da se namesto v jugoslovansko študentsko združenje organizirajo v samostojno republiško zvezo študentov visokošolskih ustanov.

Kmalu sem se zaljubil in kmalu sem se odvezal od mamine skrinjice. Razvažal sem mleko, bil sem biljeter v Operi, hodil v službo, učil strojepisje na Delavski univerzi, študiral. Za dekline skoraj ni bilo časa. Kot s plašnicami na očeh sem rinil skozi življenje. Čez mejo sem stopil šele, ko sem se kot učitelj na trgovski šoli udeležil sindikalnega izleta na Češkoslovaško. Stvari so bile jasne.

Generalni direktor ustanove, kjer smo maturanti ekonomske šole služili pripravniški staž, nas je vse zaposlene povabil v svojo pisarno, da smo na črno-belem televizorju spremljali prenos prve konference neuvrščenih držav v Beogradu. Komaj šestnajst let po koncu svetovne morije smo bili država, ki premika svet. Predsednik Tito, strojni ključavničar iz Kumrovca, sin slovenske matere, je gostil kralje in predsednike od Afrike do Indije in Šrilanke in v brk Hruščovu in Eisenhowerju suvereno oznanjal novo svetovno pravico. Bili smo nič, bodimo vse!

- A veš, da na ameriški vojaški akademiji študirajo bitko na Neretvi kot eno najgenialnejših taktičnih potez v vsej vojni, je povedal Marjan. Sedemindeset okupacijskih divizij je Stari držal na Balkanu. Bogvedi kako bi se vojna obrnila in za koliko podaljšala, če bi jih lahko angažirali drugje? Mogoče je res bil malo hohštaplerja, ampak genialnejšega voditelja in politika še nismo imeli.

Herman me je povabil v partijo. Stanoval je nadstropje nad nami in je vedel vse. Nihče ni vedel, kje je v službi, kam hodi, vprašali pa ga tudi raje ne bi. Možato prijazno mi je segel v roko.

- Tovariš Jure, se ti ne zdi, da je dosti zafrkavanja, da bo treba tudi kaj naredit,

delanje kar tako ni zadosti. Iz dobre familije, ene in druge, se je skoraj pošalil, izhajaš, ekscesov ne delaš, politično angažiral pa se tudi nisi kaj dosti, pravzaprav nič. Na komiteju sem predlagal, da te sprejmemo v partijo, da pomladimo strukturo. Velike naloge so pred nami in ni nepomembno, kakšna je sestava naše baze v osnovnih organizacijah. Za začetek se boš povezal na terenu, potem bomo pa še videli.

Povabila nisem bil posebej vesel, čeprav sem slutil, da me prej ali slej čaka. Preveč sem bil okupiran z življenjem, z delom, študijem, ljubeznijo. Toliko stvari sem hotel početi, da za politiko nisem imel ne časa, ne volje. Saj ne, da bi razmišljal drugače. Študiral sem ekonomijo, bral Marxa in boljšega družbenega sistema, kot sta si ga bila zamislila z Engelsom, si nisem znal predstavljati. Če sem moral izbirati med znanstveno in mitološko razlago sveta, nisem imel težav.

- Ne vem, če ni prezgodaj, sem se poskušal izmuzniti. Trenutno sem tako zaposlen, da sam sebe lovim. Služba in študij me tako okupirata, da mi prav nič časa ne ostaja, in tudi vojske še nisem odslužil. In tudi — moral sem biti predrznejši — ne počutim se ravno borca za režim, kakršnega imamo in ki je kilometre stran od tistega, kakršnega prodajamo.

- A tako? Ja kdo pa komu kaj prodaja? A misliš, da se državo kar s prodajne police sname? Če smo se odločili za socialistično družbo, jo moramo tudi izboriti. Birokratov, oportunistov, tehnokratov in prihuljenih saboterjev imamo dovolj. Če se še pošteni in razumni pod kovter svojih malih partikularnih interesov skrivajo, kdo pa misliš, da bo izbojeval spremembe, ki bi jih radi? Neumnosti, svinjarij, nesposobnosti je vsepovsod kolikor hočeš. Same se ne bodo odpravile! Birokracija in klasična demokracija

jih raje producirata kot rešujeta. Partija je edina subjektivna sila, ki lahko, ne da bi bila v službi teh ali onih interesov, izbori svet, kakršnega smo obljubljali. Utrujeni partizani, oficirji, gospodinje, prihuljenci in koristolovci, ki spijo na partijskih sestankih, teh bitk ne bodo izbojevali. Samo od tega, koliko poštenih, zavednih in sposobnih mladih se bo v partiji angažiralo, je odvisno, kakšna bo naša država jutri. Ko se boš odločal, se, verjemi, ne boš odločal le zase. Odločiti se moraš, ali se bomo za našo državo borili ali pa jo bomo prepustili tistim, ki se jim da?

Nobenega izhoda nisem imel.

7.

Sredi sedemdesetih let so dekleta odvrгла modrčke. Občutja svobode se ni dalo več ustaviti. Nikoli niso bila lepša kot tista poletja, ko so se na plažah, ob bazenih, na tratih mestnih parkov brez sramu in postavljaštva nastavljala soncu in uživala v svoji lepoti. Saj ne, da nam ne bi bilo všeč. Navdušeni smo bili, pa tudi malce zmedeni. Nerodno nam je bilo strmeti v še pravkar skrbno zakrite grudi. Radi smo jih videli, vendar smo zadržali svoje voajerske instinkte in jih le tu in tam kakor po naključju ošvignili s pogledom, vmes pa zrli vse drugam kakor tja, kar nas je v resnici zanimalo. Stvar je postala resnejša, ko se je nova moda preselila v visoko modo. Manekenke so ponosno razkazovale prsi, včasih povsem odkrito, včasih pod komaj kaj prikrivanih tančicah. Navdušenje je bilo veliko in Evropejke si niso dale vzeti ponosa. Nova sproščena in vse bolj predrzna moda se je preselila na večerne sprejeme, šove vseh vrst in fine dogodke. Tanke bluzice, ki niso skrivale ničesar, vrtoglavi dekolteji in nesramni razporki so demonstrirali novo žensko samozavest, odkrito samozavedanje svoje lepote in magične moči, ki nam šibi kolena. Še Delo, takrat glasilo Socialistične zveze delovnega ljudstva, je sledilo času in nekaj poletij zapored redno objavljalo počitniške razglednice s fotografijami naših goloprsih lepotic.

Svoboda v resnici nikoli ni bila zares popularna. Lažje se je znajti v urejenem okolju, kjer so stvari jasne, predvidljive in neproblematične, kot v svobodnjakarskem kaosu, kjer je le malo stvari trdnih in nespremenljivih in se je potrebno vedno znova opredeljevati, vedno znova razmišljati. Ljudje imajo radi red. Četudi jih včasih malce tišči.

Zakaj sta se v osemdesetih in devetdesetih letih, ko se je rušil, zdelo se je, nespremenljivi svet, v ženski pol vrnila sramežljivost in zakrivanje? Nekateri, na splošno precej glasni, zatrjujejo, da je embalaža vsaj toliko

pomembna kot tisto, kar skriva in hkrati ponuja, in da ne gre kar takole počez razstavljati lepote, ki je lahko v primerni opremi izzivalnejša in privlačnejša.

Iz spomina mi ne gre mlada novinarka, ki se je prišla pogovarjat za službo. Bilo je vroče in rahla globoko izrezana oblekica je komaj kaj skrivala. Povsem jasno je bilo, da pod njo vsaj v gornjem nadstropju ni ničesar, in kadar se je zaupljivo sklonila k meni, mi je pogled hočeš nočeš zgrmel v nevarne globine. Pravzaprav sem bil jezen in užaljen, ker nisem vedel, kam z očmi. V oči ji nisem smel nepretrgoma zreti, lahko bi si to povsem napačno razlagala. Če bi gledal trmasto stran, bi bilo pravzaprav ignorantsko, če bi pogledoval tja, kamor je kot magnet vleklo pogled, pa nesramno.

Morda je res tudi vpliv prodirajočega konservativnega islama, ki svoje ženske zakriva in maskira, da le tu in tam kakšen gleženjček sramežljivo pokuka izpod črne oprave, zamajal samozavest in prepričanje naših deklet, da telo ni grešno, le bolj ali manj lepo.

Še Zvone Šeruga, ki je z motorjem že cel svet prepotoval in v najbolj skritih in nedotaknjenih kotičkih iskal in našel stik z izvirno nepokvarjeno lepoto skritih ljudstev, ne sme na spletu objaviti fotografij tamkajšnjih lepotic z nepokritimi prsmi, ki ne razumejo, zakaj bi se morale zakrivati za nenavadnega tujca, če se sicer nikoli in za nikogar ne.

Nihalo, ki menja čas, se je spet nagnilo nazaj, spodobna zadržanost se je vrnila na plaže, pornografija pa se je razširila kot še nikoli doslej.

8.

Partija bo za družbeno koristno priznala le tisto delo, ki se bo kot tako potrdilo na trgu.

Sedemnajst besed, ki naj bi se zapisale v resolucijo partijskega kongresa, nam je spremenilo življenje. Apologeti planskega in kasneje dogovornega gospodarstva niso našli prepričljivega ugovora, kadar smo se v diskusijah in polemikah sklicevali na odrešujočo tezo. Trg je postopno in v krčih zamenjeval neuspešno centralistično upravljanje in samoupravljanje je bila njegova zmagoslavna parola. Počasi in zatikajoče, vendar neustavljivo, se je odločanje selilo navzdol v podjetja, v kolektive.

Nepredstavljivo veliko pristojnosti so prevzemali delavski sveti, ki so o poslovnih načrtih, delitvi dobička in plačah, tudi direktorskih, odločali velikokrat resda formalistično, vse pogosteje pa tudi vsebinsko. Partija, ki se vseh vzvodov vpliva seveda ni odrekla, se je morala potruditi, da ji stvari niso spolzele iz rok. Realnost se je kakopak razlikovala, a slišalo se je imenitno in samozavest in tudi ponos zaposlenih nista bila nikoli večja kot takrat.

V podjetjih je zavrelo. Ni bilo več partije in pozicij, ki bi jim morali slediti, prodajni rezultati in bilance so odločale o plačilnih in razvojnih sposobnostih. Le s krediti, podjetja so bila praktično brez lastnih obratnih sredstev, je država oziroma tisti, ki je imel v njej oblast, reguliral in po svoje usmerjal razvoj.

Prvi so se osvajanja skupnega trga lotili Hrvati. Zagnali so reklamne agencije, uvedli študij marketinga na fakultetah, trenirali menedžerje v Ameriki in prevzemali tržne nastope prodornejših podjetij, tudi slovenskih.

Visoko so poleteli in še višje bi, če jim ne bi nacionalistični zanos zameglil razsodnosti. Broz je ostro reagiral in v obračunu z Maspokom zdesetkal hrvaško politično, pa tudi podjetniško elito. In ko je bil že pri tem, je še malo pometel tudi s slovenskimi in srbskimi partijskimi liberalci.

Mnogi so verjeli, da je bil vsega kriv trg, ki je preveč pristojnosti odvzel centralnim in jih prenesel na nižje in obstranske odločevalce. Svoboda odločanja je pač svoboda in draž in veselje hkrati. Brez vedenja, brez informacij je invalidna in ne deluje. Poleg tega je svoboda nalezljiva, radovedna in radoživa in ne morete je zapreti za ograde, ker potem pač ni svoboda. Ko smo si v sedemdesetih letih prizadevali za uveljavitev tržnega gospodarstva, smo imeli v mislih svobodo, odprte meje, možnost izbire in odločanja, lepše in bogatejše življenje.

Ilirija Vedrog je predstavila prve šampone in morali smo se naučiti, kako se po novem glave perejo. Zlatorog je ponudil detergent za pranje perila: Odprite vrata, Oskar prihaja. Saponia pa je čez celo stran Nedeljskega dnevnika zaigrala: Didel dudl di, sedaj imamo Di!

Zgroženi partijski varuh morale je ustavil tisk in zahteval odstranitev oglasa, ki je po njegovem na povsem nedostojen način reklamiral novo kremo za sončenje.

Mehki trebuh Balkana je bil prazen in slovenska podjetja so trg, ko se je enkrat odprl, z dotlej nevidenim navdušenjem začela intenzivno osvajati. Iskra in Slovenijales, Gorenje in Zlatorog, Meblo, Mercator, Argo, Toper, Mura, Rašica, Almira, Peko in Alpina, Radenska, Lek in Krka ... so z novo bogatejšo in privlačnejšo ponudbo in z možnostjo izbire kot povsem novo

pravico zacveteli, prav tako tudi njihove blagovne znamke, ki so postale novi gradniki zaupanja in blaginje.

V časopisnem podjetju so postali oglasi pomembni in oddelku, ki je pridobival sladke in nadplanske prihodke, je zrasel ugled. Oglasni zastopniki, akviziterji, ki so enkrat s sladkimi besedami, drugič z drobnimi darilci, rožicami in čokoladkami, tretjič pa s komaj prikrito koruptivno delitvijo provizije pridobivali naročila, so bili glavni junaki. Partija je morala vsaj na eno oko zamažati, ko so ji mali profitarji ušli iz sicer hudo rigidnega plačnega sistema. Poleg pravice do izbire sta se pojavili tudi potreba in pravica do oglašanja.

32

Za uspeh na trgu je bilo treba seznanjati s ponudbo in nagovarjati, prepričevati. V časopisih in revijah pa smo prodajali le prazne strani in na televiziji le minute in sekunde. Slovenija za razliko od Zagreba ni imela oglaševalske agencije, ki bi znala servisirati podjetja pri njihovem tržnem nastopu. Uspeh na trgu je postajal preveč pomemben, da bi ga prepustili peščici oblikovalcev in snemalcev, ki so prodajali le bolj ali manj iskrive domislice.

Trg je počasi postajal kompetitiven in odprl se je prostor za resno oglaševalsko agencijo, ki bi znala profesionalno, s strokovno odličnostjo in kreativnim navdihom skupaj s svojimi naročniki zmagovati na trgu. Z Božom Debeljakom, vodjem oblikovalskega oddelka, sva pripravila projekt, Gorjup in Mahkota sta ga odobrila, in ustanovili smo Studio za marketing in propagando Delo. Od navdušenja in zagnanosti nas je kar nosilo.

V prostorih oglasne službe smo si uredili delovišče, ki so nam ga zavidali. 'Holivudarji' so pravili oblikovalcem, filmarjem, psihologom, arhitektom,

faliranim študentom in cenzuriranim umetnikom, mnogim, ki so jih utesnjevale takratne perspektive in so se zbirali okrog projekta, ki je ponujal svobodnejše, zabavnejše in nezateženo ustvarjanje. V manj kot letu smo povozili vso konkurenco, osvojili vse glavne nagrade in postali prva reklamna agencija v Jugoslaviji.

33

Zares težak je v resnici le prvi korak. Ko ga prestopiš in povratka ni več, greš pač naprej, druge ni. V mali sejni sobi v prvem nadstropju stare Delove zgradbe je bilo zbrano uredništvo. Elica, Mija in Tanja, Igor, Aljoša, Matic, Željko, Mitja, Marjan in Joško. Vstopila sta novi glavni in odgovorni urednik Organizacije združenega dela Časopisi v Časopisnem in grafičnem podjetju Delo Jak Koprivc ter Ante Mahkota in jaz za njim. Radovedne, ostre in posmehljive oči so se zapičile vame.

Jaka so poznali, mene pa pravzaprav ne. Bil sem le eden od reklamarjev, holivudarjev, ki so jih v hiši postrani gledali, ne da bi pravzaprav vedeli, s čim se zares ukvarjamo.

- Morda se vam zdi, da se trenutno obnašamo malce konfuzno in premalo preiščeno in skoraj bi se lahko strinjal, da imate prav. Situacija v hiši po smrti Mitje res ni normalna, nanjo nismo bili pripravljeni, vendar smo prisiljeni reševati stvari tako rekoč v hodu. Ante je moral prevzeti vodenje celotnega časopisnega in grafičnega podjetja in za urednikovanje revije Teleks pač nima nobenega časa več. Jaz sem z eno nogo še vedno v Tanjugu in predaleč, da bi se suvereno vmešal v zadevo. Dosedanji vršilec glavnega in odgovornega urednika Teleksa ter novi generalni direktor ČGP Delo tovariš Mahkota je za svojega naslednika in novega urednika revije predlagal tovariša Apiha in jaz mu zaupam in se s tem strinjam. Upam in pričakujem, da se boste tudi vi. Za kontinuiteto dela bo poskrbel Matic Dermastja kot njegov pomočnik, vsi skupaj pa bomo spremljali morda poslednji poskus, da po Tovarišu, Teteju in Itedeju vendarle postavimo na noge revijo, informativno politični tednik, kakršnega bi časopisna hiša tudi morala imeti.

Koprivc si je pravzaprav umil roke, Ante se je moral bolj potruditi:

- Tole seveda ni bilo pričakovano, niti zaželeno, morda pa se vendarle izkaže za koristno. Nobenega dvoma ni, da se moramo časopisnega trga lotiti drugače. Poskus, ki smo se ga skupaj lotili, se je zdel obetaven, nekaj ambicij smo vendarle zbudili, za kaj več pa nam je zmanjkalo časa. Ko smo pripravljali projekt Teleksa, je tovariš Apih spisal tako imenovano Antitezo, ki se mi je zdela zanimiva in provokativna, vendar preveč avtorska, da bi jo lahko vkomponiral. Apih res ni novinar, še manj urednik, ve pa o časopisnem trgu, bralcih in časopisih zanesljivo več kot večina nas. Kot vodja biroja za marketing in propagando je bistveno prispeval h konsolidaciji naklade Dela, vodil je projekt plasiranja Jane na slovenski trg, da o izkušnjah pri trženju Avta na slovenskem in jugoslovanskem trgu niti ne govorim. Morda je danes prilika, da spremenimo optiko delanja časopisa, da ga pogledamo z drugimi očmi in da damo priložnost nekemu, ki ga vidi drugače. Riziko prav velik ni, saj kot vemo, lahko urednika zamenjamo še hitreje, kot ga nastavimo.

Nisem še uspel odpreti ust, ko se je že oglasil Aljoša:

- Oprostite, tovariši, meni se zdi tole preprosto škandal. Mar res med sto in toliko novinarji in uredniki ne najdete nikogar, ki bi mu toliko zaupali, da bi vsaj začasno vodil uredništvo izbranih in profesionalnih novinarjev, kot ga je Ante sestavil? To je v resnici žalitev za nas, ki smo novinarji po profesiji in člani društva novinarjev, da nam posadite na glavo reklamarja, ki zna le denar zapravljati in manekenke preganjati, da nas bo učil, kako se časopis dela. Mene v tem ringlšpilu ne bo, grem raje nazaj v centralno redakcijo Tanjug prevajat. Sicer pa se mi zdi, da ste Antejev slogan Teleks gre do konca vzeli preveč zares in da bo po tej poti tja tudi kmalu prišel.

Meta Dobnikar

Igor Guzelj

Aljoša Vrečar

Jure Apih

Tine Guzej

Zdravko Duša

Manca Košir

Mija Repovž

Uredništvo Teleksa, 1979

10.

Tišina je bila mučna. Jak Koprivc se je kar poslovil, Ante je pa tudi raje pomolčal, preden bi se v neprijazno debato spustil. Mitja, ki je bil rad konstruktiven, je skušal pomagati, katere kadrovske inovacije morda načrtujem, Marjan pa je povsem nedolžno vprašal, kako da nameravam časopis spremeniti?

Glas se mi je tresel, ko sem pred neusmiljenim tribunalom razlagal svojo vizijo časopisa, ki živi za bralce in njihovo radovednost, ki skuša z njimi splesti posebne vezi, ki vedno znova preseneča, ki daje več, kot morda pričakujejo, ki skuša biti koristen in uporaben, ki široko odpira okna v svet in ki izkorišča vsa polja svobode, ki se ponujajo, in ki za povrh ni le rezervat uredništva, temveč je odprt mnogim pišočim, razgledanim in zanimivim sopotnikom izven časopisne hiše. Sicer pa bolj kot velike besede, program in parole veljajo koraki, ki jih bomo enega za drugim skupaj stopali, če se bomo o poti in cilju vsaj približno strinjali.

Tudi Antēju se je mudilo, drug za drugim so brez besed vstajali in odhajali, in ni bilo dolgo, ko sem sam obsedel v prazni dvorani in razmišljal, da sem se v mehko govno usedel.

- Pa zakaj, to mi res ne gre v glavo, si se odpovedal lepi službici, ki si jo očitno obvladal in tudi užival v njej ter se spustil v ta zverinjak, kjer te bomo, na to se lahko zanesesh, kmalu živega požrli?

Aljoša je bil pretresljivo odkrit. Najbolj načitan in razgledan v uredništvu je bil zjutraj prvi za pisalno mizo. Prebiral in redigiral je vse tekste, jih glasno komentiral in z neprikrito ironijo, včasih tudi s sarkazmom razlagal, kaj si misli o avtorjih in njihovih delih. Mene seveda še posebej ni šparal, a ti dam nekaj vejic za s seboj? Ni mi bilo lahko, zameril mu pa tudi nisem. Bolj kot zaničljiv molk ali priliznjeno strinjanje mi je pomagal njegov pošten, čeprav pogosto nesramni komentar. Sama sva sedela v redakciji, le Elica je v sosednji sobi zvončkljala s kavnimi šalicami. Prvi, in to takoj, me je začel tikati in prav nobene možnosti nisem imel, da bi se mu izvil.

- Imaš prav, kreativni direktor prve jugoslovanske reklamne agencije je sanjska služba, če lahko sodelavce, ki so ključni, plačuješ, kolikor si zaslužijo. Če pa lahko z enim samim fušem zaslužijo celo Delovo plačo, potem je kreativne španovije konec. S svojimi ljudmi ne moreš tekmovati, če ti začnejo skakati v hrbet in tvoje projekte prodajati konkurenci, pa tudi sodelovati ne. Pa še nekaj je.

- Ja?

- Ničesar si nikoli nisem bolj želel, kot je urejanje časopisa, kot je Teleks.

AKTUALNO

Strah pred šefi

11.

Samoupravljanje je bilo v zenitu. Broz se je v strahu, da bi vsak dan močnejši tehnomenedžerji, kot je etiketiral uspešne direktorje podjetij, ogrozili partijsko in njegovo oblast, naslonil na vojsko in proletariat. Kardelj je sistematično in drzno instrumentaliziral oblast delavskega razreda. Vse ključne vzvode je seveda zadržal v bankah in partijskih institucijah, vsak dan večje pristojnosti pa je prepustil delavskim svetom, ki so poleg delčka efektivne oblasti prevzemali tudi veliko ponosa, samozavesti in presenetljive odgovornosti. Poizkus je bil všečen in ugled neuvrščene Jugoslavije je cvetel levo in desno. Tito je na Brionih gostil angleško kraljico, zaigral ji je na klavir in celo plesal z njo. Če je ta gospod ključavničar, jaz nisem angleška kraljica, je dejala. Sofia Loren mu je kuhala špagete in mu zaupala čisto svoj recept za napolitanski šugo. Richard Burton je igral partizanskega maršala v Sutjeski, le načrt, da bi film dobil oskarja, Broz pa Nobelovo nagrado za mir, kljub orjaškemu naporu diplomacije in prijateljev ni uspel. Menda je manjkal le en sam glas.

Delo je bilo v sedemdesetih letih pravoveren, čeprav za tisti čas napreden časnik. Za nas, novinarje Dela, so nedotakljivi le Jugoslavija, samoupravljanje in neuvrščenost. O vsem drugem smo lahko in moramo biti kritični, je učil karizmatični urednik Mitja Gorjup. Čisto tako seveda ni bilo, slišalo pa se je lepo. Skupaj z Vladom Jarcem je postavil na piedestal delovnega človeka – samoupravljavca. V seriji celostranskih intervjujev *Ploščice v mozaiku življenja* sta se pogovarjala z 'gospodarjem čela' v hrastniškem rudniku, s kapitanom čezoceanske ladje Kranj, s šefinjo recepcije v Grand hotelu Metropol, z mesarjem v obratu družbene prehrane Pomurka, z učiteljico v Birčni vasi, z livarjem v železarni Ravne, s pilotom inženirjem v Inex Adriji, s predsednikom pogodbene organizacije združenega dela Plastor, z gozdnim delavcem Gozdne uprave Bled in tudi s kmetico iz Bukovice,

članico združnega sveta v zadrugi Medvode. Vlado Jarc je za imenitno serijo človeških pogovorov prejel Tomšičevo nagrado, Gorjup jo je dobil že leto prej.

- Ljudje se ne puste več tako hitro poklopiti, je zatrdil Franc Mordej.

Železarna in Ravne smo ena družina, eno življenje, Franc Sedalšak.

Če hočeš vplivati, moraš biti sam dober delavec, Štefan, Titan. Suvereno in prepričano na oblasti, Štefka Primožič. Ladja brez poveljnika ni ladja, Danijel Groznik. Za vse še bog ni, Franc Romih.

- Zanima nas predvsem, ali občutite, da imate oblast kot eden izmed članov kolektiva, sta vprašala.

- Vsekakor! Morda sem celo prepotenten. Občutek imam, da je to podjetje moje. To lahko napišete, ker sem ponosen na to.

Nabor odločitev in odgovornosti, ki so bile prepuščene samoupravljavcem, se je drastično širil, nekaj odločilnih pa je preko svojih predstavnikov, nekaj voljenih nekaj pa tudi ne, partija seveda trdno držala zase.

- V tej državi smo komunisti na oblasti. Če ne bi bili mi, bi bil kdo drug, je povsem neposredno povedal Stane Dolanc.

Mladina je bila predvsem po zaslugi Andreja Habiča, nesmrtnega ilustratorja, karikaturista in odličnega oblikovalca, moderen časopis. V uredniškem odboru in časopisnem svetu so sedeli mladi povzpetniki, ki so dobro desetletje kasneje odločno in samozavestno zasedli pomembne položaje na široki mavrici nove politične realnosti. Le na svoja nadležna mlada leta bi najraje pozabili.

Glavni in odgovorni urednik (Vili Pšeničny in Andrej Pengov) sta bila po funkciji člana Centra za obveščanje in propagando pri RK ZSMS. Nobena napaka, nobena stranpot nista bili možni. Govori tovariša Tita od leta 1937 naprej, delovni uspehi, krepimo obrambno sposobnost, kongresi, konference, nekaj kulture in nekaj kritičnosti do gnilega kapitalizma. In zlata ptica, najvišja nagrada za mlade ustvarjalce.

Naklade dnevnikov leta 1979

	natiskanih izvodov	prodanih izvodov
Večernje novice	364.841	322.884
Politika	289.163	252.234
Večernji list	277.258	244.617
Politika Ekspres	270.520	138.681
Delo	97.993	92.724
Vjesnik	88.819	70.238
Oslobodenje	83.211	70.189
Slobodna Dalmacija	67.803	59.877
Novi list-Glas Istre	64.720	57.263
Večer (Maribor)	58.295	55.187
Dnevnik (Ljubljana)	57.582	54.859
Borba	49.111	36.829
Nova Makedonija	34.559	28.803
Rilindja	33.887	31.006
Magyar Szo	31.609	27.681
Večer (Skopje)	30.879	26.424
Dnevnik (Novi Sad)	30.060	25.272
Pobjeda	19.128	16.963
Sarajevske novine	18.402	14.735
Privredni pregled	14.596	14.596
Glas Slavonije	14.238	12.119
Jedinstvo	8.579	7.303
La Voce del Popolo	3.569	2.510

(Podatki za mariborski Večer, Jedinstvo in La Voce del Popolo so za prvih devet mesecev 1979. leta.)

12.

Teleks gre do konca je bil Antejev slogan. Verjel je, da bi z izbrano novinarsko ekipo in s profesionalno prodornostjo in doslednostjo lahko bistveno bolje pokrival mnoge teme, ki so se jih drugi praviloma lotevali v rokavicah. Trpel je, ko je prebiral površne, slabo in previdno napisane tekste in bil odločen, da v svojem Teleksu demonstrira pravo raven profesionalnega in pokončnega novinarstva. V navezi z Mitjo Gorjupom pa se tudi kočljivejših političnih tem ne bi ustrašil. Toda Gorjup je pri triintridesetih umrl in Ante je moral sam naprej. Sprejeli so ga v nomenklaturo, imenovali za generalnega direktorja združenega časopisnega in grafičnega podjetja ter postavili za predsednika Veslaške zveze Jugoslavije. Organiziral je svetovno veslaško prvenstvo na Bledu, in se izgubil. Za novinarstvo, za Teleks, za njegov življenjski poklic ni bilo več nobenega časa.

Prvo številko novega informativnega tednika so brezplačno dobili vsi naročniki Dela. S tistimi vred, ki so bili naprodaj v kioskih, je bila začetna naklada Teleksa dotlej nepredstavljenih 290.000 izvodov. Ambicioznejšega projekta do tedaj še nismo poznali. V Studiu marketing, kjer sem takrat združeval delo, smo pripravili obsežno promocijsko akcijo, vsako številko smo pospremili s spremljajočo propagando, naša likovna urednica Meta Dobnikar pa je oblikovala naslovnice, na katere je lahko še danes ponosna. Za bleščečim ovitkom se je sicer skrival črno-bel, na časopisnem papirju natisnjen snopič, ki pa od splošnega tiskarskega standarda tistega časa vendarle ni odstopal.

Ante je vedel, da časopis živi toliko časa, kolikor njegove zgodbe vzbujajo zanimanje, to pa v času, ko se je partija še počutila odgovorno za vse, ni bilo enostavno. Pripombe, kaj šele kritike na katerikoli vidik razmer v državi je jemala kot napad nase in je tako, ne prav pametno, tudi reagirala.

Ilustracija: Marijan Amalietti

Glodanje črva nenadne zasumitve ali prekletstvo tiskane besede.

V hotelu Jelen v Kranju je receptor zahteval od mladega para, ki je želel pri njih prespati, poročni list, sicer nemoralneža ne moreta dobiti skupne sobe, temveč morata najeti dve. Ogorčeni mladenič se je v pismu bralca spraševal, na podlagi katerega cerkvenega, komunističnega ali civilizacijskega načela si je hotelski birokrat lahko vzel takšno pravico. Problem je bil le na videz nemaren, saj je v resnici, kot v imenu Velikega brata, globoko posegal v človekovo svobodo. Odzivi so bili vsakršni, farizejski, tercialski, svobodnjakarski. Sam vrhovni varuh socialistične morale dr. Jože Potrč se je moral vmešati, da prebujeni duhovi ne bi ušli predaleč.

Mi gremo do konca, je bila provokativna in sumljiva napoved. Ante se je odločil dregniti v sicer nedotakljiva in nevarna polja.

V Sloveniji je 4.000 praznih stanovanj!

Polovica zdravniških diagnoz je napačnih!

Zelena mafija vlada na ljubljanski tržnici!

18.000 nepismenih Slovenk in Slovencev starejših od 10 let!

Mija Repovž, Željko Kozinc, Marjan Raztresen, Teleksovi novinarji so raziskovali in odpirali razburljive teme, ki jih je urednik modro zapiral z okroglimi mizami, kjer so do besede prišli mnogi, izrečeno in zapisano pa je tudi ostalo.

Pretiravati seveda ni bilo pametno. Že takrat je bilo treba uravnoteževati. Kolumne Toneta Krašovca, Jožeta Volfanda in Mojce Drčar Murko na eni strani, nagica in Tinc Petelinc na drugi so izravnali preveč predrzen projekt.

13.

Imel sem šestintrideset let in že drugič najboljšo službo na svetu. Deng Xiao Ping je bil spet na oblasti in Anvar el-Sadat se je v Izraelu z Menahemom Beginom pogovarjal o trajnem miru. Evropska unija je štela devet članic, tri pa so se že drenjale v čakalnici. Svet se je neustavljivo vrtel naprej, vsak dan je bil lepši in obetavnejši, mene pa je skrbelo, ali bom dorasel izzivu, ali bom znal narediti časopis, o kakršnem sem sanjal, in ali bom vso to silno moč, ki se mi je znašla v rokah, da lahko odločam, kaj bo objavljeno in kaj bodo ljudje brali, zmogel obvladati. Nič ne more izginiti v nič, je zapisal Stephen Hawking, ki nas je s svojimi črnimi luknjami, vsaj zdelo se nam je tako, strašil prav nasprotno.

48 Prestopiti iz reklamne agencije ob železniški postaji v novinarsko svetišče v centru mesta in prevzeti vodenje elitne Delove publikacije ni bilo prav enostavno. Imenovan, dokler ne najdejo naslednika, ne bom, delam pa seveda lahko, če znam in zmorem, so mi rekli. Celih pet mesecev sem od zgodnjega jutra v Studiu marketing Delo iskal marketinške in komunikacijske rešitve ter prepričeval našega najboljšega klienta Jerneja Repovša, da zapusti Lek in prevzame moje mesto v SM DELO. Opoldne sem s polno torbo tekstov in načrtov odkorakal na drugo stran mesta na nov oder in v ring.

Med prvomajskimi počitnicami v Umagu mi je poštar prinesel telgram: 'Božo in Saša sta se ubila v avtu. Pokličí.' Marketinške pravljice, Božo je bil prijatelj in direktor Studia, je bilo definitivno konec. Jernej, ki bi se sicer še malo obotavljal, je moral prevzeti mesti kreativnega in poslovnega direktorja, Meta je bila imenovana za likovno urednico vseh Delovih izdaj, jaz pa sem končno dobil ime.

- Med nas, lahko bi se poimenovali kar za profesionalce, ki delamo za bralce, nekateri tudi po 20 let, smo sprejeli za novega v. d. glavnega urednika Teleksa Jureta Apiha, moža štiridesetih let, ki že skoraj desetletje in pol živi s časopisi, a jih neposredno ni nikoli ustvarjal, me je v Teleksovemu teleksu 'prijazno' predstavil vršilec dolžnosti odgovornega urednika Matic Dermastja.

Kakšnih štirideset? Še sedemintrideset jih nisem dopolnil!

Časopis je intimna zgodba. Sam si, ko sediš pred praznim listom papirja ali boljšečim zelenim ekranom, in sam si, ko besedo za besedo slediš misli, ki ti jo je nekdo zapisal, časopis pa natisnil in razposlal. Časopis je več kot potiskan in zložen kos papirja. Razmnožen je v tisočih, stotisočih, celo milijon izvodih, pa vendar ni kot stenčas, berilo za skupinsko učenje.

Ne morejo razumeti, da je že prebran časopis kot nepostlana postelja, zmečkana rjuha ali tuje perilo, da je onečaščen, ko se je v tvoj odnos, ki ga imaš z avtorjem, nekdo vmešal, ko je njegovo pismo pred teboj odprl in prebral. Ne ve, kdor ne pozna vznemirjenja, ko razgrneš nov nedotaknjen zvitek ali snopič potiskanega papirja, ki ti ga tvoji pošiljajo. V še analognih časih, ko smo dopustovali na dalmatinskih otokih, smo točno vedeli, kdaj pripluje ladja s kruhom, mlekom in svežimi časopisi. Pod žgočim soncem smo bili pripravljene pešačiti na drugo stran, da bi ne zamudili in bi ne ostali brez svojega časopisa. Z zapisano besedo se je oblikovala civilizacija, s časopisom smo tudi sami vstopili vanjo.

Ni vseeno, kdo napiše pismo, članek, časopis. Uredništvo, ki sem ga nasledil, je bilo skrbno izbrano. Ante je presejal vseh sto petdeset na Delu pišočih in sestavil zgledno ekipo. Teleks je imel prvih šest mesecev mogočno propagandno podporo, odpiral je udarne in provokativne teme in bil sam po sebi dogodek na sicer mlačni slovenski medijski sceni. Odkar novinarji niso bili več anonimni pisuni agitpropovskih biltenov in so se smeli pod članke podpisovati, so se časopisi spremenili. Za vsakim člankom je bil nekdo, ki mu ni moglo biti vseeno, kaj o njegovem pisanju menimo tisti, ki ga prebiramo.

Teksti so postajali ambicioznejši in živahnejši, časopisi pa privlačnejši in tekmovalnejši.

Pa vendar slab ducat v Delu izšolanih novinarjev ne zmore iz tedna v teden vznemirjati in navduševati stotisočglavo množico radovednih in zahtevnih bralcev. Kot tisto arabsko dekle Šeherezada smo, ki lahko živi le tako dolgo, kolikor njene pripovedi pritegujejo zanimanje krutega sultana.

Preganjala me je misel na vse tiste male sultane, ki morajo stopiti vsak petek do kioska, naročiti in plačati po osem dinarjev ter potem, ko preberejo, kar smo jim napisali, nestrpno čakati naslednji petek, da bi izvedeli še več. Ali pa ne.

Časopis je pošast na dveh nogah. Ena stoji na stalnicah, ki jih bralci poznajo in pričakujejo. Razočarani bi bili, če bi manjkali križanka, karikatura, strip, šale, nadaljevanka, izbrani nasveti, informativne aktualne rubrike in podobno, kar tvori hrbtenico revije, ki se potem, ko je dobro zastavljena, iz tedna v teden zdi, kakor da se sama polni. Druga, manjša, a pomembnejša je presenečenje.

Tisti del časopisa, ki ga uredništvo pripravlja vsakič znova, tako rekoč iz tedna v teden od začetka, je odločilen. Ambicioznost, pogum in svetovljanstvo, odpiranje pravih tem, presenetljiva odkritja, poseganje v dotlej nedosegljive prostore in predstavljanje imenitnih sogovornikov in novih sodelavcev, vse to je melodija za bralčevo radovedno dušo. Ne gre čez noč, vendar se z vsako prebrano stranjo nalaga odnos in gradi pripadnost. Neusmiljeni sultan pospravi meč in se poroči s Šeherezado.

Tekst ima razsežnosti starogrškega epa: kot v Odiseji ali Iliadi se vse dogaja v nekakšnem »popolnem«, »skladnem« svetu, iz katerega ne štrlijo nikakršne osvobojevalne ali prevratne težnje. Vse se vrača v isto, v napovedano prerokbo, v mitično načelo. Res je Sto let samote na nivoju mitologije: avtor se nikjer ne odmakne v oddaljeno kritiko ali zvišano pojasnjevanje. Če je rečeno, da je Remedios odletela v nebo, pri tem tudi ostane. Nikjer ni pojasnjeno skrivnostno frfotanje metuljev ali štiriletno deževje. Sklenem naj, da gre za roman desetletja, za knjigo, ki jo

**MORATE, MORATE ... NUJNO
PREBRATI.**

Dimitrij Rupel, To morate ...

15.

Dimitrij Rupel je bil moj prvi izbor. Potem ko so ga vrgli iz partije in se je vrnil iz ameriškega Massachusettsa, kjer je opravil doktorat, je imel težave tako z njegovo nostrifikacijo kot tudi sicer. Črne liste seveda ni bilo, vendar je bil Rupel na njej. Šolan in široko razgledan profesor sociologije kulture je sledil vsemu kulturnemu dogajanju, imel je stališča, ideje, objavljaj pa ga po nekem skrivnostnem naključju ni nihče.

Želel sem si, da bi bil Teleks nekakšen zaupni vodnik po aktualnih kulturnih dogajanjih. Kakor prijatelj, ki te sreča in opozori, hej, ta film, to sliko, to predstavo moraš videti, to knjigo moraš prebrati. Rubrika TO MORATE VIDETI, SLIŠATI, PREBRATI, ki smo jo locirali povsem na začetku snopiča, je kmalu postala kulturna. Mnogim je seveda šla v nos, najbolj prizadetim, ki jim ni bila všeč ta ali ona Ruplova ocena, posebej vsem tistim, ki so negodovali, kdo pa je ta Rupel, da bo vesoljni Sloveniji pamet solil? Bralci pa so jo hitro sprejeli in uredniški koncept, delaj takšen časopis, kakršnega bi sam rad bral, se je obnesel. Kasneje, ko so se Ruplu pridružili še Andrej Inkret za gledališko, Tomaž Brejc za likovno in Borut Loparnik za glasbeno področje, je rubrika postala institucija.

Kratki in načeloma pozitivni zapisi, ki pa so poleg osnovne informacije vendar posredovali tudi smiselno utemeljitev priporočila, so bili ljudem všeč. Skupaj z informativnim tednikom, ki je ponujal uredniški izbor pomembnih dogodkov prihodnjega tedna, tudi z izvirno hudo-mušno meteorološko napovedjo Teleksovega ljudskega vremenarja Alojza Cestnika, je časopis gradil podobo uporabnega, verodostojnega in zaupljivega prijatelja.

16.

Enkrat samkrat je Ruplu, ki je sicer izredno suvereno in odgovorno vodil izvirni kulturniški vademekum, špricnilo čez rob. To morate spregledati, je v sicer dosledno pozitivno priporočilni rubriki komentiral izid takrat šokantne plošče Dolgcajt skupine Pankrti.

In ga polomil!

Broz je bil leta 1979 še živ. Vidno je bolehal, a je na šestem vrhu neuvrščenih v Havani vendarle požel stoječi aplavz in nesporno priznanje sto šestnajstih voditeljev gibanja, ki je združevalo skoraj polovico človeštva. "Tretji svet" je bil na nepomirljivo razdeljenem planetu, tako se je takrat zdelo, spodbudna možnost za vse odrinjene, zapostavljene in izkoriščane. Berlinski zid je kot egiptovska piramida grozeče demonstriral neomajnost geopolitičnega absurda, ki je presekalo mesto in zabetoniral čas. Nikogar ni bilo, ki bi verjel, da se bo v realnem času svet postavil na glavo.

Vsakdo je v svetu, v katerega je bil postavljen, iskal in gradil svojo pozicijo in pričakovanja. Viktor Blažič in Franc Miklavčič sta bila edina slovenska politična zapornika, obsojena zaradi nikoli objavljenih tekstov v njunih predalih. Pavlov, ki bi se čez noč prelevili iz Savlov, ni bilo še od nikoder. To pisanje bi bilo morda zanimivejše, če bi se pozabavalo s primerjavo komunistične in novodobne retorike in karier mnogih današnjih borcev za redizajn zgodovine z njimi samimi vred, vendar bi zgrešilo namen. Spregledanj in spreobrnitev smo imeli od Črtomirja naprej tudi Slovenci dovolj, morda celo več kot tistih, ki so pripravljeni do konca braniti svoja prepričanja in verovanja. Je pa seveda neprijetna moralna zagata, katera vera je iskrenejša in katera se le bolj splača. Sedeminsedemdesetega leta na drugi strani še ni bilo slišati nikogar. Mladina je še spala, Nove revije še v ideji ni bilo, Radio Študent se je izgubljal v etru, Tribuna pa je, čeprav pogosto zaplenjena, vendarle s svojo ultralevičarsko retoriko Srečka Kirna in Igorja Bavčarja objektivno pihala v komunistični rog.

Trdnjava se je začela spreminjati od znotraj. Partizani so ostareli in

novi partijski kadri so iskali svoj prostor. Med strogo dogmatično prakso so ga težko našli, in povsem razumljivo je bilo, da so jim razmišljanja o demokratizaciji in odprtosti v veliki meri šla na roko. Še marketingarji in oglaševalci, ki so v imenu trga, tržnih zakonitosti in združenega dela zahtevali več medijske svobode za samoupravno gospodarstvo, so bili deležni njihove pogosto sramežljive podpore. Besede, s katerimi so komunistični voditelji svojim nevernim kreditodajalcem demonstrirali demokratični napredek in odprtost države, ki je bila vendarle drugačna od ortodoksnega bloka, so bile na videz zastoj. Lahko so se z njimi lepo zapisali v zgodovino, bolj ali manj naivnim sledilcem pa so odpirali pot in prostor, ki mu niso bili dorusli.

Prekucije, prevrata, revolucije se nismo šli. Le vsem lepim besedam smo hoteli verjeti, vse deklarirane prostore svobode smo želeli izkoristiti in demonstrirati, da je, kar je zapisano, lahko tudi res. Nobenega skritega nahrbtnika nismo vlekli za seboj, nobenega prikritega namena ali načrta ni bilo. Bili smo zraven, čeprav so nas odpravili in porivali drugam.

Marali pa jih seveda nismo. Prepričanje, da je oblast birokratska, pretežno nesposobna in marsikje tudi dvolična in sprenevedava, je opravičevalo ni, je pa vsakodnevno igro absurdov malce le pomagalo razumeti. Z lučjo pri belem dnevu smo iskali manj dogmatske oblasti, ki so tu in tam tudi sami iskali stik z nami. Včasih so nas podprli, pomagali, celo stopili zraven. Takratnemu novoreku se pa niso odpovedali in skrbno so pazili, da jih ne bi kdo krivoverstva obtožil. Naivnost je bila naše najmočnejše orožje.

Po Moma Kaporja sva šla z Maticem Dermastjo v Beograd. Nekdanji košarkarski reprezentant ter izkušeni novinar in urednik je imel tudi po družinski liniji veliko zvez in poznanstev, zato mu ni bilo težko dogovoriti srečanja s sarajevskim pribežnikom, ki je zaslovel s *Foliranti*, toplo in pretresljivo podobo nove generacije, drugačne, samosvoje in izgubljene. Momo je diplomiral iz slikarstva in ga tudi uspešno prakticiral, vendar mu je bila prva ljubezen literatura. V Srbiji je bil, tako kot Rupel v Sloveniji, na neobstoječi črni listi in je moral po založnika v Zagreb. Zagrebška Mladost je bila njegov založnik vse do konca.

Beograd je bil evropska metropola in je vsemu navkljub dihal drugače. Kafana Šumatovac ob vznožju sive Politikine stolpnice se je raztegnila čez pločnik in zelenico ob tramvajskem postajališču. Bila je pomlad in brnelo je kot v čebeljem panju, ko so novinarji in uredniki med kafo, lozo, briškimi belimi pinotom in janječimi crevci diskutirali in urejali. Na prostem in sredi življenja.

Momo je bil najinega obiska vesel. Občudoval je Zorana Mušiča in Gabrijela Stupico, rad je imel Borisa Jesiha in Živka Marušiča, z veseljem bo sodeloval, napisal vsak mesec *Pismo Slovincima*, tudi kaj narisal, lahko pa mu tudi še kaj drugega naročimo.

Čez teden dni bo imel Mate Parlov v Beogradu dvoboj za naslov svetovnega boksarskega prvaka. O boksu sicer ne ve ničesar, lahko pa, če ga akreditiramo, napiše reportažo. Pa da vidimo!

Boljše literarne športne reportaže, kot je bilo Kaporjevo prvo srečanje z boksom, nisem prebral.

Teleks, 23. 6. 1978

Momo Kapor: ZMAGA

Pričakoval sem, da bo dvoboj potekal gosposko, v rokavicah, toda bil je prava klavnica. V zadnji rundi sta se Mate Parlov in Britanec John Contech z upočasnjenimi koraki in gibi zibala kot v nekakšnih grdih sanjah, ko človek ve, da mora nekoga grdo udariti: dviguje pest, toda ta ga ne posluša več, roka se kar topi, pade nekam v prazno ... Borec je zaspan, utrujen, utrujen na smrt. Svetovni prvak in izzivalec sta podpirala drug drugega, da nista padla na pod. Občasni udarci pa so vendarle pričali, da ne spita. Ganljivo je bilo gledati dva profesionalca, brata po obrti, sredi vrelega kraterja stadiona Crvene zvezde, opazovati borca, ki jima je krik množice prihajal v zavest le kot oddaljen odmev.

Pričakovali smo čudež. Pričakovali tisti trenutek, ko Parlov v sebi najde zadnji skrivnostni ostanek moči in zada nasprotniku odločilni udarec. Pričakovali smo nemogoče, vajeni, da nam naš šampion že leta podarja to vrsto katarze. Toda čudež se ni zgodil. Pavlov je resda premagal Contecha v najtežjem dvoboju svoje kariere, toda eksplozije sreče tokrat ni bilo. Bila je krvava zmaga brez sijaja, boj, v katerem sta boksarja dobesedno zmrcvarila drug drugega.

Jugoslovansko občinstvo je naposled dobilo lekcijo profesionalizma. Lahko se je neposredno prepričalo o ceni, ki jo plačujejo sodobni gladiatorji – doživelo je moro, iz katere ni rešitve.

Stari ljudje so pravili, da se ob Vidovem (15. 6.) skozi temo vidi. To bo prišlo letos do ponovne veljave, saj bo ob najkrajši noči luna ves čas svetla. Niso pa nekoč bili zadovoljni z Vidovim dežjem, zato so rekli: «Vid, dežja ne daj, da bo dobre žetve kaj.»

Alojz Cestnik, Teleksov vremenar

Ta teden modre kuverte Teleksovega vremenarja ni bilo. Ne dolgo za tem, ko je oddal vremensko napoved za ta teden, je Alojz Cestnik umrl. »Deževni dnevi so mimo,« je zapisal v njej. Obisk pri Cestniku, ki smo ga v redakciji že dolgo načrtovali, je bil tako drugačen, kot smo ga pričakovali. Rože, ki smo jih položili na grob, se niso veselile sončnega vremena.

Jure Apih, Teleksov teleks -13. 7. 1979

18.

«Vidi Slovenca! Dolazi mi u moj grad, a da se ne javlja. Moram na radiu da čujem gde to gubite vreme.»

Svojemu prejšnjemu poklicu se še nisem uspel popolnoma odreči. V Beogradu je svetovna oglaševalska asociacija organizirala prvo mednarodno konferenco izven zahodnega bloka. Dogodek je bil imeniten, v mnogočem prelomen, v njegovo pripravo smo bili že dolgo vpleteni in manjkati preprosto nismo smeli. Z našo likovno urednico Meto Dobnikar sva v slovenski delegaciji bolj kot ne ministrirala na prireditvi, ki je preskakovala čas. Momo Kapor naju je našel, odvedel najprej do bifeja, nato pa do taksija in odpeljal. Ugovora ni bilo.

- Bo kdo sploh opazil, če se umakneta? In če tudi bo, ali zares verjame, da vaju bodo pogrešali? Se bo svet ustavil, bo simpozija konec, če te zamorjene dolgočasneže zamenjata za malo beograjsko dogodivščino?

Ni se mu bilo treba truditi. Na Adi Ciganliji, kamor se v poletni vročini preselijo Beograjčani, je dišalo po čevapčičih. Sava se je od planiških Zelencev mimo Ljubljane, Zagreba in Beograda že ustalila in pogrela. Na mnogih čolnih in plavajočih, k bregu privezanih splavih, terasah in uticah je bilo živahno. Momo se je moral potruditi, da je našel svojega botra, kuma, ki je na mali barkici hladil pivo.

- Kako si kume? Imam dva prijatelja Slovenca, da nas povežeš do Medjice?

Lepo smo se pozdravili, objeli, trikrat poljubili in odpluli po Savi navzgor k na videz praznemu zapuščenemu otoku Medjici, kjer ni bilo ne videti ne slišati nikogar. Boter Bato nas je izkrcal in se poslovil. Da pride kmalu nazaj, je obljubil. Vendar nismo bili sami.

Na jasici pod veliko vrbo, ki se je sklanjala globoko do vode, je Cigo kuhal paprikaš. Nad majhnim ognjem je na leseni rogovili visel in brbotal kotliček. Ni bilo jasno, vprašal pa tudi ni nihče, ali se je vse skupaj dogajalo spontano ali pa se je le odvijal skrbno pripravljen načrt. Prvič smo se videli, ko smo posedli okrog ognja. Bato se je vrnil in pripeljal Dragana Nikolića, Lilijano in karton briškega pinota. Pristal je gumenjak, iz katerega sta izstopila in prisedla dva veseljaka, Lale smo, sta se predstavila. Na pol ohlajena steklenica je zaokrožila in zazdelo se je, da se je na otočku streljaj od velemesta čas ustavil.

Ribji paprikaš na plehnatem krožniku, požirek vina iz skodelice ali kar iz steklenice, pogovor se je razvnel in odpiral in prav nobene zadrege ni bilo, da ne bi pod staro vrbo na Medjici odpirali srca in drezali v bolj ali manj zatrte duše. Cigo, ki ni bil ne Rom, ne Cigan, temveč Cigo, je prijel violino in vlekel iz njene notranjosti melodije, ki so parale dušo.

- Ta kos lesa mi je rešil življenje, je pripovedoval, kako je med okupacijo v koncentracijskem taborišču na nekdanjem beograjskem sejmišču moral z violino zabavati največkrat pijane klavce. S hripavim glasom je vmes tudi zapel, le iz živalskih črev raztegnjene strune so jokale in vriskale pod neusmiljenim lokom.

Pritajeno hrumenje velikega mesta, kamor je odtekala ne prav čista in še manj bistra Sava, je dve majhni, očarani in skorajda zavistni slovenski dušici opominjalo, da času ne uideš, pa naj se še tako sprenevedaš, da lahko.

Manca Košir je bila svetla inovacija. Prifrlela je v uredništvo, vesela, glasna in nasmejana. Odpovedala se je filmski karieri zaradi ljubezni, ki pa ji je prav tako ušla. Ni se vdala in nobena vrata se ji niso zaprla. Od Staneta Dolanca in Zorana Kržišnika, Marjana Rožanca, Vitomila Zupana, Bojana Štiha in Vladimirja Veličkovića, še Broz ji je, potem ko je v puljski Areni vso publiko očarala, svojo spalnico razkazal, povsod je imela prijatelje. Bolj pozitivne osebe še nisem srečal.

Prevzela je *Svobodno katedro*, ki sva jo z nesrečno preminulim Petrom Breščakom zasnovala, da bi na odprti sceni brez dlake na jeziku soočali poglede najširšega kroga vpletenih in drugih, in ki je razigrala javnost, vznemirila politiko, pretresla uredništvo in pokopala urednika. S silnim žarom in prepričanjem je privabljala na sceno mlade in stare, leve, še bolj leve in desne, da so si upali napisati, da je cesar gol ali da mu vsaj cape, v katere je našemljen, prav nič ne pašejo.

Tudi Spomenko Hribar, ki se je na Fakulteti za sociologijo, politične vede in novinarstvo osamljena borila s partijskimi tercialci, ki so jo zaradi njenih zapisov o Kocbeku, zatajenih povojnih pobojih in spravi metali iz partije, je povabila zraven. Milan Apih se je takrat edini med starejšimi komunisti javno potegnil zanjo, iz partije so jo vrgli, službe ji pa vendarle niso vzeli.

Manca je bitko na Teleksu izgubila, vendar se ni vdala. Po osnovnem poklicu magistrica matematike je doktorirala iz novinarstva in na Fakulteti za družbene vede prevzela novinarsko katedro. Ko je dozorel čas, je bila med ustanovitelji Nove revije in se še enkrat zapisala v zgodovino.

Med krepko pomnoženim številom naglavnih grehov, ki jih danes postavljajo med človeka in med njegovo neusmiljeno visoko zastavljeno idealno podobo, ima malomeščanščina svoje zanesljivo, produktivno in trdno mesto. Nekoč zgodovinska in sociološka opredelitev je postala estetika, pričela je živeti kot nekakšna umetnostna veja, brez spraševanja o smeri svojega razvoja, brez skrivnostnih iskanj, brez bolečin dvomov, brez nevarnosti, da bi ji zmanjkalo gradiva in virov, saj je sposobna preživeti vse, kar ji pride na pot.

Malomeščanščina, samotna slovenska zmagovalka, Marko Slodnjak

Navsezadnje je z umetnostjo tako kot z drugimi oblikami dužbenega udejstvovanja, povsod se krešejo različni interesi in tisto, kar je všeč enemu, ni nujno všeč drugemu. Zato je negativni vpliv močnih klik še toliko večji. Klike namreč prostor zapirajo, ponujajo en sam vzorec in eno samo obliko. Kot kvaliteto prodajajo zgolj lastne zamisli in obliko, vse drugo je manjvredno blago.

Bleferji in geniji, vsi pa slikarji
dr. Ivan Sedej

20.

Valentin Zdravko Duša je bil Delov štipendist. Za filozofa, anglista in komparativista v časopisni hiši ni bilo službe, štipendijo pa je seveda moral odslužiti. Posadili so ga v naročniški oddelek prodajne službe, edinega moškega med dvajseterico tovarišic, kjer je vsak dan od sedmih do dveh premetaval kartoteke, popravljal evidence in reševal pritožbe. Povsem brez smisla njegova birokratska tlaka vendarle ni bila. Hudo izkušnjo je natančno zapisal v Jaslicah, gledališki igri, ki so jo na malem odru ljubljanske Pekarne presenetljivo hitro tudi prikazali.

Njegove kolegice, ki so ga imele sicer že tudi prej rade, so bile pretresene, ko so se vse po vrsti prepoznavale v duhovitih, pa tudi žalostnih in trdih dialogih. Odgrnil je zaveso s prikrite časopisne scene in jo skupaj z pripravnicami, referentkami, šeficami in raznašalci postavil na oder.

Duša je bil doma v Breginju, v Ljubljani pa pravzaprav brezdomec. Z ženo in otrokom je zaman pisal prošnje in iskal streho nad glavo. Delo je imelo nekaj praznih kadrovskih stanovanj nekdanjih najemnikov, ki pa se jih njihovi sorodniki, čeprav jih niso potrebovali in tudi zasedali ne, niso hoteli odreči. Aljoša je vzel stvari v roke. Bil sem zraven, ko smo vdrli vrata, zložili vso opremo v zadnjo sobo in jo zapečatili, Zdravkovo prtljago, kovčke in nekaj kartonastih škatel, ni jih bilo veliko, pa tako rekoč nasilno vselili. Tako se je takrat delalo. Via facti smo rešili stvaren problem in ga prepustili neskončni birokratski obravnavi, ki ga seveda nikoli ni bila sposobna razrešiti. Bili smo pač samoupravljavci in smo svoje poslanstvo jemali resno.

V tistih časih v časopisni hiši nismo slabo plačevali, še pisma bralcev so bila honorirana. Zdravko se je rad odzval povabilu, da napiše serijo literarnih reportaž.

V Sarajevu so ga očarali odtisi podplatov Gavrila Principa na vogalu pred mostom čez Miljacko. Ob pol treh zjutraj, ko je izstopil iz dubrovniškega avtobusa in so šle striptizete že spat, je vprašal mladega moža, ki je zleknjen napol ležal v hotelski veži:

- *Mogu li dobiti sobu?*

- *Možeš, kako da ne. Samo pričekaj recepcionera, ja radim u baru.*

- *Dobro, a kad će doći?*

- *Doći će, ne brini. Uvek dodže.*

- *U redu, a kada?*

- *E, dok ga nema, neće ni doć.*

Opanke lahko vržeš proč, duše ne!

Ne vem, kdo se je spomnil nanj, a Momo Kapor je bil nad Zdravkovim prevodom njegove nove knjige *Zoe* navdušen. Jaz pa sem bil in sem še vedno ponosen, da je bil z nami, ko smo obračali tiste časopisne liste.

Mnogo let kasneje je Aljošo izdalo srce. Njegov prijatelj Zdravko Duša se je na Žalah poslavljajal od njega. Lepšega, bolj poštenega in pretresljivega slovesa še nisem slišal. Za te tople in boleče besede se spleča umret, sem takrat prizadeto zapisal.

TRETJA DLAKA V JAJCU

ČISTOKRVNOST NA ŠTIRIH NOGAH PA LJUBEZEN DO NARAVE PO DLAČANSKO

V deželici Dlaki odkrivam vsak dan veliko zanimivega in čudnega, tako da dobivam čedalje večje oči. Ampak to mi pristaja. Ondan sem sledilo neki Dlačanov, ki se je valila skozi vrata neke veleblagovnice, kot pravijo Dlačani hiši, kjer je polno različnih stvari, za katere moram še pozvedeti, čemu rabijo. Na neki mizi sem spazilo velike škatle, polne lesketajočih se, pisanih krogel – in ker sem pač doma s planeta, kjer so nam take reči všeč, nisem dosti spraševalo, ampak sem dalo čuvajki teh lepot polno prgišče potiskanih papirčkov, ki jih imajo Dlačani tako radi. Nabralo sem si polno naročje pisanih krogel in hotelo čimprej odropotati na kakšen miren kraj, kjer bi si jih lahko ogledalo – pa se je neki Dlačan zaletel vame in moje krogle so se spremenile v kup črepinj.

– Joj, oprostite, je rekel Dlačan, pa sem res konj.

Me veseli, sem zaropotalo in prav zares sem bilo veselo, da sem končno le spoznalo konja, žival, o kateri sem že mnogo slišalo. Malo pa sem bilo razočarano, ker je bila ta žival na videz prav taka kot vsi

sem sprejelo povabilo na kavo, čeprav doslej še nikoli nisem pilo kave s konjem.

V bifeju se nama je pridružil mlad dlačanski par, malce smo pokleptali, malce poropotali, potem pa sta se poslovila. Moj konj si je vidno oddahnil in rekel:

– Samo da sta se spokala. Videti ju ne morem.

– Tako? sem zaropotalo. Zakaj si bil pa potem tako prijazen z njima in zakaj si jima rekel, naj se čimprej oglasita pri tebi? Kopitnil bi ju bil, pa konec, ne? – Ne moreš biti neprijazen, je rekel konj, je že tako. Ampak nemogoča sta. On je čistokrven osel, več, ona pa težka prasica.

– A, tako, sem se zavzelo. Pa sta bila videti tako...

– Videz vara, je rekel konj. Če ti rečem, on je osel, čeprav ima doktorat, ona je pa svinja, ni, da bi govoril.

Vtem sem zaslišalo pogovor dveh Dlačank za svojim hrbtom in se čisto zares zgrozilo, kajti zaslišalo sem:

mesa, je rekla drug čem, gospa, jaz var pečenko tako, da je govedine.

– Beži, reši se, se konju, ki pa se očiti ril. Mirno mi je p najboljših prijatelji prasci, kure in koz počuti strašno osaj prestrašeno pomisl previdno privzelo i sploh slutilo, kako užitnim živalim. Ta zaropotalo v slovo tem sem odletelo: na občestni kame pisane krogle.

VVtem sem in približal smata žival sem prisluhnilo in zumelo, kaj govo

– Kdo si pa ti? s

Žival me je obvo odgovorila:

– Jaz? Oh, jaz s

21.

Mobitelov še ni bilo in tudi stacionarni telefonski priključki so bili skoraj privilegij. Obiskovali smo se brez najav in dogovorov. Preprosto pozvonili smo in nihče se ni pretirano čudil nenadnemu obisku. Svetlana Makarovič, femme terrible takratne slovenske umetniške scene, je s svojimi mačkami bivala na vrhu griča med Blagovico in Trojanami. Bila je nedelja in, ni bilo druge, družino sem peljal na obvezen izlet. Potrpežljivo so počakali v imenitnem, tako se nam je zdelo, novem wartburgu, ko sem potrkal na vrata. Malce začudeno, malce posmehljivo me je poslušala, ko sem jo povabil, da bi enkrat mesečno napisala pismo Teleksovim bralcem. O čem? O čemerkoli, kar bi se ji zdelo zanimivo in objave vredno. Popolna svoboda. Ni mogla reči ne.

»Na Korpah, samotni vasici s štirimi hišami, visoko nad avtomobilsko cesto, je pristalo bitje iz vesolja. Ima lepo telo in razum in strah in je sploh takšno, kot bi bilo iz našega Jajca. Pa ni. Pozna molk, ko zvezde utihnejo, in sliši njihovo pesem, kadar pojejo. Svetlana Makarovič, ki v tej vasici živi in bi bila morda lahko čarovnica, pa ji metla ne vžge, pozna to vesoljsko bitje. Vesoljsko ropotalo mu pravi. Pogovarja se z njim in zapisuje, kako vidi in doživlja življenje na tem planetu, ki mu, ne vem zakaj, pravi Jajce. In z njim vred se čudi ljudem, ki živijo to, čemur pravijo normalno življenje,« sem zapisal, ko sem najavil njene *Dlake v Jajcu*, s katerimi se nam bo vsak mesec javljala s Korp.

22.

Država se je odpirala. Izstopnih vizumov že dolgo ni bilo več, tudi držav, ki bi zahtevale vstopnega, je bilo vsak dan manj. Milijon jugoslovanskih gastarbajtarjev je pridno pošiljalo devize v domovino. Živelimo na kredit, a vendar vsako leto bolje. Mi pa smo, tako se mi je zdelo, ostali večinoma zaplankani. Kioski so bili polni tujega bleščečega tiska, redki kupci pa so bolj slikice gledali. Angleščina še ni bila lingua franca, brez interneta in pametnih telefonov pa tudi mladi še niso sanjali po angleško. Ves svet je bil tu, pa vendarle onkraj. Vedeli smo pač tisto, kar so nam uredniki iz tujega tiska po svoji presoji izbrali, priredili in servirali.

Naslovnice pa so izzivale. Z atraktivnimi slikami in provokativnimi naslovi so dihale in odslikavale tisti drugi svet, ki nas je privlačil, ne da bi ga zares poznali in razumeli.

Ta teden na naslovnih straneh je bila nova rubrika, ki je vsak petek razgrnila pred bralci medijski utrip od Moskve in Beograda do Londona in New Yorka. Z avtorskimi pravicami se takrat še nismo obremenjevali. Zorana Jerina, ki je bil direktor temeljne organizacije združenega dela Revije in ki me, holivudarskega pritepenca, ni maral, sem vprašal za mnenje, kaj smemo in česa ne, in če je s takšnim odkritim plonkanjem svetovnega tiska kaj narobe.

- Če si že odgovorni urednik, pa odgovarjaj, me je zavrnil.

Predaleč od sodobnih standardov smo še bili, da bi s spogledovanjem s svetom koga vznemirjali. Precej kasneje, ko mi ni bilo treba več odgovarjati, je odvetniška pisarna iz Beograda posredovala

*Dober večer, sosedovi,
ali spite, ali bedite,
ali vam bleđa luč gori,
ali se kdaj spomnite
na žive stvari, na žive ljudi –
dober večer, dober večer.
Kaj pa vemo o čem govori.*

Je odgovorila.

Štirikrat se je oglasila. Pisala je o pieteti, o zabavi, o goloti, o ljubezni do narave in čistokrvnosti na štirih nogah med Dlačani, kot je takrat poimenovala Slovence. Več ni šlo.

Vendar nas ni zapustila. Malo ljubko srhljivko *Punčko* nam je poslala, na okrogli mizi o seksu pa je razburila s izjavo, da ji je čisto vseeno, s kom kdo seksa, pa čeprav s stensko uro. Odziv je bil pričakovano buren. Bralce je, zdi se, povsem spravila iz tira domišljija, kako za vruga bi bilo to mogoče.

Anka Senčar na naslovnici Teleksa, 14. 4. 1978, Foto: Gunnar Larsen

uredništvu zahtevo svojega klienta Playboy Enterprises Inc. Chicago za plačilo odškodnine, ker so nepooblaščno objavili fotografijo nagice iz njihove revije. Natančno so navedli, koliko honorarja je gospodična na sliki dobila, koliko je stal najem ateljeja, koliko make up in frizer, koliko so plačali fotografu in koliko zahtevajo zase.

Rado Bordon, ugledni ljubljanski kulturnik, ki nam je iz Playboya in podobnih lepih revij izrezoval nagice ter nam jih s primernim avtorskim verzom in podpisom Tinc Petelinc redno dostavljal, se zaradi avtorskih pravic seveda ni sekiral. Rad je prebiral pisane revije, izbiral primerne lepoticke in z veseljem koval za vsako najbolj primerne verze. Nekateri so se seveda pričakovano zgražali, vendar devetinpetdesete strani zanesljivo niso spregledali.

75

Vsem tudi Anka Senčar ni bila všeč. Tisti, ki smo z njo delali, pa smo jo imeli radi. Po vsej državi, po vseh delavnicah in garažah so viseli njeni plakati. Bila je vrhunska manekenka in fotomodel, velika profesionalka in prava prijateljica. Po mnenju mnogih sploh najlepša in najboljša jugoslovanska manekenka. Na naslovnica najimenitnejših svetovnih revij se nam je nasmihala in najuglednejše blagovne znamke so jo hotele za svojo podobo. Takšne punce nam tam v Trbovljah rastejo! Ko jo je veliki svet premamil in jo je sam Gunnar Larsen v Pariz povabil, je odšla. Prepričal sem Mitjo Meršola, ki se mu je najprej nekako za malo zdelo, da napravi z njo intervju, da jo povpraša, kakšen je v resnici ta veliki svet, ki bo nekaj let kasneje neko drugo naše dekle na vrh Amerike in sveta postavil. Obiskal jo je v Rimu, kjer je trenutno delala, in se vrnil šele čez štiri dni. Ankina izpoved v Teleksu ni nikoli izšla.

Vmešal se je Koprivc, ki je imel v uredništvu zanesljive informatorje, in preprosto prepovedal objavo. Tudi on je bil tako kot Anka iz revirjev doma in misli, da bi dekletu, ki jim je iz doline v svet ušla, v njegovih časopisih slavo peli, preprosto ni prenesel. Kasneje je svojo izpoved Anka v knjigi *Jaz sem Anka sama* izdala.

Joie de vivre se mi je zdel za koncept svobodomiselnih, odprte, radovedne in vesele revije bistven. Informativni tednik *Dela*, kot je že Ante zapisal pod naslov, je grozil z informacijami, ki že po svoji naravi praviloma niso ne svetle, ne vesele. Življenje je naporna reč, problemov je več kot veselja, in nobene pretirane potrebe ne čutimo, da bi si svoj edini čas grenili še s težavami drugih.

Golota je lepota, je očitno razmišljal Stvarnik, ko je Adama in Evo brez krpice na sebi postavil v raj. Od starih Grkov in Egipčanov, od Botticellija do Modiglianija, Klimta in Botera, vse cerkve, vsa svetišča, vse galerije so polne golih lepotic. In taisti, ki naj bi bil kriv za vse, nas je tako naredil, da jih, če smo normalni, radi gledamo.

Bernarda Jeklin, ko je bila še Rakovec in še prej Lorenz, je že v Teteju šokirala, pomirjala in svetovala dopisovalcem, ki so ji v pismih izlivali svoje ljubezenske, erotične in tudi druge težave, za katere si nikogar drugega niso upali povprašati. *Helena* je bila ves čas ena najbolj branih rubrik, in to nikakor ne le za prizadete. Humor, neutrudna Iča, profesorske šale, najboljše ukradene, največkrat erotične karikature, celo naslovnice Mete, Dušana, Miška in Dragana naj bi žarčile neugnano in radoživo naravo revije, njenega uredništva pa tudi bralcev, sem verjel.

Celostranske avtorske karikature Amaliettija, Habiča, Kosa, Novaka, Mavra so vsak teden po svoje komentirale takratni čas. Vsaka karikatura je stališče in nekatera so bila humorni naravi navkljub ali pa prav zaradi nje neusmiljeno trda in predrzna. Vse do tiste, ki je tudi urednika odnesla.

Priznam, da mi ni jasno, ali pri nas je malomeščanščina ali ne, ker mi ni čisto jasno, kaj malomeščanščina sploh je. Priznam, da mi gre močno na živce pritlikavost, majhnost in kurjemožganstvo. Priznam, da sem jezljive sorte in da rada zmerjam.

Alenka Puhar

Naj me noj brcne, če je svoboda dela v tem, da dopoldne sediš v neki pisarni in proti svoji naravi opravljaš neko tezgo, ki ti prinese penzijo, socialno in plačo, popoldne, ali še raje ponoči, v tistih skrivnostnih in intimnih uricah, pa sestavljaš umetnine, ki jih potem izročaš družbi v dar in v naročje.

Mate Dolenc

23.

Pohod skozi institucije je bilo nikoli zapisano, verjetno tudi nikoli izgovorjeno geslo mlade generacije, ki je bila vse manj tiha opozicija vladajoči strukturi. Revolucije seveda niso delali, tudi verjeli vanjo niso, še želeli ne, le v celi vrsti stvari so bili proti, ker bi sami pač to uredili drugače. Če bi jih pustili zraven, za kar, kot se je pokazalo kasneje, je v resnici tudi šlo. Sistem se je odpiral. Kardelj si je izmišljeval nove in nove svete, organe, ki naj bi angažirali ljudstvo, da bi se vpletalo in identificiralo s samoupravljaljsko idejo organiziranja družbe.

Partija sama ni zmogla, pa tudi znala ne obvladovati vsa vedno bolj zahtevna in komaj še transparentna vprašanja. Veseli so bili novih mladih obrazov, ki so se nenadoma kandidirali in pojavili v svetih in organih socialistične zveze, društev in institucij. Nobenih radikalnih zahtev niso postavljali, le tisti veter, ki naj bi demonstriral našo demokratično odprtost, so izkoriščali.

Podpirali so drugačne predloge in stališča, glasovali proti izrazito dogmatskim, vendar nikoli niso zares zašli predaleč. Kadar je bilo treba pokazati svojo pravočrtnost, so jo tudi pokazali. Precej kasneje, ko Broza ni bilo več in se je svet že na glavo obrnil, so svojo pravo barvo in bit pokazali, da je tudi Mitji Ribičiču in Jožetu Smoletu postalo jasno, da sta na svojih prsih kače gojila.

Marksistični center ZKS je ponujal streho vrsti mladih intelektualcev, filozofov, tudi pesnikov. Partija je imela svoje sopotnike rada pod kontrolo. Skrbela je zanje, da se ji ne bi izneverili in da se ne bi gnilo jajce v njenem gnezdu znašlo. Veliko svobode jim je puščala, tudi v Pariz in celo New York in še dlje jih je pošiljala.

24.

Niso imeli razloga, da bi se počutili utesnjene in nesvobodne. Še tiste omejitve, ki so seveda bile, so bile praviloma neizgovorjene, ker jih izgovarjati pač ni bilo treba.

Nisem se še dobro usedel, ko sem že nasedel. V kolofonu še nisem bil zapisan, od zadaj sem pa že tri mesece vlekel niti. Matija Dermastja ni bil prav nič kriv, le kot v. d. odgovornega urednika je bil zapisan in se je moral s pepelom posuti.

Z Vesno Marinčič, ki je bila svojeglava in nabrita mlada kulturna novinarka, sem se dogovoril, da naredi intervju z Dušanom Jovanovićem, ki je bil takrat morda najbolj razvpit pripadnik nove gledališke generacije. V predstavi Pupilija, papa Pupilo pa Pupilčki je na odru zaklal kuro. Znamke, na kar še Emilija je bil pravi gledališki bestseller, Žrtve mode bum, bum prav tako. Generacije so igrali v Ljubljani in Banjaluki, Življenje slovenskih playboyev pa tudi v beograjskem študentskem gledališču. Pravkar je nastopil položaj umetniškega vodje ljubljanskega Mladinskega gledališča, novinarjev se je izogibal, Vesne se ni, le odgovarjal je brez dlake na jeziku.

- Nikoli se nočete pogovarjati za časopis. Zakaj ne?

- Koga pa briga, kaj jaz mislim. Na živce mi gre, da novinarji ničesar ne vedo. Sprašujejo šestdeset let starega režiserja, katere filme je že posnel.

- Kdaj bo premiera Osvoboditve Sarajeva?

- Skopja, srce, Skopja, vidiš tudi ti ničesar ne veš.

- Kako naj vem, če pa se izogibaš pogovorov z novinarji.

- Ti bom povedal: nobenih intervjujev nočem dajati, kakšen smisel ima gobcati o tem, kaj si mislil, ko si to ali ono delal,

tebi ga dam v imenu najinega študentskega prijateljstva.

- *Kaj je torej z osvoboditvijo Skopja?*
- *Premiera bo v Zagrebu, kmalu, in podpisal sem pogodbo z beograjskim Narodnim pozorištem.*
- *Naše gledališče ne bo igralo vašega teksta?*
- *Zdaj ga valjajo, pošiljajo na razne strani, kjer ga berejo razni ljudje. Ivan Potrč tolče po mizi in grozi, da bo odstopil kot predsednik zunanjega sveta Drame, obnaša se, kot da ima monopol nad pisanjem in razmišljanjem o revoluciji.*
- *Zakaj pa ne greste lepo k Potrču in se pogovorite z njim?*
- *Sem ga večkrat klical, da sem mu pripravljen neke stvari pojasniti, in jasno, da sem naletel na popolno nerazumevanje. To je dobrodušno bitje, ki mrmra v podbradek in govori neumnosti. To je puhlo, cinično obnašanje.*
- *Navsezadnje pa zadoščenje imate: tekst bodo uprizarjali v dveh jugoslovanskih gledališčih.*
- *Jaz se sploh ne mučim z dvomi. Ta tekst je pošten in izvrsten.*
- *No, potem je preprosto.*
- *Je in ni preprosto. Jaz tu živim, tu delam in pišem v slovenščini. Saj človek ne pričakuje niti od dežele niti od institucij, da bi ga po rokah nosili, da bi ga zasipali s hvalami in priznanji in tako naprej.*

Ne le, da ne pričakuje, človek si tega tudi želi ne. Sem za borbeno vzdušje. Za to, da človek pride z delom do nekega statusa, mesta v družbi. Mene v primeru, kakršen je moj, moti, kako gre že tista beseda na – d? En dogmatičen način mišljenja, to, da gre za monopol nad revolucijo, ki je vendar tudi moja izkušnja, moje življenje. Kam bi pa prišli, če bi Matija Gubec rekel dr. Bratku Kreftu: 'O kmečkih puntih pa ti ne boš pisal, te ni bilo zraven.'

- *Ivan Potrč, predsednik društva pisateljev je med drugim tudi človek, ki je pisal kulturni skupnosti, naj mladi avtorji, kot smo Švabič, Ivo Svetina, Šalamun in jaz, ne dobimo štipendij za pisanje literature, češ, saj smo tudi mi brez štipendij gor zrasli in smo debeli in rdečelični in znamo usekati po mizi. No, štipendijo sem vseeno dobil.*
- *Ves čas govorite o enem samem človeku, a če bi bil samo eden, bi ga menda že ugnali.*
- *To ni samo stališče predsednika Društva pisateljev, to je sploh ena ušiva navada pridnih Slovencev, ki bi bili radi bolj papeški od papeža, navada, ki lahko ima nevarne posledice: ustvarjanje idejne fronte tam, kjer je NI, in izzivanje! Ampak jaz se ne bom vpisal med disidente, zaradi Ivana Potrča že ne.*

To je bilo preveč. Reakcija je bila burna in Matic, saj jaz seveda še nisem obstajal, se je moral opravičiti.

Ilustracija: Kostja Gatnik; Philip Roth, Dojka

»Človek se nenehno preverja v praksi ... Tako so člani uredništva Teleksa ocenjevali tudi intervju z Dušanom Jovanovićem, njegovo poslanstvo in posledice, ki jih je povzročil v našem družbenem prostoru. Ocena je bila soglasna. Spodrsnilo nam je. To pa seveda ne pomeni, da bi zavoljo tega nehali delati. Za izkušnjo bogatejši smo.

Naravnost Teleksa kot informativnega tednika Dela je taka, da so njegove strani odprte za vse naše razvejano družbeno dogajanje. Tudi kulturno. Odstopiti od tako začrtane poti bi pomenilo, da se kot novinarji, kot družbenopolitični delavci, umikamo z bojišča, na katerem se krešejo misli vseh samoupravno in socialistično mislečih ljudi z enim samim ciljem: graditi našo družbo in ji z neuvrščenostjo v mednarodnih dogajanjih zagotoviti boljši jutri.

V okviru uredniške politike Teleksa so njegove strani odprte vsakomur ... Pri tem imamo v mislih dialog, kresanje mnenj na vseh toriščih našega družbenega življenja. Tudi v kulturni sferi ustvarjanja. Samo dialog mora biti na idejnem področju, o bistvih vsega dogajanja, nikakor pa ne individualni obračun med posamezniki ... V tem je tudi naš spodrseljaj ob intervjuju z Jovanovićem. O tem moramo govoriti. Glasno in jasno ter poiskati prave korenine. Taka je dialektika. Neusmiljena, še posebej, če o takem pristopu razpravljamo v pisanih besedah. Zagotovo pa samo s kritičnim pristopom do vsakega dogodka in do svojega dela lahko gradimo naprej. Tudi našo politiko in Teleks.«

Matija Dermastja

Priznam. Tako poniglavega teksta vsemu navkljub nisem bil nikoli prisiljen podpisati.

Mount Everest visok — in da

Odprava bo veljala okrog 400 milijonov starih dinarjev, zdaj
e na voljo le četrtnina tega denarja.

Čez skoraj natančno dva meseca
o odšla iz Ljubljane na dolgo pot v
najvišje pogorje sveta 7. jugoslo-
vska alpinistična himalajska od-
prava, ki bo poskušala po še nepre-
izkušenem zahodnem grebenu zav-
zeti »tretji zemeljski tečaj« in naj-
višjo goro našega planeta, 8848 me-
trov visoki Mount Everest. Na pot
bo odšlo petindvajset alpinistov
in med njimi dva zdravnika; to bi
bila doslej številčno najmočnejša
jugoslovanska odprava v Himalajo,
če se glede na mogočno goro ran-
ljivo.

Medtem ko je bilo pred letom dni
popolnoma jasno, da bo odšla v za-
četku leta 1979 močna alpinistična
odprava na Everest, zdaj, dobese-
tik pred načrtovanim odho-
m, to ni več tako jasno. Vzrok za
imimizem je izključno denarne na-
e: predračun odprave je 430 mi-
lijonov starih dinarjev, ta trenutek
manjka odpravi še skoraj na-
vno 370 milijonov dinarjev, kot
pilo glasno rečeno ne letošnji
seji izvršnega odbora Pla-
nske zveze Slovenije (PZS) mi-

no četrtnino sredstev, ki jih potrebu-
je za trimesečno potovanje proti
nebu.

Prazen račun odprave

Odpravo bi morali še zdavnaj od-
povedati ali prestaviti na poznejši
čas, če bi še vedno veljal pred ča-
som določeni »vozni red«, po kate-
rem naj bi bila vsa skupna oprema
že konec novembra v Indiji, od ko-
der bi jo prepeljali v Nepal. Na up
naši alpinisti pač ne bi nikjer dobili
toliko opreme in hrane, pa naj bi
bili še tako dobri plezalci.

Odločiti so se morali, da bo tudi
oprema potovala v Nepal z letalom,
čeprav bo to nekoliko podražilo od-
pravo.

Zdaj bi bil skoraj zadnji čas za
nakup opreme in vsega drugega,
kar potrebujejo ljudje za kratko in
skromno življenje v strmih belih
puščavah pod oblaki. Ker zdaj ni
denarja za prav nobene nakupe, se
bo moral vsaj ta del priprav ustaviti
za toliko časa, dokler odprava ne
bo dobila

bo s posredovanjem Pla-
nske zveze organizacij
vanska zveza organizacij
kulturo (SOFK). Nihče o
govornikov iz slovenske
zveze nam ni zanikal, da
bi redno izpolnjevala sv-
vorjenih obveznosti, če
mogoče do vseh potank
za Planinsko zvezo J
(PZJ).

»Stvari se zadnje mesi
zvijajo čisto tako, kot sm-
vorili na PZJ,« nam je dej-
dnik PZS dr. Miha Potoč-
sem obveščen iz sekretar-
se zatika pri devizah in
plačila carine za uvoženo
alpinistično opremo. Up-
bodo te dni stvari stekle s
no hitrostjo in da ne bo
usodnih zamud.«

Kot nas je obvestil pr-
PZS dr. Potočnik, so te d-
iz Beograda tudi pisma d-
organizacijam, kjer so zap-
sti alpinisti, ki bodo šli fel-
Himalajo. Plezalci z druž-

25.

Izkušnja nedotakljivosti nas ni izučila. Zares sem verjel, da se naš
svet odpira in da se težakov in nergačev ne smemo ustrašiti, če želimo
naprej. Poklical me je Aleš Kunaver, legenda slovenskega alpinizma.
Povabil me je v Medvode na posvet o ugledu športa, ki dosega navišja
svetovna priznanja, pa vendar ni tako popularen kot nekateri mnogo
bolj povprečni in pravzaprav banalni športi in njihovi junaki.

Prav v tem je problem, sem menil. Alpinizem, himalajstvo pa še posebej,
je edini šport, ki ga novinarji ne spremljajo neposredno, temveč
pišejo o njem le po pripovedovanju akterjev. Alpinisti verjamete,
da se ukvarjate s posvečenim športom, če to šport sploh še je.

Daleč stran od svojih navijačev se sami vzpenjate na nepremagljive
gore, pogovarjate se z njimi in jih premagujete, filozofirate in celo
pesnite. Sami poročate in ocenjujete svoje podvige in kljub veličastnosti
dosežkov ostajate pravzaprav odtujeni od svoje publike, ki se želi
s svojimi junaki identificirati, zmagovati z njimi in tudi izgubljati.

Z nekom, ki nikoli ne stori napake, se je težko poistovetiti. Če ga
lahko le slaviš in malikuješ, ti pač ni blizu kot nogometaš, smučar ali
atlet, ki mu lahko danes ploskaš, jutri pa ga zmerjaš. Včeraj smo bili
boljši in smo jih gladko premagali, danes pa so igrali pod kritiko,
tako se navijači identificiramo. Če zmagovalci Himalaje ne bodo
možje iz mesa in krvi, če ne bodo poznali tudi problemov in dilem
in če ne bodo kdaj storili tudi napake, pač ne bodo kot jaz in ti in
tudi naši pravi junaki ne.

Malce je bolelo, vendar so se strinjali. Na naslednjo odpravo bodo
povabili tudi Teleksovega novinarja.

Samo dan kasneje je Marjan Krišelj dešifriral radiogram: »V močnem vetru in po izjemno hitrem vzponu sta Nejc in Andrej danes stopila na vrh najvišje gore sveta.« Tanjug, ki je bliže viru, je objavil še tole: »Zaradi hudega vetra oba zmagovalca zapuščata vrh.« Toliko, da vemo. Važno je, da smo informirani.

Jure Apih, Telekov teleks, 18. 5. 1979

Na alpinistični zvezi so medvoški dogovor spoštovali in v Katmandu in pod Čomolungo je odpotoval tudi Marjan Raztresen.

- Ne pozabi Marjan, ti nisi član ekipe in ne referent za odnose z javnostmi PZS, ti si Telekov novinar, reporter, ki poroča o pomembnem podvigu, da bi bralci od blizu sledili atraktivnemu in težavnemu naskoku na streho sveta, sem mu rekel.

Z Marjanom, šerpami in alpinisti smo se prebijali do baznega tabora, čakali vreme, kombinirali naveze, se dogovarjali in načrtovali naskok. Bili smo malce razočarani, da naš reporter ni smel vsaj do prvega tabora na gori, vendar smo bili zraven, ko so se v viharnem vetru in vesoljskem mrazu korak za korakom in vdih za vdihom prebijali navzgor, ko sta Viki in Marjon (Viki Grošelj in Marjan Manfreda) tik pod vrhom našla rešilni prehod in je Marjon snel vse rokavice razen spodnjih volnenih, da bi osem tisoč štiristo metrov visoko pri minus štiridesetih stopinjah brez kisika preplezal kamin pete težavnostne stopnje in utrl pot na vrh. Jokali smo z Marjonom, ko so mu pomrzli prsti, in z Vikijem, ko se mu je zaskočil ventil in mu je ušel ves kisik v zrak, in sta se najzaslužnejša morala korak pred zmago obrniti, da bi preživela.

Z Nejcem Zaplotnikom in Andrejem Štremfljem smo naslednji dan stopili na vrh, kjer višje ni bilo več mogoče. Zgroženi in presunjeni smo bili ob nesrečnem koraku sirdarja, dvakratnega zmagovalca Everesta, vodje šerp Anga Phuja, ko mu je pred očmi prijatelj spodrsnilo in je drsel petsto metrov po pobočju, preden ga je vrglo čez skale in je zgrmel tisoč petsto metrov globoko.

Kričali smo z drugimi za njim CEPIN, CEPIN, da bi se obrnil in se s cepinom ustavil, pa te osnovne alpinistične varnostne veščine ni obvladal.

Devet tednov, devetnajst reportaž, še nikoli slovenska javnost ni tako sproti, tako od blizu in tako verodostojno spremljala podvig naših alpinistov in še nikoli nismo bili vsi tako ponosni nanje.

Pa ni bilo dovolj. Ko so se po sto dveh dneh vrnili domov, ko so se naužili slave in priznanj, je Marjan v članku Človek na mogočni gori povzel tudi nekaj manj bleščečih plati velikega, uspešnega in dragega projekta. Vodja odprave ga je držal ob strani, na goro ga ni pustil, niti do prvega višinskega tabora ne, informacije je le skopo odmerjal, pojasnil svojega ravnanja ni dajal. Marjan je lahko le v jedilnici baznega taborišča prisluhnil alpinistom, ki so se vračali z gore in se spet odpravljali nanjo. Everest je alpinistično svetovno prvenstvo in olimpijada hkrati.

Vzpon na vrh je največ, kar lahko doseže alpinist, kajti višje ni mogoče. Vseh petindvajset udeležencev odprave seveda ni moglo na vrh, nekaj več, kot jih je uspelo, pa bi morda vendarle lahko. Ob boljši organizaciji vzpona zanesljivo.

Marjan si je drznil pisati o posebnem stanju zavesti tam nad sedem tisoč metrov visoko, ko gre za življenje in se človeška dobrot izkaže kot plemenitost, egoizem in hudobija pa kot zloba in greh.

Prav v ničemer ni zmanjšal junaštva zmagovalcev, le malce prizemljal in počlovečil jih je.

Vodja odprave Tone Škarja se je Mitji Ribičiču, predsedniku Republiške konference Socialistične zveze delovnega ljudstva Slovenije, pritožil čez pisanje Teleksa. Obtožil nas je klevetanja in političnega oškodovanja planinske organizacije, športa in naše skupnosti. Ne moremo razumeti, je zapisal, da bi ta postopek lahko šel mimo brez politične obravnave.

Raztresen je pisno podrobno in prepričljivo ovrgel vse očitke. Odgovorni urednik, torej jaz, sem moral predsedniku SZDL osebno pojasniti zadevo. Tiskovni svet pri Socialistični zvezi in izdajateljski sosvet revije Teleks sta morala primer obravnavati. Posebnih sklepov nista sprejela, izkušnja odprtosti in nedotakljivosti pa se vendarle še ni prijela.

Le zoc na dnu moje čaše se je neusmiljeno nabiral.

BESEDE BREZ KOSTI, PA TUDI MESA

Tega, da ima Maribor svoje lastno letališče, ni mogoče razkrivati, tudi že nekoliko grenkobne šale krožijo o njem. Manj je resnica, da je po

26.

Sestopanje z oblasti ni bilo ne preprosto, ne samoumevno. Odmiranje države, ki jo bo nadomestil pluralizem samoupravnih interesov, nas je zaposlovalo, zapletalo in angažiralo. Efekt je bil velikokrat vprašljiv, občutek, da smo pomembni, do neke mere celo suvereni, se nam je pa vendarle širil po žilah. Postajali smo samozavestnejši, celo predrznejši, le tisti, ki naj bi z oblasti sestopali, niso bili vedno navdušeni.

Sandija Čolnika, ki je bil nova televizijska zvezda in je samega Josipa Vidmarja zagovoril, sem, ker je bil rojen Mariborčan, nagovoril, da bo vodil Teleksovo omizje o Mariboru in Ljubljani, pravzaprav o mariborskih zamerah Ljubljani.

Prišli so Drago Jančar, Dušan Mevlja, Tone Partljič, Franci Pivec, Juro Kislinger, Božo Podkrajšek, Bojan Štih in študentki Marica Anžel in Damjana Rotner. Najprej so se razgovorili, kdo je pravi, kdo privandrani in kdo izgnani. Malo so pošimfali, malo potarnali, štiri litre vina in štiri steklenice radenske so popili, zares razburili se pa niso.

Partljič se je potožil, da ga imajo v prestolnici za folklorno posebnost, za nekakšno vdovo Rošlinko.

- Če je na televiziji kaj zanimivega, bi moral neki duhovitež priti, ki bi moreče vzdušje malo razbil, mi telefonirajo: novoletna oddaja je, sami resni so in pametni, kaj če bi še ti prišel.

Vendar se ni pritoževal, saj si je pravzaprav pridobil določen status,

ki mu ni bil odveč. Sicer pa je zagovednežev povsod dovolj in provincialcev, ne le v Mariboru. Sploh pa se včasih, na primer do Jančarja, ki ima probleme z objavljanjem v Večeru, Ljubljana celo bolje obnaša kot Maribor. ' Je pa res, da je zoprna Ljubljana v tem, da prideš tja in nimaš kam sesti ob nedeljah in ne moreš nikjer prijateljev srečati.'

Razgovorili so se o navideznem slabem glasu mariborskih visokih šol, o smiselnosti štajerskega letališča (raje bi cestni križ zgradili!), o ubogem Štihu, da je bil izgnan v Maribor, o Ljubljanici, ki jo gradimo v nacionalnem in ne ljubljanskem interesu, o kulturniški reviji, ki bi si jo zaslužil Maribor, o ljubljanski študentariji, ki ima občutek, da je nekaj več ...

Trdno uverjen je kulturniški odličnik, da os sveta gre skozi ljubljanski nebotičnik, je zabrusil Mevlja.

- Če se sovražita Maribor in Ljubljana, potem se sovražita dva provincializma. Sovražijo se ljubljanski provincialci in mariborski med seboj. Sovraži se ljubljanska mediokriteta in mariborska. V tem je problem, je povedal Pivec.
- Ali se sovražijo tudi najboljši iz Ljubljane in Maribora, je izzival Čolnik.
- Ne, ljubimo se, je zabil Štih.

Ko toliko let kasneje obračam te porumenele liste, težko razumem, zakaj so bili tovariši v Ljubljani tako ogorčeni.

- Le kaj si predstavljate, kdo pa mislite, da ste, mi je pral glavo Koprivc. 'Izzivate in dvigujete napetost med Ljubljano in Mariborom, hujskate in ustvarjate probleme politiki, ki se trudi reševati, blažiti in umirjati težave, vi pa le olje na ogenj prilivate!'

Nič ni pomagalo izgovarjanje na odprtost, na pravico do besede, na pluralizem, na dobronamernost in pravzaprav zanemarljivost.

Zamera se je kuhala.

Anka Aulin, za katero je Teleks že davno razkril, da je v resnici naše gore list, ki je včasih nosil ime Anka Senčar, je te dni v središču pozornosti. Dobila je namreč glavno vlogo v novem Fellinijevem filmu, ki se bo imenoval Žensko mesto.

27.

Morda najpomembnejša, zanesljivo pa najbolj usodna inovacija Teleksa je bila *Svobodna katedra*. Takrat v Sloveniji ni bilo prostora, kaj šele medija, kjer bi se javno lahko povsem svobodno predstavljala, soočala in tudi konfrontirala različna, včasih celo radikalna mnenja. Pluralizem samoupravnih interesov smo prosto po Kardelju razumeli dobesedno. Če smo vsi samoupravljavci nove svobodne družbe, sem razmišljaj, potem so tudi naši interesi legitimni in nobenega razloga ne bi smelo biti, da bi njihovo izražanje omejevali.

Začeli smo previdno. Z malomeščanstvom.

Malomeščanščina je ena sama velika patološka vitalnost, pred nekaj desetletji so ji bile odrezane skoraj vse korenine, tiho je cvilila v kotu in prosila za milost, danes pa se obnjo zadeneš, samo da se obrneš, je v uvodnem članku zapisal Marko Slodnjak. Nadaljeval je že v naslednji številki dr. Ivan Sedej, ki se je vprašal, v katero kategorijo sodi pouk za vodilne delavce, kjer te med drugim naučijo tudi, kako obdržiš distanco? Odzvali so se Bojan Štih, Vasja Predan, Rudi Šeligo in Alenka Puhar. Priznam, da sem jezljive sorte in da rada zmerjam, je zapisala, potem ko se je sprenevedala, da ne razume, kaj malomeščanstvo sploh je.

Nadaljevali so Valentin Duša, Žarko Petan, Jože Snoj, Jolka Milič in Andrej Inkret. *Ploskam stvarem, ki me ne navdušujejo, pritrjujem ljudem, ki jim ne verjamem, sklepam kompromise, ko bi moral biti kategoričen. Sem, skratka, poslušno kolesce mehanizma, v katerem odskakovanje od zlizanih utorov ni zaželeno, je samokritično zaključil malomeščan Igor Guzelj.*

Bleferji in geniji, vsi pa slikarji, je Ivan Sedej naslovil uvod v novo poglavje *Svobodne katedre* o slovenski likovni sceni. 'V letu 1978 srečujemo 'avantgardne' produkte, ki so bili kot eksperiment in novost zastareli že leta 1918,' je bil kategoričen Jure Mikuž, Branko Suhy, Peter Krečič, Iztok Premrov, Janez Knez in Stane Jagodič so sneli rokavice, vendar je zares odzvanjal le prepis polemike iz beograjskega NIN-a, ki je ob razstavi Grupe 69 v Muzeju sodobne umetnosti očital Zoranu Kržišniku elitistično povezavo s centri moči, s tem ko ščiti materialne interese in družbeni prestiž svojih članov: Janeza Bernika, Jagode Buić, Jožeta Ciuhe, Stojana Čelića, Dušana Džamonje, Dževada Hoze, Andreja Jemca, Adriane Maraž, Franceta Mihelića, Štefana Planinca, Miodraga B. Protića, Vjenceslava Rihterja, Franceta Rotarja, Gabriela Stupice, Miroslava Šuteja, Slavka Tihca, Draga Tršarja in Vladimirja Veličkovića. Bolj po tihem so se mnogi strinjali, oglasil pa se ni nihče.

Resneje smo zaštihali pri šolski reformi. Radikalne ideje beograjskih in zagrebških reformatorjev, ki sicer z zahtevo po skupnih izobraževalnih jedrih takrat še niso upali na plan, so vendar razburile in vsega hudega navajene tudi prestrašile.

Zakon o usmerjenem izobraževanju bo grajen na izhodišču, da delavci v temeljnih organizacijah združenega dela ter občani zagotavljajo uresničevanje usmerjenega izobraževanja ter z združevanjem dela in sredstev v svobodni menjavi dela zagotavljajo možnosti za izobraževanje delavcev in mladine, je v kardeljanskem novoreku malce dvoumno razlagal Branimir Nešovič. Velike besede so skrivale nevarne namene. Združeno delo, torej podjetja, tovarne in njihove asociacije bodo, da bi preprečile razredno reprodukcijo družbe, sklepale pogodbe

z izobraževalnimi organizacijami, sodelovale pri pripravah študijskih programov ter zagotavljale svojim štipendistom prost prehod na višje ravni brez selekcije sprejemnih izpitov.

- *Učenec bo v delovnem odnosu z organizacijo združenega dela.*
Stipe Šušar.

Jedro reforme usmerjenega izobraževanja je v tem, da se prepreči napredovanje odličnih in marljivih učencev in da prednost lenim in tistim z zadostnimi ocenami, je v beograjski Dugi zapisal Igor Mandić, Teleks pa povzel. Oglasil se je Dimitrij Rupel v članku IZOBRAZBA KOT BREZDELJE? *Jasno je, da bi pri nas morali (v smislu Marxovih in recimo Gramscijevih tez) vztrajati pri viziji dialektične povezanosti dela in znanja, kar pojem 'svobodne menjave dela' v neki meri tudi sugerira. Zaenkrat pa poudarjamo le to, kako je zavest (kultura, univerza, šola ...) odvisna od dela oziroma 'ekonomske baze', malo pa govorimo o tem, kako naj bo delo baze odvisno od znanja, kulture itn.*

Kar naprej poslušamo, kako mora biti n.pr. univerza ali neka umetniška institucija hvaležna delavcem; medtem ko skoraj ni besede o tem, kako naj univerza ali izobraženstvo (so)odloča pri poteku dela v kaki tovarni.

Reformna ideologija je papirnati tiger, kolikor je zgolj cokla na kolesju zgodovine. Prav zato si moramo prizadevati, da jo odstranimo: ni samo v nasprotju z marksizmom, ki produkcije ljudi ni nikoli podrejal produkciji stvari, pač pa tudi zaostaja za najnovejšimi meščanskimi šolskimi ideologijami, ki lovijo vlak zgodovine, tako da pač ne smemo dopustiti, da bi nas njegovi slepi potniki z njim povozili, je pravzaprav zaključil disput Rastko Močnik.

Leta 1958 je bil v Trbovljah štrajk. Rudarji so prekinili delo in zahtevali višje plače, boljše delovne razmere, pravičnejše cene. O prvi prekinitvi dela pri nas v časnikih ni bilo najti niti besede. Bila so leta odrekanja, zunanjepolitične napetosti, hudih gospodarskih težav, prva leta samoupravljanja.

Mija Repovž, Anatomija protestne prekinitve dela

28.

Počasi, a vztrajno smo stopali v polja svobode. Pogosto se je zdelo, da ni tam nikogar, ki bi nam zapiral pot, nam grozil ali nas odganjal. Velike besede so plavale naokoli in nas spodbujale. Le tu in tam se je pokazalo, da strah ni votel in da je nekdo vendarle notri.

Stavk v socializmu, kjer je delavski razred na oblasti, seveda ni moglo biti. Proti komu pa naj bi stavkal, proti sebi? Pa vendar so bile, le da so se, če so kakorkoli prišle v javnost, predstavljale z evfemizmom 'protestne prekinitve dela'. Mija Repovž je brez sprenevedanja popisala štrajk v črnuški Elmi z resničnimi in izmišljenimi vzroki vred, s potekom in posledicami. 'Anatomija protestne prekinitve dela', Teleks, št. 42, 1978, naslovna tema.

Na hodniku Tomšičeve 3, kjer je domovalo Delo, sem se skoraj zaletel v Mahkoto, Koprivca in Kučana, ki so prihajali iz prostorov glavnega urednika. Nekam začudeno so se spogledali, ko so me zagledali, in očitno prekinili pogovor. Nisem se mogel znebiti občutka, da so govorili o meni, in tisti zagonetni, malce navihani Kučanov pogled me je še dolgo spremljal.

- *Beremo, beremo!* se je pomenljivo nasmehnil.

Razveselil pa sem se pisma Marjana Rožanca.

Spoštovani tovariš urednik, je zapisal.

V preteklem letu je uspelo TELEKSU načeti marsikateri slovenski tabu in razkrinkati marsikateri slovenski mit, ne da bi zaradi tega – in to je najbolj razveseljivo – trpela njegova naklada.

Jaz osebno sem imel telo vedno za nekaj zavrnjenega in sem veliko bolj razvil duhovno plat erotike. Slovenska katoliška tradicija, sramežljivost, občutek manjvrednosti, hudič vеди, kaj je temu vzrok.

Razpet med jazom in sočlovekom, pa da bi Ljubezen premagala Smrt, Marjan Rožanc, intervju Manca Košir

Temu podjetju bi se prav rad pridružil, zato vam predlagam sodelovanje pod naslovom *SLOVENSKI MITI*, ki naj bi izhajali redno tja do poletja.

Na vpogled vam pošiljam pet primerov tega pisanja: *GOSPOD, LJUBLJANA, KOŠARKA, SLOVENSKI JEZIK* in *JOSIP VIDMAR*, ki niso niti najboljši niti najslabši, ponazarjajo pa različnost tematike in različnost pristopa, ki ga bom skušal zasledovati. Tem petim tekstom bi sledili *CVETJE V JESENI, SAMOUPRAVLJANJE, ZGODOVINA, PLANICA, ZAPRTOST, POTROŠNIŠKA DRUŽBA* itd. Seveda pa objava enega teksta ne pomeni obveznosti, da bi morali biti objavljeni prav vsi, zato vam bi jih dostavljal po več skupaj, tako rekoč »na zalogo«.

Če se strinjate z mojim predlogom, me – prosim – o tem obvestite.

Prejmite iskren pozdrav!

Marjan Rožanc

Seveda sem se strinjal. Navdušen sem bil. Ne pa tudi Koprivc, ki je spet prvi vedel, kaj se v redakciji dogaja in kakšna pošta prihaja. Zahteval je, da mu Rožančeve tekste predložim, prebral jih je in ostro prepovedal objavo *GOSPODA* in *JOSIPA VIDMARJA*. Skopljene serije, brez, bil sem prepričan, dveh najboljših tekstov raje nisem objavil. Še dolgo sem tuhtal, ali sem ga trmasto in užaljeno polomil. Tudi leta kasneje, ko so Rožančevi miti izšli v knjigi, me je zapeklo, da bi v tistem času povsem drugače odmevali. Sem pa zahteval premestitev Teleksovega pomočnika glavnega in odgovornega urednika, vendar ni pomagalo.

Dulcis in fundo

(Samo za »zrelke« in za radogledne ženske – voyerke! Neprimerno za nedozorela dekleta ter za babičke s slabimi refleksi in zrahljanimi živci. Glavo sem uvidevno prekrila, da se ne bi ob njej brez vsake potrebe preveč zamujale.) Očala vzamem jadrno iz omare in se zazrem v tvoje speče čare. Ah!

Ajsa Kokodajsa

29.

Načrtno odpiranje časopisa se je izkazalo. Teleks je korak za korakom postajal gumno, s katerega si se lahko, če te je le bilo dovolj v hlačah, oglasil in povedal vsem, ki so te hoteli poslušati, v brk, kaj si misliš o njih in o čem še. Cenzure ni bilo seveda nobene, samocenzura, ki je hujša, pa je tudi počasi popuščala. Vse več prispevkov so nam ponujali in vse manj je bilo tistih, ki bi odklonili sodelovanje.

Še Ajsa Kokodajsa alias Jolka Milič iz Sežane, ki se je najraje oglašala, je morala včasih malo počakati, da je prišla na vrsto. Tudi v prostorih uredništva v drugem nadstropju Tomšičeve 1, kjer je nekdanj liberalno Jutro domovalo, je postajalo živahno. Mobiteli in elektronska pošta so bili še daleč za obzorjem in osebni stiki so bili skorajda nujni. Prihajali so s prispevki, predlogi, ugovori, tudi s pritožbami ali pa kar tako, malo pogledat in poklepetat.

105

Tudi v mojem kabinetu, nekdanji izbi gospodinjske pomočnice v predelanem meščanskem stanovanju, sem se, potem ko se je Matic končno odselil, lepo udomil. Okence na tiskarniško dvorišče, ogromna pisalna miza, čajna mizica in dva oguljena fotelja z lesenimi ročaji, celo shojena preproga in fikus ter nikoli zaprta vrata, zaradi temačnosti je bila dan in noč prižgana luč, to je bil in je še moj najljubši in najlepši delovni prostor.

Alkohola nismo imeli, kave pa za vse dovolj. Le Ismar Mujezinović, sin slavnejšega Ismeta, ki nam je ilustriral roman Jamesa Hadleyja Chaseja *Sladki vonj zlata*, nam je, potem ko se je v fotelju udobno namestil in počasi srknil požirek kave, mi pa smo svojo že zlili vase, povedal, da iz Slovencev nikoli ne bo nič, ker si še za kavo ne znamo vzeti časa, kakor se tudi pogovoru in prijateljem ne znamo posvetiti.

Mene osebno pa ležeči lepotec spominja
na našega blagopokojnega pujsa. Pred
kratkim mu je mesar spustil kri in dušo,
potem pa ga je na plohu obrnil vznak, da
bi ga slekel za Koteks. In takrat je na hrbet
obrnjeni pujs razkrečenih krač nudil
panoramo, dovolj podobno »Dulcis in
fundo«. Zaradi vsega tega menim, da se
morebitnim borcem za moralo ni treba
bati, da bi objavljene fotografije pohujšale
krhke, nepokvarjene Slovenke. Kvečjemu
jih naredijo malce otožne ...

Frančiška Celarc

Pozno zvečer, ko je stavba oglušela in so se luči pogasile, se je včasih
oglasila Bernarda pogledat, ali je še kakšna nočna ptica na delu ali pa
je spet ona poslednja. Urednica Jane, ki je imela prostore nadstropje
višje, je bila tako uspešna, da ji je že škodilo. Odlična urednica in
novinarka najuspešnejše Delove revije, pravzaprav cele družine ženskega
branja, se je upravičeno čutila utesnjeno. Preštevala je svoje moške
bralce in vztrajala, da je Jana družinska in ne ženska revija, po tihem
pa mi je zavidala, da sem se smel podpisovati pod časopis, ki bi ga
ona raje in seveda tudi bolje urejala. Malce me je pohvalila, malce
pograjala in pustila samega. Mnogo kasneje, ko ni bilo več ne partije,
ne samoupravljanja in tudi socializma ne, so ji v družbi z omejeno
odgovornostjo, ki je privatizirala vse Delove revijalne izdaje, za rojstni
dan podarili beli mercedes s parkirnim prostorom vred.

30.

Angleški 'but' je legendarno perverzna beseda. Slovenski ampak, vendar, seveda pa ji enakovredno sledijo.

- Zavedati se moramo, tovariši, da je naš demokratični centralizem zares demokratičen le takrat, kadar je odprt za vse in kadar imajo vsa razmišljanja in ideje možnost enakopravne vključitve v razpravo. Le takrat, kadar so sklepi rezultat poglobljenega, širokega in strpnega soočanja stališč, le takrat je tudi centralizem pri njihovem uresničevanju logičen in upravičen. Zato moramo naše forume odpreti in omogočiti najširšemu krogu idej in prepričanj, da se vključijo in angažirajo v iskanju skupnih rešitev, ki bodo le tako lahko zares skupna.

- Seveda pa (ampak, vendar) to ne pomeni, da bomo pripustili tudi odkrito sovražne, anarholiberarne in druge reakcionarne ali kvazi-demokratske provokatorje, ki bi našo odprtost izkoristili le za destrukcijo in antipropagando. Če se takšnim pojavom iz kakršnega koli razloga ne moremo izogniti, smo pa dolžni, da jim hkrati odločno in prepričljivo tudi odgovorimo in razkrijemo njihovo pravo naravo ...

Takratni vodilni slovenski komunist je bil velemejster novoreka, s katerim je predrzno odpiral nova polja svobode in se hkrati že zavaroval pred ostrimi ugovori in diskvalifikacijami.

Naši razgledi so iz tržaškega Zaliva ponatisnili intervju Alojza Rebule z Edvardom Kocbekom, v katerem smo lahko prvič brali o poveljnem poboju domobrancev v Kočevskem rogu. Bilo je šokantno, grozljivo, pa vendar osvobajajoče.

Pravi politični prostor je na levi, precej na levi, ne glede na vse preizkušnje, ki ga tam čakajo.

Drago Jančar, Iz svojega življenja ne delam literature

Kaj bodo prinesla 80. leta?

Se spomnite leta 1970? V Vietnamu je divjala vojna, predsednik ZDA je bil še Richard Nixon in Watergate je bil znan le kot stavba, v kateri so pisarne. Ure so imele kazalce, žepnih računalnikov še niso izumili.

Leta 1980 ni mogoče napovedati revolucionarnih tehnoloških dosežkov prihodnjega desetletja, toda precej tistega, kar bomo dočkali, že izdelujejo ali načrtujejo. Tu vam ponujamo izbor iz 80 najbolj zanimivih novosti, ki jih opisuje revija Playboy.

Gosipol. Ta pigment, ki so ga osamili iz bombaževčevega semena, v LR Kitajski na široko preskušajo kot poceni in učinkovito kontracepcijsko sredstvo za moške. Več kot 4000 moških, ki so dva meseca dobivali po 20 miligramov gosipola na dan, je postalo začasno neplodnih. Sredstvo deluje z 99,89-odstotno zanesljivostjo, torej je enako učinkovito kot kontracepcijska tableta za ženske. Gosipol ni hormon, ampak lokalno deluje na semenonosne cevčice v testisih. Uniči skoraj vse semenčice, transki učinki pa so neznatni: prehodna slabost, ki mine brez zdravljenja, 6 odstotkom moških, ki so jemali gosipol, pa je nekoliko padlo spolno poželenje. Tri mesece po tistem, ko so nehali jemati sredstvo, se je moškim spet normaliziralo število semenčic. Študije v LR Kitajski se nadaljujejo.

le z vidom, lahko pričakujejo kontaktne leče, ki jih bo treba čistiti le na vsaka dva meseca. Ameriška uprava za hrano in zdravila je že odobrila tak tip kontaktnih leč za rekonvalescente po operaciji očesne mrežnice. Širijo se tudi govornice, da industrija razvija poceni kontaktne leče, ki jih bo mogoče pred spanjem odvreči.

Radio namesto pesticidov? Strokovnjaki ameriškega ministrstva za kmetijstvo so odkrili, da se hrošči sporazumevajo z »radijskimi« valovi izjemno visokih frekvenc.

Ministrstvo proučuje možnost, da bi z oddajanjem radijskih valov ustrezne frekvence motili hrošče pri njihovih signalih za razmnoževanje. Tako bi se pesticidi umaknili mikro valovom.

Visokoproteinska coca. Tovarna Coca-Cola je v Mehiki že začela prodajati brezalkoholno pijačo samson; v vsaki steklenički sta tretjina vitaminov in desetina beljakovin, ki jih potrebuje odrasel človek na dan.

Domači posnetki. Videokasete bodo v 80. letih zasenčili sistemi LVR (longitudinal video recording – longitudinalno snemanje), ki porabijo manj elektrike, zraven pa so lažji in za polovico cenejši kot videokasetniki. Japonska tovarna Toshiba je leta 1979 napovedala novo generacijo LVR, ki bo še pocenila snemanje.

Zeleni plin. Nobelov nagrajenec Melvin Calvin s kalifornijske univerze v Berkeleyu trdi, da bo v 80. in 90. letih omilil pomanjkanje bencina divji grm Euphorbia latyris. Po Calvinovih izračunih je mogoče na jutru zemljišča pridelati iz tega grmovja od 10 do 20 sodčkov bencina.

Boljše blago. V ZDA se že uveljavlja 100-odstotni bombaž, ki se ne mečka. Tekstilna industrija pričakuje, da bo mogoče izdelati blago, ki bo spreminjalo barve. Bolj praktično za varčevanje energije bo blago, ki se s krčenjem in raztezanjem prilagaja zunanjim temperaturam.

Cepljenje proti kariesu. Danes že vemo, da je zobna gniloba infekcijska bolezen, ki jo povzroča

mutatis. Če bi odstranili ta organski material, bi se zobna gniloba mogočilo, da bi se razvil, ali povzročali odpornost zob proti njegovi kislini, bi karies izginil. Večji strokovnjakov meni, da bo ta problem tako ali drugače rešen že tem desetletju.

Prodaja na kreditne kartice. V začetku osemdesetih let bodo v ZDA uvedli aparate za prodajo naprej pripravljene hrane, benzena, pijače itd. Te stroje bodo vodili zanesljivi mikro računalniki. Kupec bo preprosto vtaknil v režo kreditno kartico.

Hitre tekaške steze. Na harvardski univerzi so leta 1977 odprli prvo »uglašeno« tekolišče na svetu. Po vršini iz umetne snovi, ki je pritrjena na leseno ogrodje, zagotavlja tekačem udoben odziv in za 2,91 odstotka višjo hitrost. Ljudje, ki so zasnovali harvardsko pokrito stezo, obljublajo, da bo mogoče na »uglašeni« zunanji tekališčih za 7 sekund zboljšati svetovni rekord v teku na eno miljo.

Trpežna žarnica. Leta 1981 bo začelo podjetje General Electric prodajati osmerokotno žarnico z vdelano elektroniko. Žarnica bo stala okoli 200 dinarjev, trajala pa bo pet let in bo prihranila precej energije.

Žepni računalniki. V prihodnjem desetletju bodo veliki le toliko kot beležnica, vendar bodo hranili toliko podatkov kot današnji najmočnejši računalniki. Vsak jih bo lahko sam programiral za svoje potrebe. Na življenje bodo imeli približno tolikšen vpliv kot televizija ali telefon.

Vesoljski tovornjak. Vesoljski taksi (space shuttle) bo med letoma 1980 in 1992 poletel najmanj na 487 potovanj v bližino Zemlje. Uporabljena vozila bo potem najbrž kupila kakšna zasebna družba in z njimi prevažala na primer na Mesec tovor pa tudi potnike.

Jezusove solze. Reader's Digest bo – menda zaradi varčevanja z energijo – objavil povzetek vse biblije v 40.000 besedah (na približno 135 tipkanih straneh).

Priročni podatki. Britanija, Fran-

Dejstvo, da se je partija po treh desetletjih zmogla soočiti s svojo preteklostjo, je pomenilo, da se nekaj pomembnega premika in da nova generacija politikov ne misli prevzemati na svoja ramena težkega zgodovinskega bremena svojih predhodnikov. Razveljavili so dahauske procese, rehabilitirali 25 svojeglavih poslancev, zaposlili štiri odpuščene profesorje, Vladimirja Arzenška, Tineta Hribarja, Veljka Rusa in Janeza Jerovška, malce kasneje so povrnili ugled tudi Stanetu Kavčiču. Nova partijska elita s tem nima nič, je bilo sporočilo.

To je to, vrata so odprta, mi smo zraven, sem pomislil.

BUT!

TELEKSOVA BORZA DELA

ČE BI IMEL UGODNO PONUDBO, BI O

poklic	teh. risar administrator	laborant, gradbeniška betonarna	kuharica	natakar	RTV mehanik
dokončana šola	industr. šola, sr. za teh. ris., strojepisni tečaj	osemletka, 1 r. kemijske	osnovna šola	gostinska šola	poklicna, sred
praksa let	6	4	1	1 recepcija 6 turist. agenc.	3 RTV meha 6 nadzornik
sedanje del. mesto	dokumentalist	laborant	kuharica	komercialist za trgovino	nadzornik-vc
delovna specializacija-usmeritev	risanje gradb.	proučevanje agregatov, granulom. sest. agregatov	1. letnik admin. dopisne šole	komercialist za izlete in transf.	-
povprečni OD	6.094,00	5.500,00	5.300,00	5.700,00	6.500,00
kraj ali regija kjer želite delati	Lj. Center, Bežigr.	Afrika, Avstrija, Švica, Nemčija, Švedska	Štajerska	Ljubljana, Trbovlje	Ljubljana
stanovanje	imam	nimam	imam	imam	imam
posebni delovni interesi	delo v propag., strankami	laborant	študij tujih jez.	turist. dejavnost ali zunanjet. pod.	delo na info samou. org.
posebni delovni pogoji	-	inozemstvo tu 2 sob. stanov.	tovariški odnosi	stanovanje	samostojno
spol	ženski	moški	ženski	moški	moški
šifra	Nina	Inostranstvo	Dinamično delo	Delavec	Delam, kar

poklic	profesor telesne vzgoje	strojni tehnik	gostinski delavec	diplomirani matematik	tesar
dokončana šola	visoka šola za telesno kulturo	tehnična srednja šola-strojna	gostinska-trgov. višja ekonomska	fak. za naravosl. in tehnologijo	poklicna st
praksa let	5	6	1	1	20
sedanje del. mesto	učitelj telesne vzgoje	referent vlečne operative	natakar	računalništvo, programiranje	delo na st
delovna specializacija-usmeritev	pos. vadba za zdr. in funkcionalno motene	-	zunanja-notranja trgovina	računalništvo, programiranje	delo na st
povprečni OD	7.500,00	8.000,00	4.500,00	6.500,00	4.500,00
kraj ali regija kjer želite delati	vseeno	Celje, Ljubljana	Koper, Portorož	Ljubljana	Ljubljana
stanovanje	imam	imam	imam	imam	imam
posebni delovni interesi	službovati v str. ki sem jo usmerjal	razgibano in ustvarjalno delo, lahko z ljudmi	delo v komerciali	računalništvo	dinamič
posebni delovni pogoji	telovadnica, urejena šp. igrišča, srednja šola	-	-	-	dinamič
spol	moški	moški	moški	moški	moški
šifra	Prifoks	»Ustvarjalnost«	»komercialist«	ADIK-16-1501	»Tesar«

To ni razpis, to je **NEOBVEZNO POVABILO NA RAZ**

OZD:	DO »COLOR« MEDVODE				GIP »VELE KV te
Iskani poklici:	dipl. ing. kem. tehnol., dipl. oec. finančnik	kvalificiran kurjač	kvalificiran barvar soboslikar, avtoličar	delavec	Terac
Področje dela:	delo v investicijsko razvoj. sektorju	kurjenje	delo pri izdelavi barv	delo v proizvodnji	5.000
Minimal. oseb. doh.:	10.000,00 din	6.000,00 din	6.000,00 din	4.700,00 din	5.000
Naš problem:	stanovanje	stanovanje	stanovanje	stanovanje	stand
Sedež delokroga:	Medvode	Medvode	Medvode	Medvode	Vele
Posebne zahteve:	poskusno delo, odslužen vojaški rok, 3 leta delov. izkušenj	poskusno delo, odslužen vojaški rok, 1 leto delov. izkuš.	poskusno delo, odslužen vojaški rok, 1 leto delov. izkušenj razlikovanje barv	poskusno delo, odslužen vojaški rok, 1 leto delov. izkušenj razlikovanje barv	posk JNA
Ponudba (ugodnost)	- možnost izpop. ob delu - kreditiranje reševanja stan. problema - možnost kasnejše nastavitve	- možnost študija ob delu - ležišče v sam. domu DO - možnost kreditiranja reš. stan. probl.	- možnost študija ob delu - ležišče v sam. domu DO - možnost kreditiranja reš. stan. probl.	- možnost študija ob delu - ležišče v sam. domu DO - možnost kreditiranja reš. stan. probl.	Biva urej dodi
Informacije	061 71-002 int. 22	061 71-002 int. 22	061 71-002 int. 22	061 71-002 int. 22	063

31.

Če bi imel ugodno ponudbo, bi o njej resno razmislil.

To ni razpis, to je neobvezno povabilo na razgovor.

S *Teleksovo borzo* dela smo spet dregnili, kamor nam naj ne bi bilo treba. Head hunterjev in kadrovskih agencij še ni bilo, zavodi za zaposlovanje pa se s prezaposlitvami in optimiziranjem 'delovne sile' niso ukvarjali. Delavski razred je bil na oblasti, imeli smo samoupravljanje in tako rekoč neomejene možnosti in pravice, pa vendar so bili mnogi na svojih delovnih mestih nezadovoljni in v mnogih podjetjih so zaman povpraševali po primernejših sodelavcih. Nikogar ni bilo, ki bi jim pomagal, dokler nismo v Teleksu odprli svojih strani in povabili zainteresirane in nezadovoljne, da se na njih srečajo.

113

Imen in priimkov tistih, ki so se predstavili s svojimi podatki, zahtevami in pričakovanji, seveda nismo objavili. Eventualne odzive oziroma zanimanja kadrovikov smo posredovali povpraševalcem, da se, ne da bi se prej razkrili, odločijo, ali stopijo v kontakt ali ne.

Smo pa hkrati objavili seznam podjetij, ki so z vsemi ključnimi podatki, obvezno tudi o plači in možnosti za stanovanje, vabila na pogovor.

Odziv je bil takojšen in število pisem, ki so prihajala v redakcijo, je preseгло vsa pričakovanja. Obseg rubrike smo morali povečati, pa so kljub temu mnogi morali več tednov čakati, da so njihove objave prišle na vrsto.

»Časopis naj bo svojim bralcem prijazen, zabaven, koristen, pa tudi pomagati jim mora, če lahko.«

Kot da bi se nebesa počasi jasnila. Časopis kljub temu, da se je objektivno fokusiral na vendarle zahtevnejše, a tudi radoživejše bralstvo, ni izgubljal naklade, vzdušje v redakciji se je vidno tajalo, pa tudi prijateljev smo imeli vse več in več.

Potem pa me je republiški sekretar za delo Andrej Grahor povabil na nujen pogovor. Kaj da se grem, me je ves razburjen okaral. *Borza dela*, ki jo objavljamo v Teleksu, je neodgovorno igranje in manipulacija z delovnimi odnosi, za katere nismo poklicani in za katere imamo v naši samoupravni organiziranosti druge pristojne. Ustanavljanje nekakšnega trga dela da je tipična kapitalistična institucija, ki delovnega človeka obravnava kot blago. Poleg tega pa potencialno ruši odnose v delovnih kolektivih in otežuje, če ne onemogoča trajno skrb za optimizacijo in načrtno evolucijo delovnih odnosov ...

Ugovarjanje, da je vendarle naš delovni človek suveren nosilec vseh družbenih razmerij, torej tudi samega sebe, in da je izbira organizacije združenega dela, s katero želi povezovati svoje potenciale, pravzaprav prispevek k optimizaciji naših potencialov itd. itd., ni pomagalo. Ni šlo drugače, tovariša sekretarja sem moral opozoriti, da urejanje časopisa ni v pristojnosti sekretariata za delo in da se bo moral, če mu pri našem delu kaj ni všeč, obrniti na druge pristojne.

Ni minil mesec dni, ko me je Jak Koprivc, zdelo se mi je skorajda

malo privošljivo, obvestil, da bo komisija predsedstva Centralnega komiteja za agitacijo in propagando razpravljala o idejni usmerjenosti in uresničevanju uredniške zasnove revije Teleks in da naj pripravim svoje poročilo.

Ali je res, da več ljudi s »krotkim« rakom živi, kot jih zaradi njega umre?

Dr. Marjan Erjavec, Se je bati raka ali zdravnikov?

SE JE BATI RAKA ALI ZDRAVNIKOV?

Dobra zdravila so grenkega okusa, pravi japonski pregovor. V Sloveniji so tisti, katerim je Montaigne pravih srečneži – njihovi uspehi se bleste na soncu, njihove zmote pa krije zemlja – napisali lani približno 11 milijonov receptov. Napisali so jih, pa še jih pišejo, kot od njih terjajo spoznanja sodobne medicine, zdravniška in lekarniška etika in kar je še evangelijev zdravniške stroke. Tako bi vam vsaj odgovorili, če bi jih po tem vprašali. Pa vendar – velikost zdravniki pišejo recepte, kot bi hoteli zavdati, ne pa zdraviti.

32.

Partijski pranger sem prevzel na svoja ramena. Redakcije, ki se je že dobro ogrela, nisem smel obremenjevati s političnim aferastvom, podtikanji in svarili. Bogdan Novak, odličen in silno produktiven novinar, Tomšičev nagrajenec, je iz Sarajeva, kjer je bil Delov dopisnik, prišel v Teleks za mojega pomočnika. Zelo sem ga bil vesel, on pa malo manj, saj mu kot pravovernemu komunistu marsikaj pri nas ni bilo všeč in bi si želel bistveno več vpliva na vsebino časopisa. Kasneje, ko je spregledal in je kot urednik Pavlihe bil pogumen boj s partijskimi dogmatiki in njihovimi novinarskimi podrepniki, je zapisal, da mu pravzaprav ni bilo nikoli jasno, ali so ga poslali na Teleks kot kukavičje jajce ali pa kot mojega naslednika, saj sem bil, kot mu je Koprivc zatrdil, že tako ali tako odpisan. Kakorkoli, uredništvo je delalo s polno paro.

117

Lada Zei je raziskovala in razkrinkala prevarantski značaj na videz imenitnih evropskih priznanj Cordon d'exellence (mačje zlato). Željka Kozinca sem skušal prepričati, da bi od blizu spremljal in predstavil dramatičnost zahtevne izgradnje prve slovenske nuklearke, pa je šel raje v svobodo pisat filmske scenarije. Manca Košir je po tihem pletla provokativni disput o socialistični morali v vse bolj odmevni *Svobodni katedri*.

Mija Repovž in Igor Guzelj sta previdno, da ja ne bi šel glas iz redakcije, raziskovala pretresljivo usodo mladega predsednika samoupravne delavske kontrole, ki je verjel v velike besede in se brez pomisleka spustil v smrtno nevaren spopad z mahinacijami udbovsko prestreljene Iskrine vrhuške, na kar nas je opozoril anonimni bralec v naši trajni anketi *Teleks urejajo bralci*.

Profesor dr. Marjan Erjavec, primarij nuklearne medicine na Onkološkem inštitutu, je v svoji rubriki *Zdravje* zanimivo in duhovito podiral mnoge tabuje in nam presenetljivo nazorno razkrival skrivnosti medicinskega čeha in naših umrljivih teles.

Časopis je postal tudi lepši. Pri komercialnem direktorju krške papirnice, s katerim sem v Bosni vojni rok služil in ki mi je ponesreči cel rafal sicer manevrskih lesenih metkov skoraj v obraz sprožil, sem, da bi se mi odkupil, izposloval dobavo boljšega in lepšega izvoznega papirja, primerne za tisk na novi barvni rotaciji. Meta Dobnikar je z veliko ljubeznijo oblikovala novo sodobno podobo časopisa. Vsak četrtek zjutraj, ko so zagnali veliki tiskarski stroj, sem stal pred njegovim podnožjem in čakal na prvi, še topel izvod nove številke. Natanko sem vedel, kaj je v njem, pa vendar sem ga z velikim pričakovanjem razgrnil in s težko prikritim ponosom prelistaval, kot da bi ga prvič videl.

Bil sem prepričan in zagnan, da se tudi ostre »tovariške kritike« na seji Komisije za agitacijo in propagando nisem ustrašil.

Mnogo let kasneje prebiram zapisnik seje komisije P CK ZKS (predsedstva Centralnega komiteja Zveze komunistov Slovenije) za agitacijo in propagando. Partija je bila trdno na oblasti in tovariši, ki so sedeli visoko v njenih organih, svetih in komisijah, so prekipevali od pomembnosti. Zdelo se je, da sta le Kardelj in Broz med njimi in modrim nebom, in tako so se tudi obnašali.

To deželo, to ljudstvo, te ljudi je treba preobraziti, zato bodo zavihali rokave in se lotili posla. Nekaj težav jim je zagodel le Kardelj, ki je med ustaškimi in četniškimi boljševiki z Evropsi všečnim novorekom gradil stekleno zgradbo z združenim delom utemeljenega, samoupravnega delegatskega, dogovornega, zgodovinsko edinstvenega družbenega sistema.

Individualni poslovodni organi alias direktorji tozdov, ozdov in sozdov (temeljnih organizacij združenega dela, osnovnih in sestavljenih ozdov) so se novi latovščini morali prilagoditi, čeprav jim je pogosto šla težko z jezika. Partijski povzpetniki pa so v svojih diskusijah morali paziti, da ne bi sami izpadli preveč dogmatski, pa tudi oportunistični ne, in da jih ne bi mogel ta ali oni za jezik potegniti. Zapletali so se v dolge govorance, razlagali, kaj mislijo in česa zagotovo ne, citirali Kardelja, Mikulića, Gorjupa in drug drugega, da bi na koncu še sami težko povzeli, kaj so pravzaprav povedali.

Na vse konkretne opazke sem odgovarjal naravnost, a jim ni bilo všeč. »Ne gre za to, ne poenostavljaj, kritiko moraš razumeti načelno, ne partikularno!«

Povedal sem že v nekem razgovoru, da če je elitizem povezan s kvaliteto, da sem jaz absolutno ZA. Če je proskribirana beseda kot taka, to ni moj problem. Elitizem je povezan s selektivnostjo, in če to nekaterim ni všeč, to ni problem ljudi, ki so izbrani v »elito«. Menim, da je »elita« nujna za obstoj umetnosti, za vse njene dejavnosti, od glasbe, literature do likovne umetnosti.

*Požrešna zver povprečnost, intervju Mance
Košir z Vladom Veličkovičem, 5. 10. 1979*

Seveda jim je šel najbolj v nos Rupel, pa kaj je treba Dušana Jovanovića, Ivana Mraka in Tarasa Kermavnerja objavljati. Veliko so govorili, ne da bi znali v novi maniri povedati, kar jih je najbolj težilo, da Teleks kljub demokratični odprtosti ali pa prav zaradi nje ni iskreno zavzet za uresničevanje ciljev komunistične partije, kot so si to oni predstavljali.

Skušal sem jim po njihovo pomagati:

- Družbenopolitična naravnost in angažiranost časopisa mora biti dejstvo, ki se ne odraža v obligacijskih člankih in rubrikah, temveč z njegovo resnično vsestransko opredelitvijo in težnjo. Angažirano skušamo zasledovati vse družbene cilje, želimo biti ena izmed organiziranih oblik soočanja pluralističnih samoupravnih socialističnih interesov, ki s svojo demokratičnostjo prispeva k tisti podobi naše družbe, ki je doma in na tujem vedno bližja človeku. Vse cilje lahko dosežemo le, če bomo blizu ljudem, če nas bodo kupovali, brali in nam verjeli.
- Jaz sem proti temu, da se Teleks ukine, je rekel Franc Šetinc, ki je predsedoval komisiji, in tako povedal, da je to ena izmed opcij, ki so na mizi. Dolgo je govoril, na koncu pa je bil vendarle tudi konkreten:
- Mislim, da *Helena* (rubrika Bernarde Rakovec) malo popušča. Sedaj ne bi rad naredil iz Helene glavni problem Teleksa, ampak ker je že bila diskusija o tem, jaz pa berem redno tudi Heleno, bi rekel, da ponekod zdrkne. Jaz bi rad, da ohranimo to, ampak

Draga Helena, oprosti papirju,
drugega nimam pri roki. Trenutno
pišem v postelji, žena poleg pa spi.
Sedaj pa se malo spočij in pojdi prej
na malico, ker to bo ena zelo dolga
štorija.

Helena

upoštevajte, da niso vsi problemi, o katerih pišejo, tako enostavni, kot jih *Helena* obravnava.

Počasi so tudi drugi postajali neposrednejši, očitali so nam monopol in nadutost, da si domišljamo, da le mi vemo, in da na problematične teze sogovornikov in povabljenih avtorjev ne organiziramo sami enakovrednih ugovorov in odgovorov, če jih že objavljamo.

- Monopol je po slovarju slovenskega knjižnega jezika izključna pravica do izdelovanja ali prodajanja česa, nisem mogel biti tiho. Odprtost in demokratičnost časopisa jemljemo resno. Vsako dostojno napisano in konstruktivno zamišljeno mnenje, oceno, zavrnitev ali pritožbo smo objavili, pa naj je bila še tako drugačna in še tako neprijetna. Dokler bo tako, dokler nas en sam, ki ga ne bi pustili do besede, ne prime za jezik, pa lahko zapišemo, da 'izključne pravice do izdelovanja ali prodajanja česa' v Teleksu nima nihče.

Zaključki seje, ki smo jih v Teleksu tudi objavili, se niso zdeli pretirano dramatični, čeprav je bilo že dejstvo, da se je tako visokemu političnemu organu zdelo vredno razpravljati o Teleksu, po svoje zgovorno. Bolj kot tisto, kar je bilo zapisano, je bilo pomembno tisto, kar se je lahko bralo med vrsticami.

Saj ne, da ne bi slutil, le zdelo se mi je, da pravzaprav nimamo kaj, in smo grizli naprej.

- Ničesar nisi razumel, me je pokaral urednik Razgledov Bogdan Cepuder, ki me je pogosto oštel, čeprav me je imel po svoje rad.

34.

Povsem brez refleksa seveda nisem bil. Na neki način moramo pokazati, da se je v časopisu nekaj spremenilo, da povsem brez učinka agitpropovska seja ni bila in da popolni ignoranti vendarle nismo. Morda nas pa le pustijo na miru?

Rubrika *Aktualno* očitno ni bila dovolj. Nujne pravoverne besede sem prepustil Delovemu uredništvu. Celostransko enokolonsko besedilo, edino nepodpisano v reviji, je bilo bolj podobno oglasu ali plakatnemu razglasu, ki je na ves glas demonstriral, da je Teleks vendarle Delo in ne drugačen časopis, v katerega je bilo malo na silo vsajeno. Razlika je bila tako očitna, da je bila prozorna.

Roman Albreht, ki je bil po Kardelju prvi strokovnjak za združeno delo, je trdil, da je prav vsako delo, vsako delovno mesto mogoče izmeriti in oceniti. Tistega, ki ga ne znamo, tudi potrebujemo ne!

Vsi v državi smo se zapletli v veliko reformo plačnega sistema, prav vsak je moral imeti določena in v katalog zapisana 'opravila in naloge' svojega delovnega mesta, in kar je bil svojevrsten absurd, ko je bila samoupravna evforija na vrhuncu, je bil izgovor — to ni v mojem opisu opravil in nalog —, zato mi tega tudi delati ni treba, kar pogost.

Država je skladno z deklariranim programom Zveze komunistov v veliki meri formalno, marsikdaj pa tudi dejansko prepuščala oblast združenemu delu. Demonstracij novih odnosov in zgodovinsko novega položaja delavskega razreda je bilo veliko. Partija se oblasti v resnici seveda ni odrekla, je pa preoblečena v civilne funkcije, v opravila in naloge vse bolj razvejenega družbenega sistema skrivala zobe.

Kakšna so v praksi opravila in naloge odgovornih tovarišev na najbolj izpostavljenih vodilnih mestih, sem se povsem nedolžno vprašal. Kakšen je njihov delovni dan, kaj jih skrbi in bega, kaj nosijo zvečer s seboj domov, kaj zmorejo in česa ne, so eni izmed nas ali so povsem drugega kova?

Ideja, da v seriji pogovorov približamo izbrane funkcionarje Teleksovim bralcem, je bila Koprivcu všeč. Morda se je pa vendarle unesel, si je bržkone mislil in mi dogovoril srečanje s predsednikom republiške konference Socialistične zveze delovnega ljudstva Slovenije, SZDL, Mitjo Ribičičem, podpredsednikom izvršnega sveta SFRJ Andrejem Marincem, sekretarjem predsedstva Centralnega komiteja Zveze komunistov Slovenije, CK ZKS, Frančkom Šetincem, pa Tino Tomlje, ki je predsedovala slovenski republiški skupščini, a tudi izdajateljskemu svetu časopisnega in grafičnega podjetja ČGP Delo, ljubljanskim županom Marjanom Rožičem in Vladom Janžičem, ki je bil tedaj nekakšen slovenski partijski zunanji minister.

Posebej ponosen na te intervjuje seveda nisem bil. Nobenih presenetljivih, kaj šele revolucionarno drugačnih odgovorov nisem izvrtal, me je pa presenečal resen pristop, celo rešpekt, ki so ga vsi po vrsti izkazali, ko so potrpežljivo odgovarjali na precej neposredna in včasih tudi trmasto natančna vprašanja. Povsem drugačne podobe naših vodilnih tovarišev in ene tovarišice bralci, v resda ne povsem standardnem intervjuju, niso mogli spoznati, je pa na svoj način že sama resnost in zavzetost, s katero so odgovarjali, na neki način demonstrirala pomembnost in ugled časopisa, se mi je zdelo.

*Kakor da bi stala na razstavi
in čakála, kdaj prišel bo pravi.*

TINC PETELINC

Morda je le pogovor, ki sva ga s Francem Šalijem, izvršnim sekretarjem P CK ZKS za znanost in kulturo, sicer odgovornim za partijsko profesorsko čistko med profesorji na ljubljanski univerzi, opravila skupaj z Dimitrijem Ruplom, pretehtal, da so tudi to serijo na koncu knjižili na mojo debetno stran.

Država je bila v krizi. Silni krediti, s katerimi si je pomagala, niso bili produktivno potrošeni. Največ so šli za poplačilo zapadlih dolgov, kar je ostalo pa za vojsko in manj razvite republike. Mnoge velike investicije niso bile dobro premišljene, ekonomičnost naložb je bila problematična, izgube pa vsak dan večje. Tudi s tiskanjem denarja, ki je bil tako vsak dan manj vreden, zvezna banka ni uspela izravnati bilance. Na eni strani države se je uveljavljalo tržno, produktivno gospodarstvo, na drugi od mednacionalnih prelihanj odvisno porabništvo.

S Kardeljevo ustavno reformo 1974. sta se okrepili neodvisnost in suverenost republik, posledično pa tudi republiških vodstev, ki so se zapletala v vedno bolj odkrite konflikte. Vlada je vedno težje obvladovala položaj, sestavljena s predstavniki vseh republik je bila le težko koherentna, vse bolj pa je bilo tudi očitno, da ji preprosto primanjkuje sposobnosti.

Čeprav vladala je pa rada. Imenitno je bilo sedeti na vrhu birokratske piramide in si izmišljati ukrepe, ki smo jim vsi bili primorani ubogljivo slediti.

Najprej so si izmislili obvezne zavesice na zadnjih blatnikih avtomobilov. Blato, ki je špricalo izpod koles, se je pač razpršilo naokoli in posvinjalo tudi tiste, ki ga sicer ne bi bili deležni. Država je bredla iz ene krize v drugo. Zmanjkalo je bencina, trgovine so bile kar naenkrat brez pralnih praškov, kave, olja, toaletnega papirja. Najprej so nam podelili bone za po dvajset litrov goriva na mesec in razvila se je črna borza z nevrednimi papirčki.

Nacionalizem je, pravi Danilo Kiš, predvsem paranoja, kolektivna in posamična paranoja. Kot kolektivna paranoja je posledica zavisti in strahu, predvsem pa posledica izgube individualne zavesti.

Danilo Kiš v pogovoru s študenti ljubljanske FSPN

Bjelo dugme so odpeli iz političnih razlogov. Založnik ni hotel natisniti ovitka njihovega najnovejšega albuma Bitanga i princeza, kakor si ga je zamislil likovni urednik Dragan Stefanović. Cenzurirali so ga, ker naj bi grafična rešitev asociirala na kič in pornografijo. Na ovitku je Dragan naslikal žensko nogo, ki suva moškega v »nerodni« del telesa.

Ta teden na naslovnih straneh. Mladost Zagreb

Novinarjem so odmerili prostor na slovesni tribuni, od koder bosta milijonom ljudi spregovorila ajatola Homeini in predsednik vlade Bazargan. Ko se pojavita na prizorišču, nastane prava zmeda. Množica zavalovi, Homeinijeva milica, tisoči prostovoljcev, ki se v sklenjeni verigi držijo za roke, ne zdržijo pritiska. Veriga popusti, množica neusmiljeno pritiska proti voditeljema. Straže začnejo streljati v zrak in v nekaj trenutkih smo priče vsestranskemu grmenju. Krogle nekam čudno sikajo, ko letijo nad našimi glavami.

Uroš Lipušček, Marec v Teheranu

Potem so nam dovolili, da se en dan lahko vozimo le tisti s parnimi, drugi dan pa oni z neparnimi registrskimi številkami na avtomobilskih tablicah. Čez noč so se vrnile v uporabo vse komaj vozne že odpisane kripe, da so le imele pravo številko.

Seveda smo bentili, kritizirali in se pritoževali. Od velike cestne afere, prvega odkritega spopada republiškega vodstva z zveznim, ki je odnesel Staneta Kavčiča in njegove, dalje ni bilo tolikšnega izbruha javnega negodovanja. Počasi, korak za korakom se je prebujal državljanski pogum. Umiral je Kardelj in tudi Broz je bil star in utrujen, nobene prave avtoritete ni bilo več, ki bi zmogla z udarcem po mizi utišati vse hujša in vse glasnejša nesoglasja. Po republikah pa so rastli, se drenjali in si brusili zobe mali Titoti in se pripravljali za veliki spopad, ki je že visel v zraku.

Celo desetletje je bilo še potrebno, da je Litostrojev sindikalni vodja France Tomšič organiziral pravo stavko in na krilih uspeha ustanovil tudi prvo samostojno politično stranko – Socialdemokratsko zvezo Slovenije, – v vsem dotlej enopartijskem delu Evrope.

Še veliko ugovarjanj, razprtij, ostrih polemik in disputov, predrznih in nesramnih, bogokletnih (partijokletnih) in povsem drugačnih razmišljanj je bilo potrebnih, da so se zbudili in opogumili vsi tisti vizionarski duhovi, ki so od nekdanj vedeli, pa ni bilo prostora zanje.

Le Teleksove strani so bile vse bolj odprte.

Teleksov teleks, 22. 12. 1978

Začelo se je s šestimi vrsticami v Teleksu.

Dimitrij Rupel je v svoji rubriki omenil, da se mu iz časopisnih zapisov sestavljena knjiga *Odmevi* Jožeta Volfanda ne zdi velik prispevek k strokovnemu berilu o kulturnih problemih in da bi bilo morda bolje, če bi založba povabila k sodelovanju podkovane znanstvenike.

Jože Volfand se je čez to oceno pritožil z daljšim člankom v Komunistu. V Teleksu smo ga v malce skrajšani obliki povzeli.

Dimitrij Rupel se je nato usedel za stroj in trditev iz prejšnjih šestih vrstic obrazložil na desetih gosto tipkanih straneh. Objavil jih je Komunist v celoti, Teleks pa v povzetku.

Volfand ni bil zadovoljen in mu je odgovoril. Rupel pa njemu. Zdelo se je, da je tako stvar končana. Pa ni bila. Oglasil se je Vladimir Gajšek iz Maribora, nam najprej po krivici poočital, da njegovega teksta »kot po navadi iz tehničnih razlogov« bržkone ne bomo objavili, nato pa na osmih dolgih straneh dokazoval, da ima Volfand prav, Rupel pa ne.

Rupel se s tem seveda ni strinjal in je v naslednjem Teleksu to tudi zapisal. Zanj se je potegnil še Andrej Stržinar z mnenjem, da ni res, da ima prav Volfand, Rupel pa ne, ampak, da ima prav Rupel, Volfand pa ne.

Danes je spet na vrsti Gajšek, ki trdi, da poleg Rupla nimata prav niti Stržinar niti Teleks.

Polemike so krasna stvar, prevetrijó časopis, dajo mu sol in ostrino. Bralci, ki nam pomagajo urejati Teleks, zatrjujejo, da je zato rubrika *Odmevi* med najbolj priljubljenimi.

V uredništvu sodimo, da polemike tudi pomembno odpirajo časopis, da povečujejo odgovornost napisanega in da podirajo zidove, za katerimi se je včasih tako udobno zakrivati.

Seveda pa to velja le toliko časa, dokler v polemiki iščemo resnico in ne le nasprotnikovih lapsusov, dokler se potegujemo za prepričanje in ne le za svoj prav in dokler v njej opisujemo svoje poglede na probleme in ne le tega, kar mislimo o značaju nasprotnikov.

Odmevi so rubrika bralcev in prav z ničimer je ne nameravamo omejevati. Še naprej bomo v njej objavljali vsa mnenja, tudi tista, ki nam niso prijetna. Le dogovorili bi se radi, da bi v njej sodelovali z jedrnatimi prispevki, da že enkrat povedanih stvari ne bi znova in znova ponavljali in da bi se omejevali na tisto, kar sodi v časopis in ne v privatno dopisovanje.

Velja?

Jure Apih, Teleks yu delo 31-255

37.

Seveda sem vedel, da gre Rupel mnogim v nos in da je vehemenca, s katero je najprej sam, kasneje pa skupaj z Brejcem, Loparnikom in Inkretom razsojal in učil, kaj je na slovenskem kulturnem odru vredno in kaj ne, jezila tovariše, ki so sicer radi govorili o odprtosti. A trmasto sem verjel, da je odprtost naša resnična opredelitev in da se zanjo lahko borimo le tako, da odpiramo.

Zgodba, ki je po objavi v Teleksu razburila in razkurila Slovenijo, je bila pravzaprav izposojena. Mate Dolenc ni mogel razumeti medlih in tudi sovražnih odzivov v Nedeljskem dnevniku s skoraj štirikrat večjo naklado, kjer je bila najprej objavljena, in jo je v Teleksu na kratko povzel:

Ljubljankanka D. M., stara 24 let, je na poti iz Afganistana na prigovarjanje ali celo pritisk nekega Nemca (ki je to pozneje pisno potrdil) pretihotapila čez mejo iz Irana v Turčijo kilogram in pol hašiša. Za to uslugo naj bi ji Nemeč plačal pot do njenega doma, ker so ji njen denar prej ukradli. Turške oblasti pa so oba prijele in obsodile dekle NA SMRT, pozneje pa pomilostile na 36 LET STROGEGA ZAPORA. Od tega je že odsedela dve leti in pol. Dekle je bolno, prestradano (ker si mora hrano v zaporu sama kupovati), nima se več komu pritožiti, živi med jetnicami (80 jih je v eni sobi), zapor je bolj podoben srednjeveški trdnjavi kot sodobnemu zaporu neke sodobne dežele. Če bo preživela še 34 let v zaporu, bo prišla na svobodo, ko bo stara 58 let!

Enako ali še bolj kot usoda nesrečnega dekleta je Mateta pravzaprav prizadela reakcija nedeljskega bralca Vladimirja Snoja, ki je protestiral proti »lažnemu človekoljubju« novinarja Ladislava Lesarja, ki da hoče mlado D. M. razumeti in ji oprostiti, jo celo zaščititi ter zdraviti na družbene stroške.

Kar se je zgodilo D. M., je ostudno; in če v rodni deželi ne bo nikogar, ki bi jo skušal osvoboditi po uradni poti, bo tudi to ostudno,« je pribil. Zgroženi smo bili tudi v redakciji in nisem si mogel kaj, da ji ne bi posvetil uredniškega uvodnika:

Skratka: pojem *izobrazba* na vseh
koncih presega pojem *profila* in
izdelovanje profilov ni izobraževanje,
temveč priučevanje, ne glede na ime
ustanove, kjer ga opravlja. Poleg tega
pravica do izobrazbe ni neka formalna
pravica, ki bi jo lahko kar tako podeljevali,
omejevali ali ukinjali.

Braco Rotar, Svobodna katedra

Teleksov teleks 21. 12. 1979

Zadeva: v živo

Pisanje Mateta Dolenca o slovenskem dekletu, ki mineva pozabljeno v turškem zaporu, je zadelo v živo. Dve leti in pol so depeše iz Ankare in Beograda zaman iskale nekoga, ki bi se mu zdelo vredno storiti karkoli za dekle v dogubayazitski ječi. Trideset tisoč turških lir bi ji takrat rešilo življenje. Pa jih ni bilo od nikogar. Dekle so obsodili na smrt. Depeše ne zadenejo v živo.

Danes, ko smo prebrali Matetovo pismo, smo prizadeti vsi. »Ne pomnim, da bi me kdaj kak članek tako prizadel kot ta,« nam piše dramatik Ivan Mrak. »V krajevni organizaciji zveze borcev in socialistične zveze Braslovče smo včeraj razpravljali o vašem članku,« nas kličejo po telefonu: »Ogorčeni smo nad tem, da je takšna brezbriznost pri nas mogoča. Pripravljeni smo sodelovati v vsaki akciji za pomoč nesrečnemu dekletu.« Študentje imajo že nekakšen akcijski štab. Vse ljubljanske fakultete so prelepili s plakati in Matetovim člankom. Pripravljajo podpisno in nabiralno akcijo, punk koncert, katerega dohodek bo namenjen za rešitev D. M., posebno oddajo na radiu Študent ... Vsake pol ure prileti kdo od njih ves zadihan v uredništvo, povpraša ali pove, kaj je novega, in že ga ni več. Ukrepamo.

Profesor dr. Ljubo Bavcon je ponudil strokovno pomoč. Tudi znanca na turškem pravosodnem ministrstvu bo poklical. Nakladni časniki odpirajo tekoče račune za pomoč, njihovi posebni poročevalci pa so že na poti v Istanbul.

Bralci Teleksa pa so dovolj razgledani, vzgojeni in osveščeni, da si lahko brez skrbi za svojo moralo ogledajo vsak film, ki je fenomen tega trenutka. Tako kot to počenjajo tudi naši kritiki. Zato polemiko o tem, ali bralci Teleksa Vojno zvezd morajo ali ne smejo videti, zaključujemo.

Jure Apih, Teleksov teleks

Množica pisem in telefonskih pozivov nas je zasula. Prizadelo nas je v živo. Vse.

Tudi tovarišico, ki nas je poklicala po telefonu:

»Kaj pa je smrklja iskala tam doli? Ali se ji je treba klatiti po svetu in početi bogvedi kakšne packarije? Delala naj bi, pa ji ne bi hodile neumnosti po glavi. Jaz v življenju še v Beogradu nisem bila, pa mi nič ne manjka. Ne vem, kaj se vam je treba tako vleči za vsako pokvarjenko. Še huje bi bilo treba s temi huligani in narkomani ...!«

Josif Visarionovič Džugašvili Stalin bi bil prav danes star sto let.

Jure Apih, teleks yu delo 31-255

Danes razmišljam, da so se onkraj ceste* Teleksa morda upravičeno bali.

*Delo in Teleks, Tomšičeva 1; CK ZKS, Tomšičeva 3

Sodnik: »Vas je obtoženi vzel na silo?
Ali je bilo v afektu?«

»Ne, gospod sodnik, enkrat je bilo
v kuhinji, dvakrat na balkonu in enkrat
v kleti.«

»Tovariš direktor«, reče tajnica svojemu
šefu, »mislim, da vas nekdo kliče po
telefonu.«

»Kako – mislite?«

»Rekel je v telefon – si to ti baraba stara?«

Iča

38.

Ivan Maček Matija je bil polir, diplomant Leninove univerze, generalmajor partizanske vojske, narodni heroj in siva eminenca slovenske politične scene. S Kocbekom in Kardeljem je v Rogu preživel veliko italijansko ofenzivo, s Titovim glavnim štabom je bil v Drvarju, ko so ga zavzeli nemški padalci, OZNA (organizacija zaščite naroda) in UDB-a (uprava državne bezbednosti, pozneje uprava državne varnosti) sta bili pod njegovo ingerenco. Bil je najtesnejši Titov zaupnik v Sloveniji, pa vendar je brez njegove vednosti in mimo JLA zgradil v Rogu skrivni bunker za politično vodstvo v primeru vojne in obveščevalni center za usposabljanje bodoče slovenske vojske. Leta 1979 je bil upokojenec, političnih funkcij ni imel, bali so se ga pa vsi.

Obotavljal sem se, preden sem pritisnil na zvonec njegove vile, ki je bila tako blizu gradbišča Cankarjevega doma, da se mu je morala kasneje umakniti. V raziskavi o tragični smrti Iskrinega predsednika samoupravne delavske kontrole, ki sta jo po anonimnem klicu po tihem in previdno vodila Mija Repovž in Igor Guzelj, smo se zaleteli v zid. Zgodba se je iz šikaniranja preveč vestnega in zagrizenega samoupravljalca in birokratsko pravniškega konflikta razvila v odkrivanje temačne dimenzije prikritega dvojnega poslovanja ilegalnih udbovskih podjetij v tujini, tajnih računov in lažnih predstav.

Osemindvajset tipkanih strani je bil debel sinopsis, ki smo ga v največji tajnosti pripravili za objavo. Vedel sem, da bo odmeval kot bomba in da bo šel marsikomu v nos, vendar sem verjel, da je to najmanj, kar lahko, kar sem pravzaprav dolžan storiti v spomin Stojana Šuca, ki je za svoje prepričanje zastavil življenje. Samoupravljanje je jemat smrtno resno. Verjel je v svojo proletarsko suverenost in dolžnost, poslanstvo

Dolga planinska vrh se naenkrat zvije kot viba. »Avi, vrh se je utrgala!«
»Vem.« Še hip in balon, ki postaja vse manjši in manjši, začnejo ovijati meglice nizkih oblakov. Čez deset sekund nam izgine izpred oči.

Jure Apih, Telekov teleks, Prvi slovenski polet z balonom

pravzaprav, da se za pravico, ki mu jo dajejo ustava, zakon in vest, tudi bori. Verjel je, da je kot samoupravljavec resničen gospodar svojega podjetja in da je dolžan skrbeti in boriti se zanj. In to je trmasto in vztrajno tudi počel. Prepričan je bil, da ga bodo kolegi samoupravljavci podprli in da bo resnica na koncu zmagala. Vendar se je motil. Preveč je vedel in preveč je bil moteč. Povezili so ga. Očitani so mu zdraharstvo, ga zmerjali in žalili, samo dva od desetih članov delavskega sveta sta si upala glasovati zanj. Stisnili so ga v kot, odpovedali so mu delovno razmerje in ga zlomili. Še isti dan ga je žena našla na vrvi, obešenega, mrtvega.

Koprivc je seveda vedel. Nobena tajnost v uredništvu ni pomagala. Poklical me je in mi odločno, ne da bi se trudil z razlago, prepovedal objavo.

- V Mačkovo gnezdo si dregnil, so mi govorili prijatelji. Obišči ga, če si upaš. Samo on ti lahko pomaga.

Matija Maček me je pozorno in prijazno poslušal. Tu in tam je pokimal z glavo, kot da bi se strinjal, rekel pa ni nobene. Le mamu naj pozdravim, ki da se jo iz partizanov spomni, je dejal, ko sem odhajal.

Precej let kasneje, ko se je svet postavil na glavo in sem bil spet na pravi strani, sem močno skrajšano zgodbo v Delovi Sobotni prilogi vendarle objavil. Poklicala me je Stojanova vdova, se mi zahvalila in prosila, da naj o tem ne brskam in ne pišem več. Vsi ti ljudje so še vedno v sedlu, le prebarvali so se. Nevarni pa so bolj kot kdajkoli, me je podučila.

»Monopolizem in elitizem niso le grde besede, to je resnica,« je dejal Franc Šali. Pripomnil je tudi, da je bil začuden ob obisku v Drami, ko mu je neki gledališnik dejal, naj jim pomaga z denarjem. Kot da bi lahko gledališču od zunaj pomagali. Tega v resnici ni mogel razumeti. Svetlana Makarovič je na to vzkliknila, da je oni vendar čisto jasno povedal, kaj ga muči. Gledališke zagate je potem razjasnil direktor Drame Polde Bibič: »Radi bi, da bi družba začutila, da nas potrebuje. Tako pa smo v neprijetnem položaju ali je morda le tvoja utvara, da narod kulturo potrebuje.«

Vrela kaša, kaj pa pokrov? Pogovor s kulturniki

39.

Meta je posodila roko in s kredo izpisala naslov na šolsko tablo. Zlato zapestnico in dragocene prstane smo si sposodili, Miško Kranjec je fotografiral. Socialistična morala – kaj je to? Nova tema *Svobodne katedre* ni bila provokacija. Resnično nas je zanimalo. Naslovnica dvainštiridesete številke Teleksa 1979. pa je bila prelomna.

Kako naj ve direktor hotela, ki mladih ljudi ne pozna, ali so njihovi odnosi čisti ali pa sta samo seksualna partnerja, kakor se to gnusno glasi v jeziku pristašev svobodne ljubezni? Vsak pošten mlad človek, ki spoštuje svoje dekle, bo skušal čim bolj skrbeti za njeno čast in je ne bo izpostavljal začudenim pogledom, če bi prihajala iz hotelske sobe skupaj s fantom. Najmanj pa bi smel ponosen mlad človek izsiljevati sobo za zakonce, če ni poročen. So pač razlike v pravicah in dolžnostih med samci in zakonci.

Takole je prva avtoriteta komunistične moralistike dr. Jože Potrč zaprl polemiko o pravicah, spodobnosti in nadzoru neporočenih konec šestdesetih let na Slovenskem. Njegova knjiga *O socialistični morali in etiki* naj bi bila nekakšen kanon odnosov v naši najbolj napredni družbi.

Pravzaprav je presenetljivo, kako so si ljudje, ki so zmagali vojno in prekucnili zgodovino, pustili, da jim oblast posega v osebno svobodo in diktira, kaj je prav in kaj ne, kaj smejo in česa ne. Dejstvo, da gre za temeljne človeške pravice, za suverenost in dostojanstvo vsakogar, ne pomaga, če se tega ne zavedamo in pač prepuščamo, da nas vsakokratna oblast, pa naj bo od boga, od cesarja ali od partije, kot ovce vodi, kot se ji zdi.

Pa vendar. Na Slovenskem smo mi gospodar! Tovarne delavcem!
S samoupravnim in delegatskim političnim sistemom in dogovornim gospodarstvom smo obrnili nov list zgodovine in postavili državljana kot delavca in samoupravljalca in resničnega suverena v srž odločanja.

Z Manco sva se seveda zavedala, da z diskusijo o socialistični morali odpirava Pandorino skrinjico, v kateri je veliko več kot le problem manir in svetohlinstva. Vse naše zgodbe, vsi naši odnosi se v končni posledici zreducirajo na njihovo moralo. In nikoli ne veš, kje se bo končalo in koga boš za kaj zagrabil, ko jih odpiráš.

Manca je za začetek na široko razprla pahljačo vprašanj in pojavov, ki so jo vznemirjala. Pogovarjala se je z mnogimi mladimi, ki so visoko moraliziranje hitro prizemljili.

Ne verjamemo frazam, tisti, ki o tem govore, prevečkrat uporabljajo velike besede, ji je povedala dijakinja Marjeta.

Uvodno besedo je dala dr. Vojanu Rusu. Lepo je teoretično razložil konflikt osebnega in skupnega interesa in zaključil: Socialistična morala temelji na človeku: na njegovi osebi, **ne** njegovem interesu, na njegovem delu, na njegovi realni celovitosti.

Pohlep, malomeščanščina in potrošništvo so šli v nos prvim razpravljavcem. Med ljudmi, ki vlečejo zaradi svojih pritlikavih osebnih koristi vsak na svojo stran, se je moj občutek za smisel življenja in dela zmanjšal do neznatnosti in nemoči, je resignirano zapisala partizanka in akademska slikarka Alenka Gerlovič.

Komunistična utesnjenost duha na Vzhodu nam jemlje upanje v svobodni humanistični svet. Ekonomizirani človek Zahoda je v nasprotju s projektom celovitega človeka. Kot tudi masovni človek tistih komunističnih družb, kjer posameznik ne pomeni nič in masa vse. V imenu poštenosti so v partizanih streljali za košček ukradenega kruha ali za zavojček cigaret. Kaj se zgodi danes tistim, ki si nakradejo milijone? Moralni problem dobe je dvojna morala sveta. Že Napoleon je dejal, da je etika vedno na strani težkega topništva, je zagrenjeno ugotavljal pisatelj Tone Svetina.

In če gre iz izkušenj preteklosti kaj posebej položiti mladi generaciji na srce, generaciji, ki hoče in mora srborito dalje in višje razvijati našo družbo, potem je to delo. Zavestno delo zase in za družbo je najmočnejše vzgojno sredstvo, najboljša pot za spreminjanje ljudi, nas je podučil Janez Vipotnik, ko se je vključil v razpravo.

In vse je še bilo dobro.

Naj vidijo bogatci
Poglej jo, oče, kako pleše!
Zardela je v lice
ko paprika v fižolici.
V obraz vroča
ko sonce,
v trebuh gladka in lesketajoča
ko razbeljena ponev.
Skočila mi je v naročje
in razpustila kiti.
Naj vidijo bogatci,
kako žive siromaki.

Ciganska poezija, 27. 7. 1979

40.

Kot mačka okrog vrele kaše so se vrteli dr. Janez Janžekovič, profesor teološke fakultete, dr. Zdenko Roter, profesor sociologije religije na FSPN (Fakulteta za sociologijo, politologijo novinarstvo), ter Tomaž Mastnak, diplomirani sociolog. Sobivanju ateističnega marksizma in krščanske religije se disput o socialistični morali ni mogel izogniti.

- Komunist, ki se trudi, da bi živel po etičnih načelih marksizma, je na odločilnem področju kristjanov zaveznik, se je prilizoval prvi.
- Med temeljnimi vrednotami in cilji naše socialistične družbe ter krščansko moralo po mojem (marksističnem) prepričanju načeloma ne more biti nasprotij, mu je pritegnil drugi.
- To je lažno vprašanje, marksizem je teorija delavskega gibanja in razrednega boja, etika je teorija ogorčenega filistra in njegovih notranjih bojev, je ugovarjal tretji, danes znanstveni svetnik na Filozofskem inštitutu.

Vinko Ošlak je bil, kot sam pravi, pogan do svojega osemindesetega leta, ko je izstopil iz rimskokatoliške cerkve ter se dal po evangeličansko krstiti. Vmes je bil seveda brez svoje volje krščen, česar ne priznava, vzgojen v vernega kristjana in odrasel kot prepričan ateist in goreč marksist. A je razmišljal naprej. Na katoliških študijskih dnevih v Dragi 1977. je po njegovih besedah še zadnjič skušal sestaviti ogenj in vodo, komunizem in krščanstvo. V njegovem nastopu, pravi, je bilo bistveno več socializma kakor pa v srcih in glavah njegovih preganjalcev, ki so po tem bistveno zaostriili odnos do njega. Uvrstili so ga v seznam 76 sovražnih oporečnikov in znotraj tega v najmanjšo

Confiteor

Priznavam torej, da pripadam elitniški, skomercializirani, zakademizirani, zarotniški, zaplotniški in vseobče nevarni Grupi 69. Naj pripomnim, da je že pomen obeh številk zadosti zgovoren. Kot je sploh značilno za vso dejavnost Grupe, gre že pri tem za import tujerodnih vplivov iz vseh koncev sveta. Simbolizem obeh številk nahajamo že v stari judovski kabali, zasledimo ga v prekucniških alkemističnih zapisih, vrženih na papir v neposvečeni, zamračeni izbi srednjeveške Prage, pa v številnih čačkah Daljnega vzhoda, da o njeni nagnusni seksualni simboliki niti ne govorim. (Oče Pohlin bi se v grobu prekucnil).

Jože Ciuha, Confiteor, Svobodna katedra, 18. 8. 1979 - odgovor na napad umetnostnega kritika Zorana Pavlovića na Grupo 69 ob razstavi v Muzeju sodobne umetnosti v Beogradu

skupino 'nepopravljivih'. Manca Košir se na to ni ozirala in ga je povabila, da se vključi v precej sholastično zastavljeno razpravljanje o morda najbolj boleči slovenski disjunkciji.

Štirideset let kasneje težko razumem ogorčenje, ki ga je med pravovernimi izzval Ošlakov tekst *Ne o socialistični morali, temveč o moralnem socializmu*. V zelo dostojni maniri je najprej oporekal znanstveni naravi socializma. Znanost sama po sebi nima morale, pravi, znanost ostaja znanost, tudi če sintetizira strupe ali razbija atom. Socializem zato ni znanstvena, ampak etična kategorija.

- Nihče ne dela krvavih revolucij zaradi znanstvene nezadoščenosti; mnogo krvi pa je že bilo prelite zaradi nezadoščenega gona po pravičnosti. Osrednji motiv vsega, kar razumemo v pojmu socializem, je pravičnost.

Nisem razumel, zakaj jim je šla ta vendarle lepa misel tako v nos. Nisem vedel, da je Služba državne varnosti označila Ošlaka za nepopravljivega sovražnika naše družbene ureditve in da je že njegov podpis zadosten dokaz za nesprejemljivost zapisanega.

- *Le kako vam je lahko padlo na pamet, da objavite takšen pamflet, je bil ogorčen Koprivc.*

Če naj socializem preraste diktaturo (arbitrov) proletariata v skupni boj poštenih delovnih ljudi proti zlu in razdiralnemu naključju, potem moramo povabiti vsako pridno roko in pametno glavo: krščansko, marksistično, agnostično ...

... k podjetju, ki se mu pravi socialistična preobrazba Slovenije in sveta.

Seveda ni šlo za to. Partija je imela rada velike besede, oblast pa je hotela zase. Tako v Dolomitih leta 1942 kot v Ljubljani leta 1979, ko je bil Broz še z nami. In ni šlo le za moč in dejanja; tudi misli in besede je hotela pod kontrolo.

Le dovolj časa je potrebnega, da se voda zbistri, da tok odnese trupla in da se pokaže resnica.

Cirkus pa je bil nepopisen. V polemiko o socialistični morali, o krščanstvu in marksizmu je Manca pritegnila še vrsto eminentnih razpravljavcev: Jožeta Štera, Ignaca Štiha, Janeza Kluna, Fani Okič, Izidorja Karničarja, tudi Spomenko Hribar in Jana Makaroviča, Vojana in Veljka Rusa, Marjana Pungartnika, vendar njihove teze in argumenti niso bili več pomembni. Greh je bil storjen. Vinko Ošlak ne bi smel priti do besede.

Glavni urednik Dela in vseh njegovih edicij Jak Koprivc mi je povedal, da mi ne zaupa več in da bi bilo najbolj pošteno, da bi odstopil.

- Lahko me odstopite, jaz odstopil ne bom, sem bil kategoričen, povsem prepričan, da delam prav in da nisem storil napake. Vendar mu ni bilo do tega, da bi si sam mazal roke. Zahteval je sklic seje izdajateljskega sosveta, ki naj razpravlja in odloča o uresničevanju uredniške zasnove in odgovornosti urednika.

Andrej Grahor, ki je medtem postal predsednik Teleksovega

izdajateljskega sosveta, je sklical sejo in nam očital, da smo izgubili kompas, da se gremo kulturniško in kvazipolitično publikacijo, da objavljamo borzo dela, namesto da bi pisali o strojevodji na avtomatizirani gorenjski progi, in da to, kar počnemo, ni ničemur podobno.

Tema je bila očitno delikatna. Člani so se oglašali previdno. Izbirali so besede in skrbno pazili, da se ne bi opredelili narobe. Predsednika niso želeli podpreti, ugovarjati mu pa tudi ne. Žalostni predstavi samoupravnega novoreka sta se uprla le oba člana Centralnega komiteja ZKS, partizan in akademski slikar Jože Ciuha in dekan Filozofske fakultete dr. Matjaž Kmecl. Brez dlake na jeziku sta podprla in pohvalila uredniško politiko ter zavrnila vsakršne konsekvence zaradi 'nesrečne in ne zares pomembne' objave članka, ki je v osem tednov dolgi razpravi kot eden izmed mnogih le potrjeval pravilno pluralistično usmeritev uredništva, kakor tudi sposobnost stroke, da se sama, brez politične podpore, sooči z drugače mislečimi.

Predsednik ni našel izhoda. Prekinil je sejo, češ da jo bomo nadaljevali, ko se bo serija *Svobodne katedre* iztekla in bomo lažje potegnili zaključke.

Zmaga je bila pirova in do konca ni bilo več daleč. Pisalo se je leto 1979.

Obiskala sta me Andrej Inkret in Dimitrij Rupel. Na pisateljskem srečanju na Štatenbergu smo se pogovarjali, sta povedala, da v Sloveniji nujno potrebujemo novo neodvisno kulturno revijo. In zdelo se nam je, da bi bil Teleks, kakršen se je pokazal, lahko zelo primerno gnezdo zanj. Teleksova mesečna priloga, ali še bolje, Teleksova samostojna kulturniška revija bi odprla slovenski kulturi nov prostor, ki bi ji omogočil novo spodbudo in nov zamah. In ali me ta ideja zanima in bi jo bil pripravljen podpreti?

Za še tako kislim dežjem na koncu vedno sonce posije. Pobuda, ki sta mi jo bila prinesla, je bila zmaga. Večjega priznanja si ne bi mogel želeli, z vsem srcem se bom zagrebel, da projekt realiziramo.

Hitro smo se dogovorili. Jaz napišem založniško utemeljitev in preverim predlog v hiši, Rupel pa pripravi vsebinski koncept.

Jure Apih

OD KOD RAZMIŠLJANJA O TELEKSOVEM KULTURNEM MESEČNIKU?

Teleks precej svojih strani posveča kulturi. V informativnem tedniku gojimo aktualno afirmativno komentirano informacijo o tekočih dogodkih, v rubriki *Sodobniki* predstavimo letno 52 javnih, največkrat kulturnih delavcev, v *To bi morali* ... tekoče kritično spremljamo vsa kulturna dogajanja na Slovenskem iz štirih zornih kotov, v velikih intervjujih se pogosto pogovarjamo o aktualni kulturni problematiki doma in v svetu, marsikatero *Svobodno katedro* smo že posvetili

kulturi in tudi v *Odmevih* ima kultura pogosto besedo. Izkazalo se je naslednje: prvič, atraktivno, neposredno in žurnalistično predstavljena kulturna problematika ima tudi v širšem bralnem avditoriju dober sprejem, in drugič, kulturni ustvarjalci imajo za posredno ali neposredno sodelovanje v takšnem projektu velik interes. In še več, interes dela bralcev in najbrž večine kulturnih ustvarjalcev presega omejitve, ki jih z zahtevami po splošni razumljivosti in zanimivosti pa tudi z obsegom postavlja tednik takšnega tipa, kakršen je Teleks. Bistveno več kulture Teleks skorajda ne prenese. Pa vendar ostaja dejstvo, da je Teleksu uspelo razširiti krog kulturnih konzumentov, ki bi bili po vsej verjetnosti, s podobno embalažo in pristopom, pripravljeni sprejeti v za naše razmere dokajšnjem številu tudi zahtevnejše in obsežnejše žurnalistično kulturno branje. Takšno branje (Teleksov kulturni mesečnik n.pr.) bi imelo lahko brez dvoma nekajkrat večjo naklado, kot jo imajo sicer kulturniške revije, saj bi ga ne sprejemali le v najožjem krogu interesentov (1000?), ampak bi se prebil tudi med širše bralne kroge.

Kakšnega kulturnega branja manjka pri nas?

Predvsem nam manjka razumljivega, k bralcu obrnjenega žurnalističnega pristopa – tistega branja, ki je nedvoumno pisano za bralca in ne za bibliografijo ali stanovske kolege, ki se trudi biti zanimivo in razumljivo in ki je uspešno le, če je tudi prebrano. Zahtevnost in problematičnost obravnavanega pri tem ne smeta biti ovira.

Manjka nam sprotne informacije o posameznih kulturnih dogajanjih v svetu in pri nas. Saj kdor ne bere tujih strokovnih revij, sploh ne

more vedeti, katere razstave, kongresi, predstave, polemike in projekti se odvijajo po svetu. Še manj vem, kaj se na teh manifestacijah dogaja, kaj je zanimivega, pomembnega, novega, kaj bi kulturno izobražen človek pravzaprav moral vedeti. Celo čez republiško mejo komajda vidimo, kaj šele čez državno.

Manjka nam enoten kulturni informacijski prostor, ki bi hkrati prenašal informacije vseh kulturnih zvrsti, prostor, ki ne bi bil namenjen le literatom, likovnikom, glasbenikom ali družboslovcem, ampak vsem, ki jih zanima kultura v širšem pomenu besede. Zakaj ne bi pesniki zvedeli, kaj se pomembnega dogaja v likovnosti, kam se obrača glasbena ustvarjalnost, kako razmišljajo družboslovci? In seveda obratno, v vse smeri. Zakaj se ne bi postavili ob bok pomemben scenografski dosežek, zanimiva pesem, filmski eksperiment, sociološki esej, kritika ali predstavitev koncerta itd.?

Manjka nam prostor, v katerem bi objavljali svoje tekste, misli, predloge in pomisleke tisti, za katere je sedaj premalo prostora. Mnogi so, ki imajo kaj povedati, a skorajda nimajo kje ali pa vsaj stimulirani niso za to, da bi.

Manjka nam medij, ki bi slovenskim bralcem predstavil pomembne literarne (in podobne) dosežke izven ozkega kroga, ki ga sicer doseže slovenska knjiga ali revija, ki le redkokdaj preseže naklado 1000 izvodov.

Manjka nam žurnalistična kulturna institucija. Nekakšen Kulturni dom Ivana Cankarja na papirju, nekaj, kjer bo današnji kulturni

trenutek, in ne le pri nas, zapisan in odslikan. Tudi za v prihodnje. Takšen projekt pa ne sme biti stanovski, ne pripadniški, ne zaplankan. Težiti mora h kar najširšemu sprejemu v nacionalnem prostoru.

Jure Apih, oktober 1979

Dimitrij Rupel

IDEJNI OSNUTEK NOVE SLOVENSKE LITERARNE REVIIJE

literarni mesečnik Teleksa – Dela

V slovenskem kulturnem prostoru manjka najmanj ena literarna revija: ne toliko zaradi nerealiziranih možnosti samih slovenskih literatov kot zaradi nerealiziranih možnosti slovenskega kulturnega prostora. Temu manjka dinamičnosti, diferenciranosti, inovativnosti, problematičnosti oz. problemskosti, družbene in družboslovne relevantnosti, polemičnosti pa tudi modernega utripa, vedrine in odmevnosti. Seveda obstaja med slovenskimi pisatelji (ne med literati!) določena podprezentativnost v revijalnem življenju. Tu mislim na generacijo, ki se danes bliža štiridesetim letom in ki je bila deloma potisnjena v stran pri Problemih, Prostoru in času in ki nastopa – tu in tam – v Sodobnosti, ki pa zaradi njih dobiva eklektičen, nečist in seveda koalicijski značaj.

Izhajati je treba iz možnosti kulturnega prostora in iz potreb bralstva, iz vizije o živahni, odmevni in prodorni slovenski kulturi: pri tem je torej potreba posameznih piscev po natiskovanju manj važna, čeprav je mogoče glede na obstoječe stanje sklepati na možnost konstituiranja delovnega jedra iz 'prostih valenc'. Mislim, da obstaja možnost za

moderen literarno-publicističen, kulturno-političen, družbeno-kritičen mesečnik. Njegova specifičnost v družbi drugih revij bi bila najprej glede na deficit pri teh drugih revijah. Nobena od slovenskih revij ne spremlja redno in poglobljeno aktualne kulturne produkcije.

Uspeh rubrike TO BI MORALI ... pri Teleksu priča o žeji po takšnem poročanju. Prav tako niso izčrpane možnosti predstavljanja avtentičnih pogledov slovenskih kulturnih in znanstvenih delavcev, ki jih goji Teleks – skupaj z Delom – v daljših, poglobljenih publicističnih zapisih in intervjujih.

Prav tako ponuja neizčrpne možnosti sodelovanje z drugimi jugoslovanskimi kulturami. Revija, kot jo imam v mislih, bi preprečevala slovensko samozadovoljnost in neinformiranost, prav tako bi negovala prevode in razpravo o kvalitetnem prevajanju. Malokdaj se naše revije ukvarjajo s sodelovanjem umetnosti (likovna, glasbena, literarna ...) in s sociološkimi vidiki obstoja vseh umetnosti. Tudi vprašanja socialne upravičenosti amaterizma, kritika šunda in kiča niso dobila mesta v poglobljeni revijalni obravnavi.

Treba je vedeti, da umetnost in kulturna dinamika ne nastajata spontano, ampak da oživljata v ugodnih okoliščinah. Med te ugodne okoliščine spadata tudi moderna tehnologija in prodor med bralstvo. Za novo revijo je potrebno to na novo ustvariti. Mislim, da obstaja prostor za netradicionalno revijo, ki bi hkrati propagirala visoko kulturo in odprla svoje strani njenim potencialnim potrošnikom: odmevom, polemikam, kritiki ... Da bi bila zanimiva, bi morala postati del kulturnega življenja, od knjigarn, koncertnih in gledaliških odrov do domov, ki jih morda obseva le monotona svetloba TV-ekrana.

Bralec te revije bi postal udeleženec v kulturnem dogajanju, branje te revije bi pomenilo užitek in kulturni prestiž, svežo informacijo in nekonvencionalnost. Če bomo hoteli napolniti KDIC, bomo morali ob tem modernem objektu ponujati tudi moderen kulturni komentar. Sodobnost je zanj preveč odmaknjena, Teleks preširok in premalo izčrpen.

Novo revijo si zamišljam dvodelno:

I. aktualni, informativni del

II. bralno jedro

Ad I: 1. Literarne, likovne, glasbene, gledališke kritike

2. 'globinski' intervju

3. prispevki iz drugih republik (kronika jug. kulturnega življenja)

4. gospodarski esej

5. sociološki esej

6. filozofski esej

7. politični esej

8. esej o znanstveni politiki

9. feljton iz kulturne, politične ... zgodovine

10. moderni roman v nadaljevanjih (prevod)

Ad II. 1. Zgodba meseca

2. pesem meseca

Jakov Brdar, »Medprostor«. Ko sem zagledal njegovi plastiki, mi je bilo jasno, da ju ne želim dolgo opazovati, ampak ju hočem vzeti v roko. In v tem je bistveno sporočilo male plastike. Vidna določila, »slikovne« kvalitete nadomesti in izpopolni z učinki tipa. Malo plastiko manj gledamo, raje jo primemo v roko, potopi se nam v dlan in v njej blaženo obmiruje. Čutimo jo, ko jo obračamo, ko videno dopolnimo s tipom, s katerim zaznamo njeno površino, tekstovno, specifično težo in snovnost. Toda to ni samo privatna in poljubna zasnova, vanjo je vnesena arhetipska tradicija, ki jo je ta Brdarjeva plastika naglo odkrila.

Tomaž Brejc, To bi morali ... videti, 5. 10. 1979

3. literarni esej meseca
4. drama meseca
5. podoba (grafika, fotografija) meseca

Ob teh rubrikah si predstavljam še nekakšen rob ali dodatek, kjer bi bile zbrane kratke satire, aforizmi, kratke reakcije na kulturno življenje, podatki o založniških podjetjih, o življenju v kulturnih domovih itn.

Revija bi morala izhajati desetkrat na leto in morala bi obsegati okrog 20 do 25 avtorskih pol. Imeti bi morala privlačen ovitek in dober papir za reprodukcijo.

Dimitrij Rupel, oktober 1979

Koprivc ni bil proti, rutinirano je prikril, kaj si o predlogu misli. Vzel si je čas za premislek in konzultacijo in obljubil, da se bomo o tem še pogovarjali. A čas je že tekkel hitreje.

Oriana Fallaci

42.

Oriana Fallaci je bila svetovna žurnalistična zvezda. Italijanska partizanka, vojna dopisnica iz Vietnama, intervjuvala je iranskega šaha Mohammada Reza Pahlavija in mu očitala zločine in strahovlado, po prevratu jo je sprejel verski vodja ajatola Homeini in vprašala ga je, zakaj se je morala zakomotati v srednjeveško cunjo (čador), da bi smela k njemu, slekla jo je in prekinila intervju. Intervjuvala je Indiro Gandhi, Goldo Meir, Jaserja Arafata, Zulfikarja Alija Buta, Henryja Kissingerja, Deng Xiaopinga, Lecha Wałęso in Moamerja el Gadafija.

Prosil sem Delovega dopisnika v Rimu Janka Tedeška, da jo zaprosi za intervju. Oriana intervjuje dela, ne daje, je pripomnil, vendar bo poskusil. Zdravo, tu Oriana, ga je poklicala sredi noči. Vedela je, zakaj je privolila, Janko pa tudi. V avtu na dolgi vožnji med Firencami in Rimom je nastal intervju, ki mi je spremenil usodo.

163

Delova dopisniška mreža je bila najdražja, pa tudi najbolj dragocena prednost časopisne hiše. Ekipa elitnih novinarjev je od New Yorka do Moskve, Bonna, Londona, Pariza in Rima, celo Nairobi delala iz Dela svetovljanski časopis. Z njihovimi prispevki je tudi Teleks neposredno stopil v svet. Objavili smo ekskluzivni pogovor z legendarnim, izdanim in za Kavkaz pregnanim vodjem grške komunistične revolucije Marcosom.

S tržaško tiskovno agencijo smo na jugu Maroka obiskali za ves svet pozabljene borce Polisarija. Pogovarjali smo se z Willijem Brandtom, Edwardom Gierekom, Simonom Wiesenthalom, Marcom Panello, sirom Fredericom Wiliamom Deakinom. Dobro nam je šlo.

Takoj je pristala na intervju. Poklicala me je v Rim ponoči in mi s preprosto neposrednostjo, ki je njena odlika, rekla: »Zdravo, tukaj Oriana.« Najprej nisem vedel, kdo je. »Ma, la Fallaci, tista vendar, od katere hočeš intervju, no!« Bil sem presenečen. Nekaj sem se ji zahvaljeval, pa me je prekinila: »Veste, zakaj pristajam na intervju? Tako nerada govorim o sebi.« Pomislil sem. Samo za hip. In posvetilo se mi je. »Vidim, da hitro razumete,« me je potrepljala po telefonu. Vas zanima, zakaj? Iz intervjuja, ki je nastajal v avtomobilu med nekajurno vožnjo po avtocesti od Firenc do Rima je to zelo jasno razvidno.

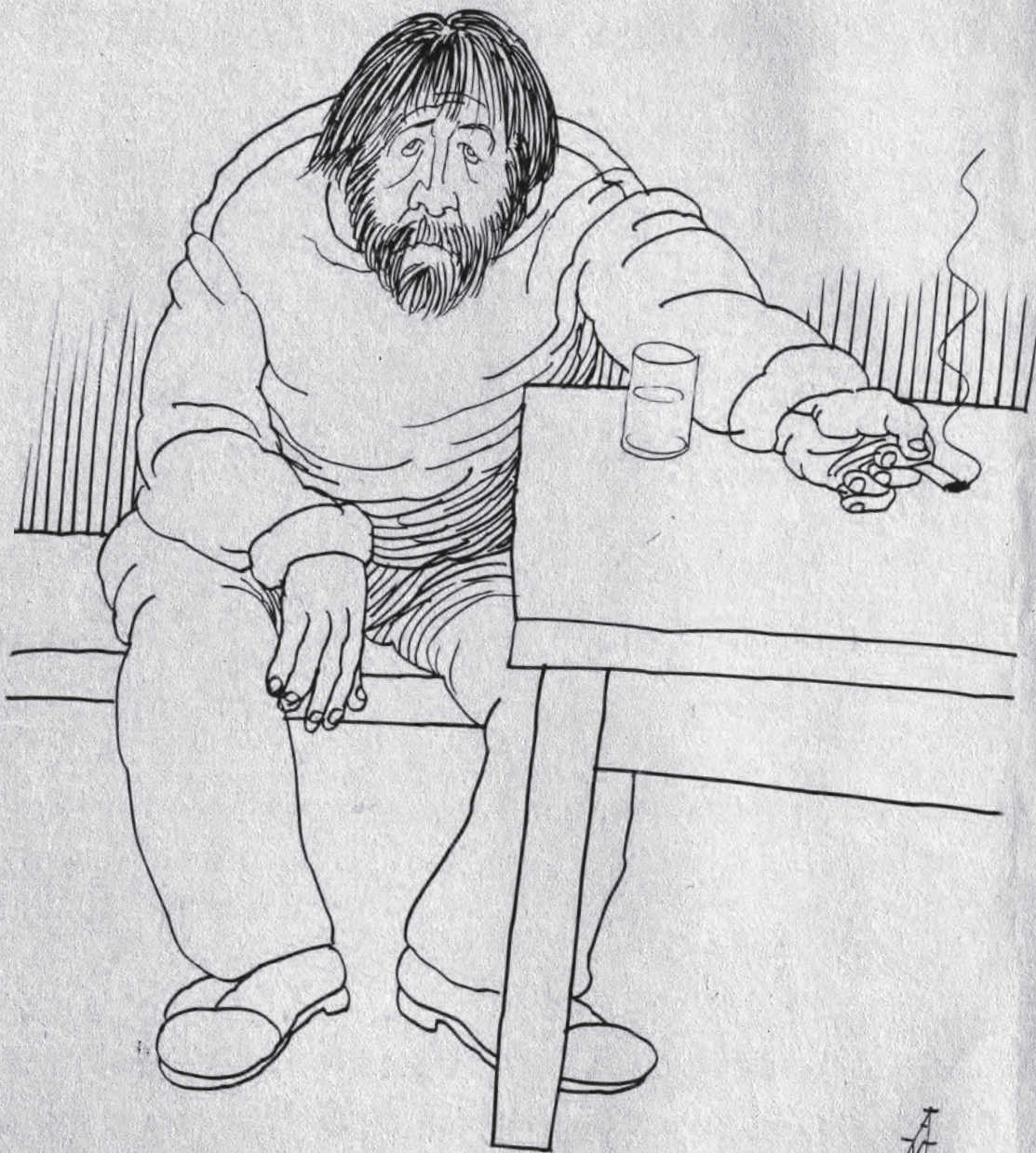
- Marksisti zatrjujejo, da piše zgodovino logika. In ni rečeno, da piše zgodovino nelogika. Toda meni se vse bolj zdi, da odločajo o naši usodi dva, trije, štirje ljudje. Če naredijo napačen korak, je po nas. To so ljudje, ki stojijo na vrhu piramide in odločajo o našem življenju in smrti. Marksisti mi morajo najprej dokazati, da bi se namesto Marxa rodil nekdo drug, ki bi bil ravno tak Karl Marx, ki bi napisal Kapital; dokazati mi morajo, da bi se namesto Lenina rodil nekdo drug, ki bi prav tako izvedel oktobrsko revolucijo. Mene zanima, kaj mislijo veliki, ki vodijo množice, je povedala Oriana Fallaci.

Seveda jo je moral vprašati, kdo ji manjka v njeni galeriji zgodovinskih osebnosti. Koga bi še rada intervjuvala?

- Rada bi se pogovarjala s Titom. Strastno me zanima ta človek! Tito je ključna osebnost v politiki. Živimo v svetu strahu, ki nam jemlje spanec, živimo v vsakdanji nevarnosti, v Sredozemlju ...
- Mislim, da je Tito velik politik. Če bi mogla, bi mu dala malo svoje krvi, da bi živel dvesto let. Šest let intervjuvam velike ljudi, in ko se vprašanje dotakne Sredozemlja, se ustavimo ob Titovi osebnosti. Zgodovina bi bila drugačna, če se Tito ne bi uprl Stalinu. Jaz bi bila drugačna; vsi bi bili drugačni. Zatem bi rada govorila s Fidelom Castrom.
- Ali zato, ker sta oba protagonista neuvrščenosti?
- Obstajata dve vrsti neuvrščenosti. Castrova in Titova. Titova neuvrščenost mi je všeč. Castrova ne. Tudi Gadafijeva neuvrščenost je čudna.

Tolerantnost

Ilustracija: Marijan Amalietti

Ne, pogledjte: Kuba ne bi bila to, kar je, če ne bi bilo Castra. Vi ste marksist. Lahko rečete, da bi kdo drug na Castrovem mestu napravil iz Kube to, kar je Castro? Toda jaz vam rečem – to mi morate šele dokazati, jaz tega ne vem. Tretji človek, s katerim bi rada govorila: Wojtyła. Predvsem zato, ker je razbil tradicijo italijanskih papežev. Zatem kot človek: katoliška cerkev je po renesansi, po tem, ko je imela papeže, ki so se bojevali, imeli več žen, ki so radi kavšali in imeli cel kup otrok, dobila nekaj papežev, ki so bili povsem neseksualni. Človek ni vedel, ali imajo kaj v hlačah ali ne; če so pedri ali angelčki. Ta papež je športnik, rokoborec, predstavljam si ga s kozarcem piva ali vodke v roki, ko treplja svoje sodelavce po ramenih in potem kavsa gospodinjo, ki mu kuha.

Na to so čakali! Na povod, da si sami ne bi mazali rok. Da si jaz sam spodmaknem stol.

Na intervju sem bil ponosen, poklical sem urednika NIN-a Juga Grizelja v Beograd in ponudil, da ga ponatisnejo s pripombo, da je povzet po Teleksu. Seveda.

Toliko let kasneje je težko razpravljati, kdaj je kdo tekst prebral, kdaj ga je pohvalil in kdaj je ugotovil, da je strašna napaka. Mesec dni kasneje je Koprivc na sestanku z uredništvom zanikal, da bi ga prebral vnaprej. Ko je Teleks (v petek!) izšel, naj bi prebral le tisti del, ki govori o Titu. Šele čez dva dni naj bi ga Kuki (Evgen Bergant) vprašal, kaj meni o Apihovem papežu, ki kavsa kuharico? Menda se je v avtobusu na glas krohtal, ko je to prebral. Zgodba, da naj bi Vatikan uradno protestiral zaradi žalitve državnega poglavarja, se mi ni zdela verjetna.

Poklical sem Grizelja in ga vprašal, ali je res v predsedstvu države tak halo, da so se morali opravičiti, in kaj pravijo na to v Politiki, matični hiši najuglednejšega jugoslovanskega političnega magazina, ki je Teleksov članek ponatisnil.

Nič! V Beogradu nihče o tem nič ne ve. Le intervju so vsi po vrsti pohvalili.

Toliko bolj je v torek udarila kratka vest na prvi strani Dela, da je državni javni tožilec v Ljubljani vložil obtožnico proti glavnemu in odgovornemu uredniku Teleksa Juretu Apihu zaradi žalitve tujega državnega poglavarja v članku »Rada bi se pogovarjala s Titom«.

Miro Poč je absolviral pravo in filozofijo, prevajal je iz angleščine in francoščine, preizkusil se je kot vojni dopisnik z Bližnjega vzhoda in bil kot nečak Ivana Cankarja edini dedič njegovih avtorskih pravic. Rad se je zafrkaval, kot profesionallec pa je bil smrtno resen. Pod Gorjupom je bil urednik centralne redakcije, pod Koprivcem pa njegov najtesnejši zaupnik. Kadar je bil Poč v službi, je partija lahko mirno spala. Bolj natančnega nadzornika in ozkosrčnega cenzorja na Delu nismo imeli. Bil je dober novinar, odličen prevajalec in kot vsi ciniki slab urednik. Ker ljudi ni maral, jih tudi razumeti ni mogel. Prišel je na idejo, da bi izdajali časopis, revijo za smučarje. Smučanje je slovenski nacionalni šport, vsi navijamo za naše tekmovalce, vsaj petsto tisoč zagretilih navijačev, več sto tisoč jih ima smuči in bolj ali manj redno tudi smuča. Če bi vsak drugi kupil revijo, mesečnik o smučeh, smučanju in vsemu okrog njega, bi lahko prodali sto tisoč, če bi pridobili le vsakega desetega pa najmanj deset tisoč izvodov, je razlagal. Dva milijona Slovencev diha, koliko časopisa o zdravem dihanju in dobrem zraku bi prodal, sem ga vprašal in se seveda zameril. Predlog je bil sprejet. Zbral je ekipo, naredil lep prestižen magazin in propadel. Pogostost pojava pač ni merilo interesa, še manj pa atraktivnosti in privlačnosti ponudbe.

V St. Jakobu v Avstriji, kjer smo se z družino in prijatelji ravno namestili v hotelu, da bi spremljali zimski trening naših mladincev Olimpije, je zazvonil telefon:

- Miro Poč je celotno naklado številke, ki smo jo včeraj še skupaj poslali v tisk, zaplenil in poslal v Vevče. Trenutno pod njegovim vodstvom pripravljamo novo, popravljeno izdajo. Pa tudi Koprivc

– Situacija v svetu res zbuja skrbi...

Karikatura Andreja Novaka, ki je zaustavila celotno naklado Teleksa

sklicuje sejo uredništva. Žal mi je, ampak mislim, da moraš nazaj, je bil razburjen in ogorčen Tine Guzej.

Wartburg je bil potrpežljiv avto. Na osnovi znamenitega DKV-ja (kasneje Audija) so Vzhodni Nemci naredili velik in težak avtomobil, ki je tako kot prej DKV in Saab imel dvotaktni motor. Ker ga je poganjala mešanica bencina in olja, je malce smrdelo za njim, vendar je bil stroj brez ventilov enostaven in zanesljiv. Nikoli me ni pustil na cedilu. V tujini so me včasih malce postrani gledali, ko sem natakal gorivo tam kot mopedi in kosilnice, doma pa se je tudi takoj vedelo, kam spadaš. Imenitnejši so se že takrat vozili v volkswagnih, oplih in beemvejih.

Vso pot je divje snežilo in pod Ljubeljem sem moral nadeti verige, kar sem iskreno sovražil in kar mi je, bila je že noč, s premrlimi prsti le s težavo uspelo. Čez zadnji klanec pred vrhom prelaza, karavanškega predora še nismo zvrtili, mi je pa tako kot vsem drugim moral pomagati traktorist, ki je za nekaj deset šilingov zadovoljen dežural.

- Kaj za vraga je bilo tako narobe, da nam je Miro vso naklado poslal v papirnico? In od kod mu sploh pooblastilo za kaj takega, saj ni ne direktor, ne nadurednik, sem se razburjal, ko sem bil navsezgodaj prvi v uredništvu.

- Pusti to! Nisi mogel vedeti. Tito je bil včeraj v Kliničnem centru operiran, kar sta vedela le Koprivc in Poč, in tista Novakova karikatura tedna s črnim časopisom in podpisom 'Situacija v svetu res zbuja skrbi' se mu je zdela prehuda.

44.

Po svoje sem morda res imel srečo. Broz je umiral v Kliničnem centru in mlada partijska garnitura si pač ni želela medijske afere in demonstracije trdega partijskega obračuna z neposlušnim urednikom. Koprivcu seveda moje trmoglavljenje, da sam ne bom odstopil, ni bilo všeč, sam odgovornosti ni želel prevzeti, še nikoli preizkušena samoupravna formalna pot pa se je zdela zapletena in dolgotrajna. Vendar mu nisem mogel pomagati, sebi pa tudi ne.

Pred seboj imam petintrideset gosto tipkanih strani, ki jih je Mija Repovž med soboto popoldne in ponedeljkom zjutraj z magnetnega traku sama prepisala na papir. Morda je to moj sploh najpomembnejši dokument, poraz in zmaga hkrati. Prebrane besede so včasih okorne, včasih zanesene, vedno pa resnične, avtentične. Vseh je seveda za obnovo preveč, izbrane, objavljene pa so nepotvorjene.

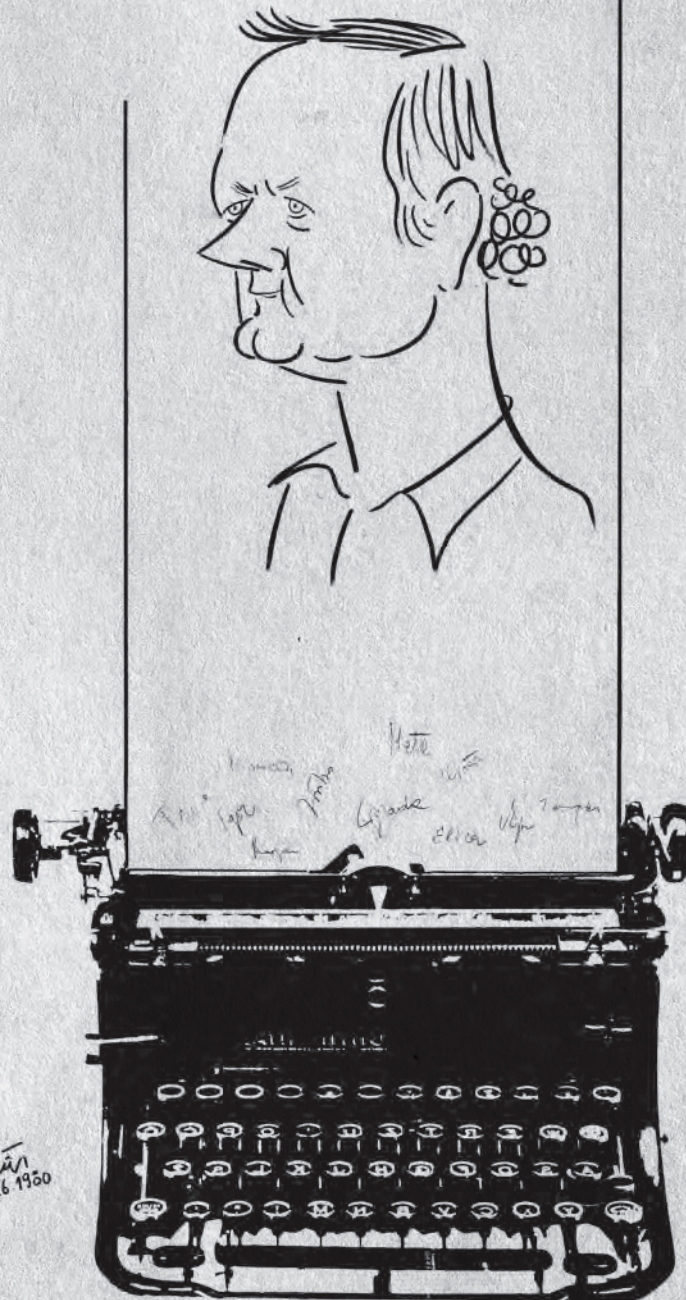
Začel je Koprivc:

- Jaz sem v razgovoru s tov. Apihom pred približno 14 dnevi njemu zelo jasno povedal lastne občutke v zvezi s pozicijo Teleksa in njegovo pozicijo kot urednika. Izhodišče razgovora je bil najnovejši kiks, najnovejši zaplet v zvezi z objavo intervjuja Oriane Fallaci, z objavo tistega njegovega dela, ki na nek način žali papeža kot poglavarja rimskokatoliške cerkve in kot državnega poglavarja, ki je v nasprotju z določili našega kazenskega zakonika, z duhom ustave.

Moram pa takoj povedati še jasno in glasno, da je zadeva z intervjujem prilila olje na ogenj, ki je že dolgo tlel, ki je že dolgo predstavljal neke vrste permanenten problem uredniške politike Teleksa.

Ilustracija: Borut Pečar

TELEKSOV/TELEKS

To sem jaz tovarišu Apihu povedal, povedal sem tudi, da glede na vse intervencije, ki smo jih imeli v zvezi z uredniško naravnostjo Teleksa znotraj hiše, v izdajateljskem svetu, v direktnih kontaktih med menoj in tovarišem Apihom, tudi v kontaktih tovariša Apiha z nekaterimi tovariši politiki, da vendar stvari niso kazale nikakršnega znamenja izboljšanja, kvečjemu še dodatnega kompliciranja ...

Prav tako se mi zdi, da je izrazit primer neustreznega teksta komentar, uvodnik tovariša Apiha, ko se je zadeva z Ošlakom, z objavo njegovega članka maksimalno zapletla, ker recimo vse veljavne ocene o Ošlaku on zbanalizira na to, da je Ošlak pač napisal neko mnenje, skratka in tako naprej. Ne bi nadaljeval, jaz sem se po dolgem in težkem razmisleku vendarle odločil, da moramo tukaj radikalneje preseči to stanje, in sem predlagal tovarišu Apihu, da razmisli o odstopu, da sam odstopi, kar se mi je zdela najbolj normalna pot.

Mislím, da si ne moremo privoščiti, da bi imeli v enem izmed pomembnih listov v naši hiši permanentne težave, permanenten problem, permanenten odprt dialog s širšo družbo. To pa seveda nikakor ne pomeni, da bi v tem trenutku morali devalvirati vse tisto, kar je Teleks dosegel, kar je ogromno. Seveda je za ogromen del stvari izrazito zaslužen tovariš Apih s svojo aktivnostjo, s svojimi izrednimi sposobnostmi, seveda pa mislim, da je bila največja napaka ta, da kljub številnim razgovorom ni bilo več kolektivnega dela, kolektivnega dogovarjanja, ki ga očitno niste znali spremeniti v prakso. Eden izmed takih kiksov je seveda tudi primer iz preteklega tedna s karikaturó, ki smo jo v zadnjem hipu oziroma že v skrajnem roku odstranili iz lista in ki dokazuje, da z uredniškimi kriteriji nekaj

ni v redu. Če pa seveda s tem ni v redu, potem seveda jaz še toliko bolj verjamem, da ne moremo nadaljevati s tako politiko, da si ne moremo ob tako izjemno zahtevnih notranjepolitičnih in zunanjepolitičnih dogodkih privoščiti niti dneva, ko bi eksperimentirali s tako pomembno stvarjo, kot je en časopis, in še zlasti takšnim, kot je Teleks. Jaz sem o tem svojem predlogu seznanil uredniški sestav v Delu, v celi hiši Dela, in hkrati tudi zelo, zelo dosledno zavrnil vse poskuse, ki so se pojavili in ki so imeli za cilj devalvirati tisto, kar je Teleks dosegel, ali pa ki so imeli, recimo, za cilj devalvirati Jureta Apih kot človeka in urednika. Jaz sem se temu odločno zoperstavil, ker mislim, da je Jure Apih v tem času, ko je vodil Teleks, veliko prispeval, mimo splošne ravni slovenskega žurnalizma. Vendar mislim, da moramo biti toliko pošteni in pogumni, da mu jasno in glasno povemo, vsaj jaz sem to zmerom delal, tudi vse tisto, kar objektivno in realno predstavlja njegove resne uredniške kikske. Zdaj pa bi prosil tovariša Apiha, da nam on pove, kako se je odločil.

Vmešal se je Tine Guzej, ki je bil po tem, ko nas je zapustil Bogdan Novak, moj namestnik.

- Če dovolite, bi najprej jaz nekaj bistvenega povedal. Moti me, da leti kritika samo na Apiha. Odkar sem jaz prišel novembra na Teleks, moram reči, da smo delali kolektivno, da smo se veliko pogovarjali, tudi z ostalimi. Čudno se mi zdi, da leti pri vsem tem ta kritika samo na Apiha, morala bi tudi name, njegovega namestnika. Jaz sem sigurno vsaj glede tega kiksa, Fallacijeve, pa tiste karikature soodgovoren.

- Jaz pa bi rada vedela, se je oglasila še Mija, zakaj smo morali tako rekoč Juretu za hrbtom objaviti, potem ko ste to storili že v Delu, ovadbo zoper Tedeška in Apiha, kar je najmanj neobičajno, da ne rečem še kaj drugega?

Pogovor se je obrnil v napačno smer. Glavni urednik časopisne hiše si najbrže ni predstavljal, da bo moral tudi on odgovarjati na neprijetna vprašanja. Rutinirano, češ da to ni tema tega pogovora in da tako se pač dela, je šel preko tega.

Če me ne bi opozorili, bi lahko celo spregledal v Teleksovem *Informativnem tedniku* skrito ovadbo pod rubriko *Nove knjige*:

Ovadba zoper novinarja

Temeljno javno tožilstvo v Ljubljani je sprejelo ovadbo organov za notranje zadeve zoper Janka Tedeška, dopisnika 'Dela' v Rimu, in Jureta Apiha, odgovornega urednika revije 'Teleks', ki jo izdaja Časopisno-grafično podjetje 'Delo' v Ljubljani, zaradi kaznivega dejanja žalitve tuje države po 158. členu kazenskega zakonika SFRJ.

Iz podatkov ovadbe izhaja utemeljen sum, da sta imenovana sramotila poglavarja tuje države s tem, da je novinar s privolitvijo odgovornega urednika objavil v reviji 'Teleks' št. 1 z dne 4. 1. 1980 intervju z italijansko novinarko Oriano Fallaci, v katerem se na prostaški način sramoti poglavar rimsko-katoliške cerkve in države Vatikan Papež Janez Pavel II.

Temeljno javno tožilstvo v Ljubljani je skladno z zakonskim določilom 160. člena Kazenskega zakona SFRJ predlagalo zveznemu javnemu tožilcu, da da dovoljenje za kazenski pregon.

Nisem razumel, zakaj je bilo to potrebno? Očitno pa se jim je (komu pravzaprav?) zdelo potrebno demonstrirati, da gre zares. Seveda sem vedel, da sem igro že izgubil in da so vse besede pravzaprav odveč. Vendar nisem imel izbire, odigrati sem jo moral do zadnje poteze. Morda sploh prvič na svoji strani mreže nisem bil več sam. Občutek je bil veličasten in za nič na svetu ga ne bi hotel zapraviti.

Če bi sam ponudil odstop, bi bilo pač najenostavneje. Vsem skupaj bi prihranil kup zoprnij in Koprivc, ki mi na neki čuden način morda sploh ni bil nenaklonjen, bi mi, kar mi je že dokaj neposredno namignil, ponudil drugo, manj izpostavljeno, pa vendarle ugledno in primerno pozicijo, morda celo uredniško. Vendar nisem mogel. Odstop bi bil priznanje, vsaj tako sem bil prepričan, da je bila pot zgrešena, da sem Teleks zavozil in da se moram tudi navdušenju in prepričanju odpovedati.

Razložil sem pač, da nisem pripravljen odstopiti zaradi trme, ampak zaradi globokega prepričanja, da so obtožbe neupravičene in da napak, ki mi jih očitajo, sploh ni bilo. Drugačen pogled in razumevanje pa sta v civilizirani, odprti in demokratični družbi ne le sprejemljiva, temveč naj bi bila tudi normalna. Ko ne odstopam, se ne borim za stolček, ampak za prepričanja, za usmeritev, v kar verjamem in čemur se ne morem odpovedati. Teleks je bil (in je še) eden najbolj poštenih novinarskih projektov pri nas!

Imel sem zapiske vseh trinajstih kiksov, kot je Koprivc označeval zamere, ki mi jih je očital v dveh letih. Naštel in opisal sem vsakega posebej ter pri vseh tudi razložil in zagovarjal takratne odločitve. Res sem vse skupaj zbanaliziral, kar je bil tudi moj namen, saj v resnici sploh ni šlo za vendarle obskurne primere, za Rupla in Menarta, za Inkreta in Andreja Brvarja, za Ivana Mraka in Aljo Tkačevo, za Frančka Rudolfa, za Vinka Ošlaka in Janeza Pavla, temveč je šla Koprivcu in še komu v nos odprtost časopisa, ki se je, potem ko je sledil velikim in lepim zgodovinskim besedam, izogibal neposrednemu vplivu in usmerjanju malih partijskih pastirjev.

178 Skliceval sem se na dve seji izdajateljskega sosveta, ki mi le zaradi procesnih manipulacij njenega predsednika nista izglasovali eksplisitne podpore, in na pogovor z Mitjem Ribičičem, kamor me je Grahor peljal za ušesa, predsednik Socialistične zveze pa je povedal, da mu je Teleks všeč in da naj po svoji poti nadaljujemo in naj se ne pustimo zмести zaradi vsakega protesta in ugovora. Vsem nikoli ne bomo všeč.

Mitjo Ribičiča, ki je bil kot predsednik SZDL celo ustanovitelj Dela, mi je Koprivc posebej zameril:

- Jaz ne vem, kaj je on govoril vam, mislim pa, da bi bilo pošteno, če ste šli k Ribičiču, da bi me o tem vsaj obvestili, ne pa da ste me šele po tem, ko ste dobili od tovariša Ribičiča neke vrste zaupnico za svoje delo.

Bilo je očitno, da tudi 'tam zadaj' ni bilo popolne enotnosti in da je imel Koprivc lahko tudi težave, ko je lovil ravnovesje med tendencami, ki so se že pripravljale na neizogibni obračun. Včasih bi ga skoraj razumel, ko je z ročajem dežnika odpiral kljuko na vratih, da bi se ne nalezal bacilov, in ko se je zdelo, da je čisto spodoben in pameten, celo razumevajoč, le da smrtno resno jemlje vlogo, ki jo je prisiljen odigrati, pa čeprav je to skrajno dogmatična figura trojnega funkcionarja sredi nove partijske generacije.

- Zelo redko je bila kakšna številka, ki ni doživela kakšnih kritičnih pripomb, o katerih se je dalo diskutirati, da pa vi nekatere stvari za vrnete, češ da pa to sploh ni bila napaka, tako pa ne moremo delati. In še ste to razpravo na sosvetu o Ošlaku sprejeli tako lahkotno, da sta samo predsednik pa jaz proti, vsi drugi pa so za to vašo uredniško potezo, potem se mi zdi, da falsificirate duha razprave. In kot ste slišali nešteto pozitivnih pripomb na vaš uvod, sem jaz slišal, žal po tisti moji kritični pripombi, tudi nešteto negativnih pripomb. Ena je bila tudi pripomba s strani tovariša Vojana Rusa, ki je ravno zaradi tistega uvodnika naredil velik načelni problem uredniške politike v celotni hiši Delo. Dal je ostavko na mesto predsednika uredniškega sveta Književnih listov in sprožil načelno in politično zelo prepričljivo razpravo o tem, kakšna naj bo politika Teleksa. In moram reči, da je v tej razpravi sodeloval tudi tovariš Majer, ki ga vsi poznamo kot zelo strpnega teoretika in politika, ki je izredno negativno ocenil nekatera izhodišča te *Svobodne katedre* in seveda vaš tekst kot neutemeljen, kot poskus koeksistiranja z vsemi idejami, ki so se pojavljale v tem delu *Svobodne katedre*.

V dialogu z redakcijo so se Koprivčevi argumenti morda zazdeli prešibki, zato jim je očitno hotel dodati širši kontekst in večjo politično težo. Potem pa se je oglasil Aljoša:

- Najpomembnejša zadeva, ki je še nismo slišali, vi ste jo sicer povedali po ovinkih, Jure pa je zaradi vljudnost ni, je ta: Teleks je ta čas pomemben in pomemben je izključno zaradi koncepta, ki ga je imel Jure Apih že od samega začetka v glavi, in zaradi tega, ker je pustil, lahko rečemo, dve leti življenja v hiši. Ta koncept se je zdel v začetku marsikomu, predvsem meni, popolnoma zgrešen. Sem mislil, da bomo s tem naklado zavrli, da ne bomo nikamor prišli, in sem bil proti vsemu, od *Informativnega tednika* do ne vem katere likovne teme, proti vsem rubrikam. Pritegnil sem šele takrat, ko se je izkazalo, da ta koncept drži, da ta koncept celo vrača naklado in ta naklada je zdaj taka, kakršne nismo imeli leta, odkar sta šla k vragu TT in Tovariš. Skratka, izkazalo se je, da je imel Jure prav in sem to tudi priznal, da sem se motil. Ta koncept je za Teleks pomenil, da je Teleks danes pomemben. In zdaj reči – koncept ostaja, človek gre, revolucija žre svoje vojake, čisto preprosto to. Kajti če Jure gre, bo vsak, ki bo prišel, moral vedeti, da se bogati in redi na tujem minulem delu.

Drugi je očitek, za katerega se mi zdi, da je prišel edinole od našega prejšnjega namestnika. Gre za vodenje redakcije. Redakcija ima vpeljane seje vsak petek ob osmih zjutraj, to je pravilo. Začenjajo se malo pozneje, ker zaspimo ali kaj, ampak na teh sejah se dogovarjamo o globalnem konceptu za več številčk naprej. Pogovarjamo se o vsaki

tekoči številki, kaj bo v njej in kako daleč so članki, in pri tem jaz še nisem videl bolj strpnega urednika – v teh štirih letih, kar smo jih imeli pet ali šest –, nisem videl bolj strpnega človeka, ki bi hotel poslušati naše, včasih tudi dejansko histerične izpade, ki vsako reč premisli s trezno suho pametjo, je ne bi zavrnil ad hoc, ampak po razmisleku rekel ja ali ne, bil dovzeten za vsako sugestijo, to objavimo ali ne objavimo, zakaj ne objavimo. Napake, ki so nastale: globalne napake so nastajale na redakcijskih sejah – če smo ga globalno polomili, potem smo odgovorni vsi. Tiste napake, tisti očitki, ki smo jih dobili: pri teh pa je soodgovoren tudi Bogdan Novak, ki je vse te tekste bral in je moral imeti tudi pomisleke ob njih. Če jih je imel in jih je povedal, potem sta parlamentirala o njih, če jih je pa imel in jih ni povedal, potem vemo, za kaj gre.

Potem najhujša spodrsaljaja, ki nam ju očitata oziroma nam ju očitajo, Ošlak in Fallaci. To je znak, da je v odprti družbi – Teleks je sam znak notranje odprte in trdne družbe – mogoče nekaj takšnega objaviti. Jaz kot nekdanji Delov cenzorsko misleči človek sem imel pomisleke, predvsem zaradi Ošlakovega kriminalno bednega in pamfletnega besednjaka. Toda ker je Manca povedala, da ima že pripravljena nasprotna stališča, obljubljena pa so bila nadaljnja, in po posvetovanju, ali ja ali ne, smo ugotovili, da si lahko ta družba privošči izrazit kričeč primer klerikalizma. Šlo je skratka za vprašanje, kako daleč ta pluralizem lahko gre, ker da se da klerikalca tudi objaviti in potem mu družba sama odgovori. No, po eni strani je bil takrat zelo hud kraval zaradi tega Ošlaka, ki je na enem polu sredi tega konteksta, *ecclesia militans*, bojujoče se cerkve, se nam je zdelo, da je Fallacijeva ena majhna kontra, zelo blaga kontra.

Nekaj časa smo, jaz osebno nisem ne komunist, ne kristjan, sem prav iskal po tujih časnikih kakršnekoli kritične članke o tem papežu, ki se tako zaveda publicitete, da bi kakorkoli spravil to na resnično dimenzijo, ki jo ima, namreč, da vleče cerkev nazaj v bojevitost in na nov val klerikalizma. Jaz mislim, da smo tu predvsem žrtve neke zelo nagle sprave, za katero nismo vedeli, in za to zelo naglo spravo so se po mojem zmenili na samem vrhu.

Tisti dan, ko je prišel Tito v Ljubljano na pregled, je spet prišlo do zapiranja informacij, mislili smo pač, da je tisti običajen pregled, ki ga ima vsako leto približno ob istem času. Potem je tista sporna karikatura, ki se meni še zmerom ne zdi sporna, razen če mislim tako, kot se v Delu misli, in vem, da ljudje mislijo vselej najslabše in nikomur ne verjamejo, potem jo lahko razumemo črno. Jaz sem celo cenzuriral podpis pod to karikaturu, pisalo je 'Situacija v svetu postaja že zaskrbljujoča', sem napisal, da že vzbuja skrbi. Na misel pa mi ni padlo tisti petek, ko je Jure dal karikaturu na mizo Bonclju, tehničnemu, da bi bilo s Titom karkoli narobe, ker je bil Tito s sobote na nedeljo operiran prvič. In tik pred objavo, v sredo, ko smo bili v tiskarni, so se nam vzbudile skrbi, da kdo res tako hudobno misli, ampak v sredo je bilo Titovo stanje po operaciji še zmerom dobro po teh sporočilih, kakršna so že bila. Tako da smo mi nasankali izključno zato, ker je hotel nekdo oči ljudem mazati, kako je v resnici s Titom.

Oglasila se je Manca.

KOŠIR: Rada bi vam povedala, tovariš Koprivc, da smo mi, novinarji

in redakcija, Jureta Apiha nekajkrat prosili, da ostavke ne da. Zaradi tega, ker mislim, da je to urednik, ki si ga mi lahko samo želimo, s katerim je prijetno delati in tudi delamo časopis, ki je odmeven, čeprav se nam dogajajo tudi kakšni spodrsaljaji, brez dvoma, ker greši lahko tisti, ki dela veliko, tisti, ki ne dela, tudi ni kritiziran. Zanima me tale vaš stavek: Če ne bo Apih odstopil, boste vi zahtevali odstop. To se nam zdi naša skupna usoda, Apih pa mi. Če bi nam lahko to malo osvetlili.

KOPRIVC: To je uredniška pot, ki je zelo jasna.

KOŠIR: Jaz tega ne poznam, kako se urednike postavlja pa odstavlja.

KOPRIVC: Tako kot sem jaz Jureta (kar naenkrat sem bil Jure in ne tovariš Apih) predlagal, ga v skladu z vsemi demokratičnimi mehanizmi, ki so znani, da se predlaga izdajateljskemu svetu, skupščini Dela in tako naprej.

REPOVŽ: Ali to pomeni, da bo šlo to po vseh postopkih, ki veljajo v našem pravu?

KOPRIVC: Seveda.

KOŠIR: Bo šlo za ugotavljanje politične odgovornosti ali kršitve delovne dolžnosti?

KOPRIVC: Zdaj pa vas jaz ne zastopim, se delate bolj naivni kot v resnici ste. Če preberete samo poročilo javnega tožilca o kazenski odgovornosti, če vzamete v roke kazenski zakonik ...

REPOVŽ: Sem ga. Zato se mi zdi čudno sodstvo, ki ne obravnava na enak način dveh takšnih dejanj, mislim na ponatis intervjuja s Fallacijevu v Ninu.

KOPRIVC: Bi hoteli, da še NIN kazensko preganjajo?

REPOVŽ: Ja, če gre za tako ...

Morda sploh ni opazil, kdaj se je spustil v pinkponk z redakcijo, ali pa je le hotel demonstrirati, da gre le za urednika in da se ostalim ni treba bati, pa tudi fajtati ne.

Meta se je vrnila na začetek.

DOBNIKAR: Ne zdi se mi prav, da je obtožba zoper urednika objavljena, dokler je urednik še podpisan. Kakor da objavlja obtožnico proti samemu sebi. To se mi zdi devalvacija osebnosti.

VREČAR: To smo objavili, ker ste to pač zahtevali. Meni se pa zdi nenavadno to, da te vesti redakcija ni mogla objaviti v nekakšnem svojem običajnem tekstu, da bi napisali kakršnokoli pojasnilo, ampak ga je morala objaviti izrecno brez vsakega komentarja.

GUZEJ: Pravzaprav sem pričakoval, da bomo morali to objaviti, mislim pa, da bi morali pojasniti, kakorkoli pojasniti, nisem pa pričakoval, da boste to zahtevali tako pozno, predvčerajšnjim, ko smo se praktično že tiskali.

DOBNIKAR: Smem vprašati – če Jure ne odstopi, ostane urednik, dokler ne bo odstavljen?

KOPRIVC: Ne. Jaz sem seveda želel in si še naprej želim, da se ta stvar s čim manj dramatisacij stori. Če pa ne gre drugače, sem pa seveda tudi zato, da veliko diskutiramo, da imamo veliko sestankov,

in pa seveda, tudi vi morate računati na posledice. Pozitivne in negativne.

REPOVŽ: Kaj pa to pomeni?

KOPRIVC: Ja kaj pa to pomeni! To pomeni, da bomo diskutirali.

KOŠIR: Saj to je pa dobro, da bomo diskutirali.

VREČAR: Se vam to ne zdi nevarno za naš poklic? Ta postopek.

KOPRIVC: Ne.

DOBNIKAR: Tudi za časopis ne?

KOPRIVC: Jaz mislim, da je tudi izdajatelju do tega, da Teleks ne propade. Mislim, da nobena stvar ne propade z enim človekom, če je ta človek delal tako, kot vi pravite. Če je pa tako na trhlih nogah ta uredniški sestav in uredniška koncepcija, pa mislim, da je tudi dobro, da pade. Če je Jure Apih tako deloval, če se po kitajsko izražam, da je v teh dveh letih dal toliko in toliko procentov odkritega, iskrenega, zunaj hiše nešteto krat izpričanega zaupanja in pohvalnega mnenja o njegovem nastopu in nastopu celotne redakcije, potem se mi zdi, da ni nobenega razloga, da bi mi karkoli naprej spreminjali, ampak moramo vztrajati na tem, da ohranimo tisto, kar je pozitivno, in odstranimo tisto, kar je negativno, da ne ponovite več napak. Mislim pa, da se ne morete postavljati v nekakšno superiorno pozicijo, češ, Teleks pa ne dela cenzorsko. Kako si pa vi to predstavljate?

Vedeli smo, da te bitke ne moremo dobiti, da Koprivca in vse tiste za njim ne bomo prepričali, čeprav je bilo vse bolj očitno, da je, ko se je

zapletal v pojasnjevanje in dialog, moral mehčati najbolj trda stališča, vseskozi priznavati tudi uspeh in pomen časopisa in njegovega uredništva in da se je na vsak način želel izogniti vlogi dogmatskega partijskega eksekutorja.

Nobenega dogovora ni bilo, nobenega scenarija nismo preigrali. Veliki topovi so odgrmeli, le poskusimo lahko, kaj bi se še rešiti dalo:

DOBNIKAR: Ja kaj pa zdaj? Ali se vam ne zdi, da je ta redakcija tako ujeta skupaj, da bi se splačalo malo pogovoriti pa premisliti pa nadaljevati to pot? Sem prebrala vaš uvodnik v Sobotni in se mi zdi, da daje tako možnost, ne za Teleks, ampak za celotno zadevo.

VREČAR: Ali se ni vse malce zbistrilo? Mislim na to, da so bili veliki strahovi za Titovo zdravje, mednarodno situacijo, Sovjetsko zvezo, ali ni to nekaj za nas, da se ta družba zaveda svoje notranje trdnosti?

RAZTRESEN: Kot je ta zadeva z Juretom Apihom, kot ste rekli, je to navzgor z vami in navzdol z nami, da si težko predstavljate nadaljnje sodelovanje z njim. Mi si to konkretno sodelovanje z njim vedno lahko predstavljamo, zelo dobro, posebno zdaj, ko vemo, kako je prišlo do konkretnih napak, ki jih imamo sedaj na seznamu od ena naprej. V vseh redakcijah prihaja do napak, o teh napakah se bolj ali manj pogosto pogovarjamo, samo tiste napake so razdrobljene, kasneje pa so lahko predimenzionirane ali pa zmanjšane. In sedaj se mi zdi, da so prav ta trenutek napake, ki se jih pripisuje Teleksu, prepotencirane in predimenzionirane.

GUZEJ: Zdaj, po dveh letih je prišlo do tega, da bi se tisto, kar smo

vložili v Teleks, ta investicija, lahko začelo obrestovati. Mislim, da se zdaj, ko bi lahko začeli pobirati sadove dela, ne službe, morali pogovoriti, če se le da, da bi lahko naprej delali. Tisti glavni očitke, da je Jure to delal iz trme ali iz zlobe, je Jure jasno razložil. Sami ste rekli, da je bil vključen tudi sklop okolnosti, zato mislim, da bi se vseeno dalo pogovarjati naprej. Če bi bil jaz na Juretovem mestu, za to, kar dela, da je cele dneve v službi, bi rekel hvala lepa. Katerikoli urednik, noben ne bi tega zdržal. Kljub vsemu ne bi bilo pošteno od nas, pa če bi bile še večje napake, kot te, ki so se zgodile, da ne bi poskušali res vsa pota, sestanek, formalne in neformalne, da bi Jure ostal.

Opozoril bi rad še na čisto praktično plat morebitne zamenjave. Vemo, kaj se zgodi, ko pride drug urednik, imeli smo jih pet ali šest, in vsak je totalno spremenil časopis. Tako je bilo tudi, ko je Jure prišel, in dokler se adaptiraš na novega urednika in tudi on nate, mine nekaj časa, to pa se odraža v časopisu. To ne koristi ničemur in nikomur. Tudi bralcem ne!

KOŠIR: Jaz vas lepo prosim, če upoštevate to, da smo se res uigrali, da se tudi razumemo, da delamo zares po svojih najboljših močeh, da delamo ne kot službo, ampak kot skupno veselje, in če bi nam zdaj Jureta vzeli, nam boste tudi veselje, in to se bo zagotovo časopisu poznalo. In zato ta preprosta prošnja, tako je težko reči, ampak meni se ne zdi nič nerodno reči, da vas lepo prosim, če nam daste to možnost, da ostanemo skupaj.

Ta sentiment je seveda moral ustaviti:

KOPRIVC: Jaz vam moram povedati, da predno sem dal ta predlog

Juretu, sem se posvetoval tudi z ustanovitelji, tudi s predsednico skupščine Dela. Moram reči, da mi je hudo, da ni prijetno odstavljati ljudi, ampak, žal, se zavedam, da je tudi to ena od nalog glavnega urednika ČGP Delo. Carter je jokal, ko je Younga odstavljal. Bila sta osebna prijatelja, vendar ga je odstavil, ker so tako zahtevali interesi njegove vladne politike. Hočem reči, da so nekatere stvari, ko ne smejo delovati emocije.

RAZTRESEN: Ali imamo kot člani uredništva kakršnokoli možnost kakorkoli vplivati ali karkoli narediti?

KOPRIVC: Mnenje redakcije bo tako ali tako prišlo do izraza na skupščini.

VREČAR: Morda bo pa zdaj skupščina Dela vseeno drugačnega mnenja, ko smo si oddahnili, notranjepolitično?

KOPRIVC: Treba je upoštevati realne razmere v družbi, treba je spremljati to in ne živeti izven časa in prostora. Jaz ne izključujem nobene možnosti, da ne bomo že jutri v Delu česa podobnega imeli, ali pa še naprej v Teleksu z ali brez Apiha. Takšno je življenje.

VREČAR: Radi bi vedeli, kako bo konkretno s Teleksom, dokler ne pride do rešitve?

KOPRIVC: Dokler ne pride do rešitve, vodi redakcijo z vašim maksimalnim sodelovanjem Tine Guzej.

REPOVŽ: Mislim, da bi redakcija vendarle želela pogovor s tistimi, s katerimi ste se vi pogovarjali o ostavki.

KOPRIVC: Vi se delate naivno, pa sploh niste naivni. Jaz sem vam rekel zelo precizno, da sem o svojem predlogu obvestil predsednico skupščine in predsednika Socialistične zveze. Nisem pa nikdar rekel, da so oni mene obvestili o svojih mnenjih.

VREČAR: Še vedno nismo čisto konkretni, rekli ste, da dela Tine namesto Jureta ta čas, kaj pa dela Jure?

DOLINAR: Ali boste Juretu omogočili, da lahko še dela pri časopisih, ker je škoda, da bi ga izgubili.

KOPRIVC: Jaz čakam na Juretov odgovor.

VREČAR: Dotlej, dokler se ne odloči, bo Jure torej neuradno v suspenzu?

KOPRIVC: Ja.

RAZTRESEN: Ali bo končni efekt kaj drugačen, če damo skozi vse te sestanke?

KOPRIVC: Lahko damo skozi vse te sestanke, ampak končni efekt bo isti.

APIH: Rad bi povedal le to, da če ne morem dati ostavke, pomeni, da se najbrž ne morem nečesa kar tako odreči. Najbrž je bil res del redakcijske politike tako ali drugače idealiziranje, ne trdim za vse, vendar za precejšen del. Sicer pa morate vedeti, da so bili prav vsi sporni teksti, razen Rztresenove Himalaje in mojega uvodnika, napisani izven redakcije in da ni prav nobenega razloga, da bi jo potunkali skupaj z menoj.

45.

Jaz pa še zdaj globoko verjamem, da niti eden od teh tekstov ni bil škodljiv, da tej družbi ni nobene škode naredil! Za vse tiste stvari, ki gredo zraven, če preprosto ne morem dati ostavke, vedite, da so meni od vseh najbolj zoprne. Mislim pa, da nimam druge poti.

Vsaj zdaj tako mislim.

Januarja 1980 se časi še niso spremenili, mehčali so se pa že. Dialog z redakcijo je Koprivcu pokazal na šibkost avtoritarnih razlag in ideoloških argumentov, ki jih je na koncu lahko uveljavil le na silo. Za predstave, ki so še prihajale, je potreboval močnejšo podporo. Marksistični center pri MK CK ZKS (Mestni komite centralnega komiteja Zveze komunistov Slovenije) je angažiral svojo sekcijo za marksistično publicistiko, da analizira 'idejnost pisanja Teleksa od 1. 6. 1979 do 1. 12. 1979'. Nekaj časa je trajalo, a 13. marca je bilo poročilo nared.

Danes se seveda bere drugače, pravzaprav komajda resno, tistega marca, ko Broza še niso odklopili, pa so bile obtožbe o nerazrednosti, o subjektivističnem vrednotenju literarne ustvarjalnosti in esteticističnem vrednotenju likovnih in glasbenih dosežkov, o senzacionalizmu, o zanemarjanju dialektike interesov, o nerazumevanju bistva pluralizma samoupravnih interesov, o nerazkrivanju idejnih tendenc in ravnanj različnih nasprotnikov samoupravne socialistične in neuvrščene opredelitve Jugoslavije, o idealističnem pojmovanju sodobne zgodovine, ki da jo delajo politični voditelji ali kvečjemu teroristi, nikakor pa ne množice, dovolj resne.

Zapisali so in ostali živi:

Splošna značilnost uredniške politike Teleksa je, da, ne da bi opredelila svojo razredno pozicijo, odpre neko pereče družbeno vprašanje, nato pa je soočena z rezultati, ki jih ni pričakovala. Stihije, ki jo priključijo razredna nedoločena izhodišča oz. izhodiščna pozicija nekakšne nadrazredne demokracije, ni mogoče obvladati, ker spodnese prav

Predsednik Tito je uspel premagati
celo naravo in že nekaj dni po operaciji
se je njegova bolniška soba spremenila
v delovno sobo.

*Bogdan Pogačnik, Delo - Optimizem
se vrača v Jugoslavijo in svet*

socialistično izhodišče, s katerega bi bilo takšno stihijo mogoče celo preprečiti. Ker, vsako aktualno družbeno vprašanje je treba odpreti z marksističnih pozicij, sicer nam bo nasprotnik določal pogoje in teme idejnega boja, namesto idejnega poenotenja pa se ustvarja idejna zmeda.

Popolnoma zgrešen je bil tudi način pisanja o materi Tereziji. Prav je, da Teleks piše o takšnih požrtvovalnih in humanih posameznikih, ni pa prav, da ob tem ne zna povedati, da je svetovno meščanstvo materi Tereziji sicer podelilo Nobelovo nagrado, ni pa se bilo pripravljeno odreči niti enega odstotka narodnega dohodka razvitih, da bi pomagal izkoreniniti bedo, katere omiljevanju se je žrtvovala mati Terezija.

Angažiranost in družbena kritičnost se v Teleksu očitno zamenjuje za: upati si kritizirati organizirane nosilce družbenega odločanja, ker ne urejajo zadev iz svoje pristojnosti.

Od dvanajstih članov delovne skupine, ki je pripravila analizo, se le en sam – Braco Rotar, pod njo ni hotel podpisati. Slavoj Žižek pa mi je mnogo kasneje na kosilu, ki ga je organiziral Stojan Pelko, razložil, da so ga pod ta tekst podpisali brez njegove vednosti, da so mu ga tako rekoč podtaknili.

Kakorkoli, devetnajst strani marksistične analize idejnosti pisanja Teleksa je bilo dovolj, da je tudi osnovna organizacija Zveze komunistov Dela s sekretarko Sonjo Grizilo podprla predlog za razrešitev glavnega in odgovornega urednika.

Povređa ugleda strane države Član 158.

Ko javno izloži poruzi stranu državu, njenu zastavu, grb ili himnu, ili šefa strane države ili diplomatskog predstavnika strane države u SFRJ, kazniće se zatvorom do tri godine.*

V drugem nadstropju mogočne sodne palače sem pred pisarno okrožnega javnega tožilca prebiral Krivični zakonik socialističke federativne republike Jugoslavije. Seveda je obstajal tudi slovenski prevod, vendar mi je prišel pod roke le izvornik, ki je zato zvenel še malo bolj strašljivo.

Božo Janhuba, ki me je povabil na zaslihanje, je bil še mlad tožilec. Morda mu je bilo malce nerodno, zdelo se mi je celo, da mu gre po malem na smeh, vendar se je držal protokola, me formalno identificiral, obvestil o vsebini ovadbe in povprašal po okoliščinah, kdo si je izmislil, kdo napisal, kdo prebral in kdo odločil? In kako da mi ni prišlo na misel, da bo Janez Pavel užaljen, ko bo to prebral?

Seveda nisem mogel vedeti, kako resno mislijo s to obtožbo. Sodnik Miklavčič se je menda le kot samohranilec štirih mladoletnih otrok izognil zaporu, potem ko so mu v predalu našli sicer še neobjavljen tekst, Delov novinar, nekdanji partizan Blažič, pa je zaradi članka v tržaškem Zalivu v resnici sedel. Komu pravzaprav naj bi bilo namenjeno sporočilo o obtožbi in morebitni sodbi?

In kdo je bil v resnici zadaj? Ljubljanski škofje, beograjski nuncij ali, kar je bilo najbolj verjetno, naš domači partijski vrh?

Nisem si domišljjal, da lahko moj zagovor karkoli spremeni, ugovarjal sem pa vendarle, češ da jugoslovanski zakon štiti ugled poglavarja države in ne cerkve, torej Vatikana in ne katoliške ali pravoslavne veroizpovedi. Identičen tekst je bil objavljen v beograjskem NIN-u, kjer pa nikogar ni zmotil. Za enakost pred zakonom gre in ne za politično discipliniranje!

Morda sem bil spet naiven, vendar si nisem znal predstavljati, da bi bil zaradi pravzaprav prijazne omembe prvega slovanskega papeža obsojen na zapor.

Zato se tudi hudo sekiral nisem. Koprivčev suspenz mi je šel dosti bolj na živce. Plačo sem dobival, le v službi se nisem smel prikazati. To obdobje mi je bilo v vsej moji štiridesetletni karieri najtežje. Prepovedi približevanja se nisem držal, vsako jutro sem bil med prvimi na Delu. Miha Brun, Franci Mulec in Meta Dobnikar so me v podstrešni sobici čisto na vrhu nekdanje Jutrove stavbe vzeli za podnajemnika. Mize nisem imel, vendar sta bila Franci in Meta oblikovalca z velikimi risarskimi pulti, kamor sem se, če je bila nuja, tudi s svojo prenosno olivetko prislinil. Ironija je bila, da sem bil v kolofonu Teleksa še naprej zapisan kot glavni urednik, čeprav se v uredništvu še prikazati nisem smel, kar je bila pravzaprav svojevrstna kompenzacija za tistih šest mesecev, ko sem Teleks že urejal, le zapisan v njem nisem bil. Nikoli, ne prej ne kasneje, mi ni bilo težje. Neskončno sem zavidal kolegom, ki so hiteli sem in tja s papirji in mapami v rokah in me le bežno pozdravljali, ker se jim je mudilo, ker so imeli delo.

Vsaj enkrat na dopust za celo leto?

Vsem ljudem delo,
ampak vsem ljudem tudi
enkrat v življenju celo
leto dopusta, predlaga
predsednik zveznega
rada za delo v

Nikoli več se ne bom pritoževal, da imam preveč dela, sem se zarekel in se do konca tega tudi držal. Tisto pomlad in pol poletja 1980 pa sem se na malem ognju cvrl in čakal.

*Škodovanje ugledu tuje države Člen 158

Kdor javno izpostavi posmehu tujo državo, njeno zastavo, grb ali himno ali njenega šefa ali diplomatskega predstavnika tuje države v SFRJ, bo kaznovan z zaporom do treh let.

Tomaž Brejc, To bi morali ... slišati
Pankrte na veliki plošči »Dolgcajt«, ki sta
jo izdala Študentski kulturni center in PKP
RTV Ljubljana

11. april 1980

47.

Samoupravni mlini so mleli počasi. Formalno odstavljanje odgovornega urednika, ki je bil tako ali tako že preteklost, ni bila ne prednostna in ne prijetna naloga. Predlog glavnega urednika Koprivca in vsebinska utemeljitev Marksističnega centra sta bila dovolj, da se nikomur ni zdelo vredno komplicirati. Pa tudi zelo brigalo jih ni. Nekateri so mi celo privoščili, le Mitja Volčič je na delavskem svetu postavil nekaj neprijetnih vprašanj, vendar brez pravega odmeva. Od osnovne organizacije Zveze komunistov do Teleksovega izdajateljskega sosveta, delavskega sveta in Skupščine časopisnega podjetja Delo je bila dolga pot. Končni rezultat je bil seveda znan vnaprej, vendar jo je bilo treba prehoditi in stopiti na vsako stopnico.

Poklical pa me je Franček Šetinc, generalni sekretar slovenskih komunistov, in me povabil na pogovor. Sprejel me je tovariško, mi tako rekoč zaupno pokazal magnetogram pogovora s Titom; slovensko politično vodstvo je bilo zadnje, ki ga je obiskalo v Karadžordževu; in mi prijateljsko svetoval, naj neham trmariti in naj ne delam cirkusa, ki si ga v teh zahtevnih časih komunisti res ne moremo privoščiti. Glede obtožnice javnega tožilca mi pa ni treba skrbeti, je že dogovorjeno, da jo bo umaknil. In tudi za službo ne. Samo da ta zmeda mine, dobro vemo, kaj nas letos čaka, in zanesljivo se bo našlo mesto, ki me bo zadovoljilo.

Zdelo se mi je, da me zares ne poslušša, ko sem mu skušal razložiti, zakaj ne morem popustiti in sam odstopiti. On je svoje opravil.

Titov pogreb, foto: Joco Žnidaršič

48.

Tekma je bila odpovedana. Nedolžen stavek, ki so ga navsezgodaj četrtega maja odtipkali teleprinterji političnih vodstev vseh republik in pokrajin, je bilo šifrirano obvestilo, da je Broz mrtev. Špekulacije, kdaj je v resnici umrl oziroma so ga odklopili, niso nikoli potihnile, vendar je bila vest, čeprav smo jo vsi pričakovali, šokantna, ko je bila tudi uradno objavljena. Vedeli smo, da je to konec nekega obdobja in da je povsem nepredvidljivo, kaj nas v prihodnje čaka. Po Titu Tito je bilo zarečeno geslo, ki pa mu je le malokdo verjel. Tistega maja pa je bil naš maršal še kako med nami.

Poklical me je Koprivc in me vprašal, če bi bil pripravljen pomagati urediti posebno številko Teleksa, posvečeno umrlemu predsedniku. Menda so v uredništvu izrazili željo po tem. Seveda, če sem bil dober za Kardelja, bom tudi za Tita, a le kot resnični urednik, kakor sem še vedno tudi zapisan v kolofonu. Ni mu bilo prav, se mi je zdelo, vendar ni ugovarjal.

Broz je imel rad spektakle in tak je bil tudi njegov pogreb. Petkilo-metrski sprevod od parlamenta do Hiše cvetja na Dedinju je bil svojevrstna Golgota, še posebej za vdovo Jovanko in njene družice v visokih petah. Vročina je bila neznosna in svetovni voditelji, ki so se mu prišli poklonit, so imeli sicer posebno tribuno, da jim ni bilo treba pešačiti za krsto, vendar jih je dobra poldruga ura, kolikor so čakali, da so pogrebci prehodili dolgo pot, premagala. Podoba, kot jo je v objektiv ujel Joco Žnidaršič, je enkratna in zgodovinska. Še nikoli se ni nikjer zbrala tolikšna množica državnih voditeljev in še nikoli se niso posedli tako po domače neformalno in sproščeno.

Margaret Thatcher in princ Filip, soprog kraljice Elizabete, sta se preprosto usedla na tla, pravzaprav na stopnico častne tribune. Štirje kralji, štirje princi in en veliki vojvoda so se neženirano posedli zraven. Šestintrideset državnih predsednikov, šestnajst predsednikov vlad, sedemnajst predsednikov komunističnih in socialističnih partij, Kurt Waldheim, generalni sekretar OZN, Leonid Brežnjev in Andrej Gromiko, Sovjetska zveza, Lilian Carter, mati ameriškega predsednika, ki se ni želel srečati z Brežnjevom, Willy Brandt, H. D. Genscher in Helmut Schmidt, Francois Mitterrand, Sandro Pertini, Jaser Arafat in Robert Mugabe, Indira Gandhi, Kim Il Sung, Janos Kadar in Hua Guofeng. Eminence, visočanstva, ugledneži in imenitneži, demokrati in tirani, barabe in zločinci, vsi so se posedli po tleh, se pahljali s čimerkoli, kar jim je prišlo pod roke, in jim ni bilo prav nič mar, kaj si kdo o njih misli, saj se bodo tako ali tako vsak čas scvrli pod neusmiljenim balkanskim soncem. 208 delegacij iz 126 držav je prišlo na pogreb sina slovenske matere, priučenega ključavničarja iz Zagorja.

Ne Winston Churchill in ne John Kennedy mu nista bila ravna.

49.

Umrl je Jean-Paul Sartre, odšel je Reza Pahlavi, ustrelili so Johna Lennona. Zdelo se je, da je časa, ki nas je zaznamoval, potihoma konec. Tlelo je. Nič se ni spremenilo, pa je bilo vendar vse drugače.

V Trbovljah so prvega junija 1980 ustanovili glasbeno skupino Laibach. V Varšavi so po dolgi stavki pristaniških delavcev in po ogorčenih protestih dovolili neodvisni sindikat, ki se je kmalu prelevil v stranko Solidarnost.

Dimitrij Rupel je obiskal Jaka Koprivca in Delo je objavilo, potem ko jih je sprejel tudi Mitja Ribičič, odprto pismo Tineta Hribarja, Svetlane Makarovič, Andreja Inkreta, Borisa A. Novaka, Nika Grafenauerja in Dimitrija Rupla z zahtevo po ustanovitvi nove neodvisne kulturniške revije.

Po Brozu ni bilo več nedotakljive absolutne avtoritete in republiške elite so začutile, da potrebujejo domačo podporo, če naj se uprejo vse hujšim pritiskom beograjskih čaršijskih, partijskih in armadnih krogov, pa vendar ostanejo na oblasti.

Delov samoupravni vrtiljak se je zvrtil in izvrgel dotedanjega glavnega in odgovornega urednika Teleksa ter nastavil dva nova, Mira Poča za glavnega in Mitjo Meršola za odgovornega urednika.

Aljoša pa me je povabil, da ga obiščem. Zdelo se mi je, da ga tišči, ker sem spet ostal sam. Bil je oster, nesramen in radikalen, pa hkrati do bolečine pošten. Popeljal me je v kabinet, ki je dišal po Orientu, zastrl okna in sedel na tla, na preprogo.

- Stvari, veš, se dogajajo hkrati. Ko gledaš nazaj, pogosto opaziš neka kšno sozvočje dogodkov, ki na videz nimajo ničesar skupnega, pa se vendar morda dopolnjujejo. Nisem mistik, vem pa, da če nečesa ne vem, ne pomeni, da tega ni. Pozitivističen pogled na svet je po svoje ošaben. Česar ne vem, ne razumem, si ne predstavljam, tega ni. Ampak človeško iskanje se ni začelo z Marxom, pa tudi s Konfucijem ne. Tudi sam ne vem, kaj I ching pravzaprav je, imam pa nekaj srhljivih izkušenj z interpretacijo njegovih namigov, sporočil, če hočeš. Vabim te, da s pomočjo njegove večne, vesoljske modrosti skušava razumeti položaj, v kakršnem si se znašel. Škoditi ti, mislim, ne more, pomaga pa morda le. Upaš?

204 Ubogljivo sem pokleknil, počepnil pravzaprav, popil skodelico dišečega čaja in se zamislil.

- Moraš se skoncentrirati na eno samo preprosto vprašanje. Bolj natančno, ko ga formuliraš, več možnosti je, da boš dobil odgovor. Vprašanje mora biti globoko in iskreno tvoje, močno in boleče, in nikomur ga ne smeš izdati, me je poučil.

Dolgo je trajalo, da sem se zdel zrel in pripravljen. Tri stare novčiče sem brez misli trikrat vrgel, da so se postavili v vedno nov vzorec, Aljoša pa je odprl knjigo, iskal primerjavo in študiral razlago. Pripovedoval mi je zgodbice, modre misli in prigode. Nisem mogel vedeti, kolikšen je bil njegov ustvarjalni prispevek in koliko modrosti je bilo zares zapisane:

Zgoraj je zemlja, spodaj je ogenj. Sonce zahaja in začenja se nočiti.

Ko sije sonce, ptice veselo pojoč širijo krila. V nevihtnih oblakih se spuščajo v varna zaklonišča pod zemljo in tiho čakajo, da nevihta mine. V temi, ki še traja, ne morete pričakovati, da bi vas drugi videli v pravi luči.

Vodnjak je svetišče. Voda mora ostati čista tudi za tiste, ki pridejo za nami. Globoko pod zemljo luč ne ugasne.

Ovire, motnje in neprijetnosti so na vseh ravneh. Težko je obvladati močno željo, da bi z akcijo rešili problem. Ostanite mirni. To ne pomeni, da ničesar ne počnete, pač pa je to simbol taoističnega nedejanja, to je, da v tem trenutku ne forsirate rešitve, ker bo to prineslo le nove probleme, zapadli bi v pravi kaos. Namesto tega izkoristite zdajšnji čas za nabiranje energije, ki jo boste uporabili kasneje, ko bo pravi trenutek za akcijo.

Resnico, ki je od nekdej v nas, osvobodimo nanošenih zablod in duhovnih mas, jo osvetlimo in ozavestimo.

Uporabljam svojo inteligenco tako, da jo prikrivam. Lao Tze.

Nisem se trudil, da bi prispodobe prevedel v konkretne napotke. Malce sem bil zmeden, malce pod vtisom ceremonije in Aljoševega resnega pristopa. Zelo se je potrudil in niti slučajno mi ni prišlo na misel, da bi podvomil ali se celo ponorčeval.

- Luč pod zemljo ne ugasne, mi je pomenljivo šepnil na uho, ko sem odhajal, in ni bilo več prilike, da bi mu odgovoril.

Ilustracija: Momo Kapor

Štirideset let kasneje prelistavam drobno knjižico in razmišljam, ali je na tem svetu sploh kaj novega?

Na cesti me je prestregel Tof. Tone Fornezzi je novinarska legenda. Bil je eden izmed skupinice večinoma faliranih študentov, ki so v šestdesetih letih v uredništvu Tedenske tribune predstavljali nov veter slovenskega žurnalizma. Vsi po vrsti so kasneje kot uredniki (Avta, Jane, Stopa, Gospodarskega vestnika, Antene, Književnih listov) oblikovali profesionalni temelj moderne časopisne krajine pri nas. Do holivudarskega pritepenca so bili seveda dolgo nezaupljivi, vzvišeni in porogljivi.

- Moram ti povedati, da v začetku tudi jaz nisem verjel, sedaj pa ti lahko samo čestitam. Krepko mi je stisnil roko. Ni bilo zaman.

207

In še dve leti do prve številke Nove revije leta 1982, še devet let do Teleksovega konca leta 1989.

*Suzana i
umetnici
momo kapor
novembra 1988*

Svobodna katedra, Namesto sklepa
o socialistični morali

Šest mesecev, šestindvajset številik Teleksa,
sedeminšestdeset prispevkov – to so številke,
ki se jih nismo nadejali.

Manca Košir

50.

Momo Kapor je šel v planine. Na Palah pesnikuje o 'blagozvočnem šumu granat', ki letijo na Sarajevo. Predstava, ki me je bila nekdanj ganila, se je sesula. Steklene ploščice, ki so kot v otroškem kalejdoskopu risale nepozabne vzorce, so razpadle. Na novo se sestavljajo in tistega prej kmalu še v spominu ne bo.

Po osmih mesecih se je trma ohladila, pa tudi smisla ni bilo več nobenega. Pristal sem na pravzaprav velikodušno ponudbo in se s presenetljivo prostimi rokami lotil marketinške preobrazbe precej zavožene časopisne hiše.

Po Titu Tito je bila zveneča, a prazna parola. V vseh republiških kokošnjakih so kikirikali petelini, ki pa so se le v svojih nacionalnih ogradah počutili dovolj varne. Nacionalizem je bil njihovo ne le najmočnejše, temveč tudi edino pravo orožje. Ideologija, ki naj bi osmišljala oblast partije in diktaturo proletariata, je izgubila ves smisel in moč. Karte so se na novo delile, povsem nove energije so brbotale pod površjem in prav nobene garancije ni bilo, da bo obstoječa struktura moči in ugleda jutri še karkoli vredna.

Nujno je bilo poiskati nove opore. Na zahodu, bližje razsvetljenski celini, so verjeli v instrumente demokracije in pravne države, ki naj bi enim omogočali legalno borbo za oblast, drugim pa legitimno in privilegirano vključevanje v veliko igro za njeno ohranitev.

Na vzhodu tedanje države je bilo vse enostavneje. Armada in Udba sta bili trden branik oblasti.

Osnovni organizaciji Zveze komunistov, Delo

V prilogi vračam člansko izkaznico Zveze komunistov Jugoslavije, ker ne morem biti več njen član.

Pred petindvajsetimi leti sem bil s ponosom sprejet v članstvo partije, prepričan, da pripadam najnaprednejši in najbolj poštenu ideji z najbolj čisto in predano organizacijo. Dolga leta sem verjel v znanstveni socializem, proletarsko revolucijo, univerzalni marksistični pogled na svet ter izjemnost in avantgardnost jugoslovanske poti v samoupravni socializem.

Iluzija za iluzijo se je z leti posvinjala, znanstvenost skazila, zgledi so se podrli. Tudi sam sem se znašel v mlinu partijske oblastniške birokracije in požrl nekaj grenkih klofut in krivic. Vendar sem bil še dolgo pripravljen verjeti, da ekscesi, napake, krivice, stranpoti ne blatijo ideje, temveč le njene nevredne aparatčike, nesposobneže in zločince.

Partija naj bi bila pač takšna, kakršni smo mi, ki jo sestavljamo. Zato naj bi pošteni vztrajali v njej in se v organizaciji borili za njen preporod, da bi postala vredna svetle zgodovinske ideje. Bolj pošteno in odgovornejše se mi je, kljub razočaranjem in spregledom, zdelo vztrajati v njej kot pa bežati iz navrtane barke, ki naj bi nas popeljala v novi svet.

Danes ne morem več. Preveč nedolžne krvi je bilo prelite, od Kronštata do Gulagov prek Budimpešte, Kampučije, Roga, Golega otoka pa do Prištine in pekinškega trga Nebeškega miru.

V partiji, ki je še vedno kontrolirala vse oblastne strukture, se je začel razraščati konflikt po nacionalnih šivih. Beograjski poskus, da bi s skupnimi učnimi jedri utrjevali enovitost Karadžordževe in Brozove vizije, je naletel v Sloveniji na nikoli viden odpor. Kot tudi sicer v prelomnih zgodovinskih trenutkih so bili na čelu pesniki, sanjači.

Začel je s pismom bralcev v Delu Janez Menart, za njim pa se je z očitno tiho simpatijo partije zvrstil plaz ogorčenih odzivov. Zbudil se je dotlej neznani državljanski pogum. 'Štiri desetletja ste nas vodili, kamor ste hoteli. Dolgo smo vam zaupali in se vam pustili. Z našimi otroki se vam ne bomo pustili igrati', je bilo nedvoumno sporočilo, ki ga je vsaj Milan Kučan zanesljivo razumel.

Pred vrati je bilo novo poglavje. Morda nismo bili pripravljene, tudi razumeli ga verjetno nismo, smo pa z velikim navdušenjem stopili vanj.

»S štirimi milijoni pridnih rok se nam ni bati prihodnost«, sem zapisal, ko so me povabili zraven. In ostal živ.

Ne verjamem več v komunizem in njegovo zgodovinsko in kulturno poslanstvo. Žal! Zato razočaran tudi nad samim seboj izstopam.

Jure Apih, 6. junij 1989

Jure Apih

PREDIGRA / Še preden smo izgubili spomin

Založba: Festfest d.o.o.

Za založbo: Meta Dobnikar

Lektoriranje: Sonja Likar

Portret Jureta Apiha: Benjamin Ivančič

Oblikovanje: Original

Tisk: Tiskarna Radovljica

Ljubljana, september 2020

B I B L I O G R A F I J A

Jure Apih

Oglašanja v A duru, Ljubljana 1996

Papirnati boben, Ljubljana 2001

15 years of New European Advertising, Ljubljana 2009

Sedmi premislek, Ljubljana 2015

Fina kuhinja za telebane, Ljubljana 2016

Fine Cuisine for Sunday Chefs, Ljubljana 2017

Vihrave misli, Ljubljana 2017

Za lepo misel dam cekin, 2018

Rdečega mlina blues, 2019

www.jureapih.si

Predigra je zgodba o petelinu, ki je prezgodaj zapel, o časopisu, ki je odpiral okna, ko windowsov še nikjer ni bilo, o novinarjih, ki so verjeli v svoje poslanstvo, o času, ko se je že prelamljal svet, pa bi ga mnogi najraje pozabili, o Teleksu.

Cena knjige: 14 EUR